FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE YÖNETİMİ PROGRAMI

YEŞİLKÖY: KENTSEL KÜLTÜREL BELLEK VE MİRAS KORUMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA TURANGİL

İSTANBUL, 2022

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE YÖNETİMİ PROGRAMI

YEŞİLKÖY: KENTSEL KÜLTÜREL BELLEK VE MİRAS KORUMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA TURANGİL
(190203005)

Danışman
Doç. Dr. Yusuf CİVELEK

Eş Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Alidost ERTUĞRUL

İSTANBUL, 2022

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
TEZ ONAY FORMU

17/ 01/2022

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mimarlık Anabilim Dalı'nda 190203005 numaralı Kübra TURANGİL'in hazırladığı "Yeşilköy'de Kent Hafızası Bağlamında Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Bir Araştırma" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 17/01/2022 Pazartesi günü saat 12:30'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **OYBİRLİĞİYLE KABULÜNE** karar verilmiştir.

Düzeltme verilmesi halinde:
Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat ...:... da yapılacaktır.

Tez Adı Değişikliği Yapılması Halinde: Tez adının Yeşilköy: Kentsel Kültürel Bellek ve Miras Koruma.. şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Tarih	İmza
(Danışman) Doç. Dr. Yusuf CİVELEK	17/01/2022	**KABUL**
Doç. Dr. Aynur ATMACA CAN	17/01/2022	**KABUL**
Doç. Dr. Eda YÜCESOY	17/01/2022	**KABUL**
(İkinci Danışman) Dr. Öğr. Üyesi Alidost ERTUĞRUL	17/01/2022	**KABUL**
Dr. Öğr. Üyesi Onur ŞİMŞEK	17/01/2022	**KABUL**

*2. Danışman varsa doldurulacak

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Kübra Turangil

TEŞEKKÜR

Bu tezin yazılmasında katkısı olan, sözlü tarih mülakatı gerçekleştirdiğim Yeşilköylülere nazik tavırları ve yardımseverliklerinden ötürü teşekkür ederim. Her ismi burada tek tek anmama imkan yok, ancak her bir kişinin katkısı sonsuz değerli benim için. Bu çalışma vesilesiyle eski İstanbul hanımefendileri, beyefendileri ile tanışmış olmaktan, tebessüme vesile olan anılarına şahit olmaktan fazlasıyla mutluluk duyduğumu ifade etmek isterim.

Tez çalışmamın başlangıcında ilk bağlantıları kurmama destek olan Teyfik Çelik'e, araştırmamın ilerlemesine katkı sağlayan Şenol Devrim'e, Engin Bozdağ'a, Atom Şaşkal'a, ayrıca Yeşilköy'de pek çok mekânda bana eşlik etme nezaketini gösteren Ertuğrul Özdönümcü'ye ve babası Bahattin Gürfırat'ın Yeşilköy'e ait arşivini bana hediye eden Yılmaz Gürfırat'a teşekkür ederim.

Kübra Turangil

YEŞİLKÖY: KENTSEL KÜLTÜREL BELLEK VE MİRAS KORUMA

Kübra Turangil

ÖZET

Kent hafızası bağlamında kültürel bellek olgusu, kültürel miras koruma çalışmalarının tamamlayıcı unsurudur. Tarihî bir alana kendine özgü çehreyi kazandıran yapılar, anıtlar, meydanlar, sokaklar, yollar olduğu gibi, o yere ait dokular, renkler, hatıralar, sözlü anlatılar, geleneksel ve ritüelistik tekrarlardan oluşan tinsel unsurlardır. Kültürel bellekte yer eden bu tamamlayıcı unsurlar, kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliğine yönelik çalışmalarla ayrı düşünülmemelidir.

Bu çalışma Yeşilköy'de kültürel bellek ve kültürel miras koruma ilişkisine dair somut veriler ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda Yeşilköy semtinin, 19. yüzyıl ortalarından bugüne dek şahit olduğu tarihî olaylar, sosyo-kültürel yapısı, tarihî çevresinin oluşumu, günümüzdeki mevcut hali irdelenmiştir. Gerçekleştirilen saha çalışmaları ile Yeşilköy'de yerin ruhu, topoğrafya, doğal peyzaj, kentsel sit ve tarihî çevreyi kapsayacak şekilde kültürel belleğin izleri sürülmüştür. Çalışma Yeşilköylülerle gerçekleştirilen sözlü tarih mülakatlarından elde edilen verilerle desteklenmiştir. Bununla beraber Yeşilköy'de hafıza mekânları, insanî ilişkiler, geleneksel ve gündelik ritüellere dayalı sözlü tarih anlatılarının; edebiyatta ve anılarda, Türk sinemasında yer alan Yeşilköy imgesiyle örtüştüğü görülmüştür. Kültürel çeşitliliği, demografik yapısı, tarihî silüeti günden güne değişen Yeşilköy'de kent hafızası bağlamında kültürel belleğin kayıt altına alınması hedeflenmiştir.

Anahtar kelimeler: Yeşilköy, kent hafızası, kültürel bellek, kültürel miras koruma, hafıza mekânları, edebiyat ve sinemada Yeşilköy

YEŞİLKÖY: URBAN CULTURAL MEMORY AND HERITAGE CONSERVATION

Kübra Turangil

ABSTRACT

In the context of urban memory, the phenomenon of cultural memory is a complementary element of cultural heritage conservation studies. As much as buildings, monuments, squares, streets, roads that give a unique face to a historical area, these are also textures, colors, memories, verbal narratives, spiritual elements consisting of traditional and ritualistic repetitions. Complementary elements which take place in the cultural memory should not be considered separately with studies for the conservation and sustainability of cultural heritage.

This study aims to present concrete data on the relationship between cultural memory and cultural heritage conservation in Yeşilköy. In this direction, from the middle of the 19th century to the present historical events witnessed, socio-cultural structure, historical environment formation and its current state of Yeşilköy district have been examined. With the field studies carried out to cover the spirit of the place, topography, natural landscape, urban sites, and historical environments traces of cultural memory have been traced. The study was supported by the data obtained from the oral history interviews with Yeşilköy residents conducted. At the same time, oral history narratives based on places of memory, human relations, traditional and daily rituals in Yeşilköy have been found the overlap with the image of Yeşilköy taking place in literature, memories, and Turkish cinema. It is aimed to register of cultural memory in the context of urban memory in Yeşilköy, where in cultural diversity, demographic structure, the historical silhouette is changed day by day.

Key words: Yeşilköy, urban memory, cultural memory, cultural heritage conservation, places of memory, Yeşilköy in literature and cinema

ÖNSÖZ

İçerisinde yaşayan bizler için İstanbul, okuduğumuz romanlarda, izlediğimiz filmlerdeki haliyle imge dünyamızda romantik karşılığını bulan bir kent iken; diğer yandan kaotik yapısını hergün tecrübe ettiğimiz gerçeğiyle de bambaşka bir kent görünümündedir. Samiha Ayverdi, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Hamdi Tanpınar romanlarından; Atıf Yılmaz'ın "Ah Güzel İstanbul"undan yola çıkarak hayal dünyamızda şekillenen İstanbul ile yaşadığımız İstanbul, asla bir araya getiremediğimiz iki farklı telakkidedir. Bu çalışma yüz, yüz elli yıllık bir zaman diliminde Yeşilköy özelinde İstanbul kent hafızasındaki köklü değişimi gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Yeşilköy hafızasında yolculuğa çıkarak, bir manada roman sayfalarında gezinme, anılarda ve filmlerde yer alan mekânları yeniden canlandırma imkânı sunmaya gayret etmektedir.

İnsanın bir mekâna, bir semte, bir şehre teması, sanırım o yerin insanın ruhuna dokunması gerektiği zamana denk gelmektedir. Yeşilköy ile karşılıklı temasımızın özeti niteliğindeki bu tez çalışmasında karşılaşılan en büyük güçlük, küresel salgın sürecini yaşadığımız bu dönemde Yeşilköylüler ile gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmelerinin, zorunlu olarak iki defa kesintiye uğramasıdır. Bununla beraber tez yazma sürecinin kolaylaşması ve daha keyifli bir hâl alması, bu teze katkı sağlayan kişiler sayesindedir.

Tez çalışmam boyunca desteğini esirgemeyen, kıymetli fikirlerini sunan Doç. Dr. Yusuf Civelek'e minnettarlığımı ifade etmem gerekir. Ders döneminden itibaren tecrübesi ve entelektüel birikiminden istifade ettiğim, çalışmam süresince sabırla beni yönlendiren Dr. Öğr. Üyesi Alidost Ertuğrul'a değerli katkılarından ötürü şükranlarımı sunarım. Çalışmamın başlangıcında kıymetli fikirlerini benimle paylaşma nezaketini gösteren Dr. Öğr. Üyesi M. Emir İlhan'a teşekkür ederim. Ayrıca Doç. Dr. Aynur Can, Doç. Dr. Eda Yücesoy ve Dr. Öğr. Üyesi Onur Şimşek'e çalışmama dair zihin açıcı değerlendirme ve önerileri dolayısıyla teşekkür ederim.

Son olarak insana karşı özenli yaklaşımı öğreten, hayatım boyunca desteklerini her daim hissettiğim Sevgili Ailem'e sonsuz teşekkür ederim.

Ocak, 2022 Kübra Turangil

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **v**
ABSTRACT ..... **vi**
ÖNSÖZ ..... **vii**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xi**
KISALTMALAR ..... **xvii**
GİRİŞ **1**
BİRİNCİ BÖLÜM **4**
1. BELLEK **4**
1.1. BİR MUHAFAZA ALANI: TOPLUMSAL BELLEK 5
1.2. KÜLTÜREL BELLEK 8
1.2.1. Kültürel Bellek ve Kültürel Miras Koruma **9**
1.2.2. Unutmak ve Hatırlamak Bağlamında Kültürel Miras **16**
1.2.3. Gelenekler ve Somut Olmayan Kültürel Miras **21**
İKİNCİ BÖLÜM **23**
2. YEŞİLKÖY **23**
2.1. YEŞİLKÖY'DE TARİHSEL GELİŞİM 24
2.2. YEŞİLKÖY'DE SOSYO-KÜLTÜREL YAPI 33
2.3. YEŞİLKÖY'DE TARİHİ ÇEVRE 39
2.3.1. Dinî Yapılar **40**
2.3.1.1. Ayios Stefanos Rum Kilisesi 40
2.3.1.2. Surp Stefanos Ermeni Kilisesi 41
2.3.1.3. Aziz İstefanos Latin Katolik Kilisesi 42
2.3.1.4. Ayia Fotini Ayazması 43
2.3.1.5. Abdülmecid Han Çeşmesi 44
2.3.1.6. Mecidiye Camii 46
2.3.2. Kamusal Yapılar **48**
2.3.2.1. Ayastefanos Deniz Feneri 48

2.3.2.2. Ayastefanos Tren İstasyonu 49
2.3.3. Anıt 51
2.3.3.1. Ayastefanos Rus Anıtı 51
2.3.4. Sivil Mimarî 54
2.3.4.1. Neriman Şah Yalısı 54
2.3.4.2. Dadyan Konağı 56
2.3.4.3. Ahmet İhsan Bey Köşkü 57
2.3.4.4. Arnavut Hayrettin Bey Köşkü 58
2.3.4.5. Amadeo Preziosi Av Köşkü 59
2.3.4.6. Gelenbevizâde Said Bey Köşkü 60
2.3.4.7. Kuleli Ev 61
2.3.5. Eğitim Yapıları 62
2.3.5.1. Yeşilköy Özel Rum İlköğretim Okulu 62
2.3.5.2. Özel Yeşilköy Ermeni İlkokulu 64
2.3.5.3. Cochiffi Fransız İlköğretim Okulu 65
2.3.5.4. Yeşilköy İlköğretim Okulu 65
2.3.6. Mezarlıklar 67
2.3.6.1. Latin Katolik Mezarlığı 67
2.4. YEŞİLKÖY'DE KÜLTÜREL MİRAS KORUMA 69
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 83
3. YEŞİLKÖY'DE İNSANLAR MEKANLAR OLAYLAR 83
3.1. EDEBİYATTA VE ANILARDA YEŞİLKÖY 83
3.2. TÜRK SİNEMASINDA YEŞİLKÖY 86
3.3. YEŞİLKÖY'DE CADDE VE SOKAK İSİMLERİ 92
3.4. YEŞİLKÖY'DE YAŞAM SÜREN TANINMIŞ SİMALAR 93
3.5. YEŞİLKÖY'DE HAFIZA MEKÂNLARI 95
3.6. YEŞİLKÖY'DE BİR NOSTALJİ UNSURU: FAYTONLAR 99
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 102
4. YEŞİLKÖY'DE KÜLTÜREL BELLEK 102
4.1. SÖZLÜ TARİH MÜLAKATI 102
4.2. YEŞİLKÖY'DE GEÇMİŞİN İZLERİ BUGÜN VE GELECEK 105

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 121
KAYNAKÇA 127
EKLER 134

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Varşova Kent Merkezi II. Dünya Savaşı'ndaki yıkım (Url.1) ……. **12**

Şekil 1.2 : Varşova Kent Merkezi Reskonstrüksiyon sonrası hali (Url.1) ……... **12**

Şekil 1.3 : Ise Tapınakları, Japonya (Url.2) ……..……. **14**

Şekil 1.4 : Boşnak-Hırvat savaşında yıkılan Mostar Köprüsü (Url.3) ..…… **17**

Şekil 1.5 : Restorasyon sonrası Mostar Köprüsü 2004 (Url.3) ……. **18**

Şekil 1.6 : Kaiser Wilhelm Kilisesi II. Dünya Savaşı öncesindeki görünümü (Url.4) …..……. **19**

Şekil 1.7 : Kaiser Wilhelm Kilisesi günümüzdeki hali (Url.4) ..……... **19**

Şekil 1.8 : Tökezleme Taşları Köln- Almanya (Kişisel arşiv, Şubat 2020) .…… **20**

Şekil 1.9 : Tökezleme Taşları plaka üzerinde yazılı isimler (Kişisel arşiv, 2020) . **20**

Şekil 2.1 : 1:5000 Ölçekli Necip Bey Haritası, (t.y., Atatürk Kitaplığı, Hrt.432) .. **24**

Şekil 2.2 :1:25000 Ölçekli Makrıköy Haritasında Ayastefanos, 1320 (1903, Atatürk Kitaplığı, Hrt. 398) ..……..... **27**

Şekil 2.3 : Yeşilköy'de eski iskele ve sağda yandan çarklı vapuru gösteren bir kartpostal (Bahattin Gürfırat arşivi, t.y.) …….. **28**

Şekil 2.4 : Dadyan Konağı ve bahçesinde karargâh kuran Rus Ordusu ile Grandük Nikola Nikolayeviç, 23 Mart 1878 L'llustration Dergisi Abdullah Biraderler (Tuna, 2006) …… **29**

Şekil 2.5 : Devrin yayın organlarında çıkan haberlere ait bir fotoğraf "Ayastefanos'ta İstasyon civarında: Meclis-i Milli orada iken" (Başgelen, 2008) ……. **30**

Şekil 2.6 : Balkan Harbinde Ayastefanos'ta askerler 1912 solda Sultan Abdülmecid Han Çeşmesi (Url.7) ……. **31**

Şekil 2.7 : Yeşilköy Tayyare Mektebi'nin havadan görünümü 1918 Hava Kuvvetleri Müzesi arşivi (Yusufoğlu ve Pilehvarian, 2017) ……**32**

Şekil 2.8 : Yeşilköy Mıntıkası, İstanbul'un Boğaziçi,Bakırköy,Bostancı mıntıkalarına ait Şehir Haritaları Albümü 1924-1933 (Atatürk Kitaplığı, Alb.248) …….. **33**

Şekil 2.9 : 24 Eylül 1303 (Miladi-7 Ekim 1887) tarihli harita (Tuğlacı,1993) … **34**

Şekil 2.10 : Ayastefanos Tren İstasyonu çevresinin Almanca yerleşim planı, 31 Kasım 1886- 12 Ocak 1887 (Tuğlacı, 1993) ……..…**35**

Şekil 2.11 : İstasyon Caddesi'ni gösteren bir kartpostal (Bahattin Gürfırat arşivi) ..**36**

Şekil 2.12 : Arap alfabesi ile Ayastefanos-İstanbul, Latin alfabesi ile San Stefano-Konstantinapol yazılı tren biletleri (t.y., Url.8) ……..... **37**

Şekil 2.13 : Yeşilköy'de Avcılık Servet-i Fünun Dergisi kapağı Sayı:238 (Başgelen, 2008) ……..……. **38**

Şekil 2.14 : Yeşilköy Jimnastik Kulübü Futbol Takımı, 1956 (Tuğlacı,1993) …. **39**

Şekil 2.15 : Ayios Stefanos Rum Kilisesi (Kişisel arşiv, 2021) ……... **40**

Şekil 2.16 : Surp Stefanos Ermeni Kilisesi (Kişisel arşiv, 2021) ……. **41**

Şekil 2.17 : Mezarlığın eski yeri (Tuğlacı, 1993) …… **42**

Şekil 2.18 : Mezarlığın yeni yeri (Kişisel arşiv, 2021) ……..…… **42**

Şekil 2.19 : Aziz İstefanos Latin Katolik Kilisesi (Kişisel arşiv, 2021) **43**

Şekil 2.20 : Ayia Fotini Ayazması (Kişisel arşiv, 2021) ....…….…….... **44**

Şekil 2.21 : Abdülmecid Han Çeşmesi kitabesi (Kişisel arşiv, 2021) ……... **45**

Şekil 2.22 : Abdülmecid Han Çeşmesi ve Namazgâhı (Kişisel arşiv, 2021) …… **45**

Şekil 2.23 : Mecidiye Camii (Sait Beydeş arşivi, t.y., Url.9**)** …… **47**

Şekil 2.24 : Mecidiye Camii (Kişisel arşiv, 2021) …… **47**

Şekil 2.25 : Mor Efrem Süryani Kilisesi inşaatı (Kişisel arşiv, 2021) ……... **48**

Şekil 2.26 : 1900'lü yılların başında Ayastefanos Deniz Feneri'nin görüldüğü bir kartpostal (Başgelen, 2008) ……. **49**

Şekil 2.27 : Ayastefanos Deniz Feneri (Kişisel arşiv, 2021) **49**

Şekil 2.28 : Gare de San-Stefano. Constantinople, Aya Stafanos İstasyonu (t.y., Atatürk Kitaplığı, Krt. 4608) ……. **50**

Şekil 2.29 : Yeşilköy Tren İstasyonu yapı grubundan, Şefdögar Binası (Kişisel arşiv, 2021) ……. **50**

Şekil 2.30 : Makrıköy Haritasında Kalitarya Bölgesi ve Rus Kilisesi, 1903 (Atatürk Kitaplığı, Hrt. 398) ……. **51**

Şekil 2.31 : Ayastefanos Rus Anıtı'na ait bir kartpostal (Bahattin Gürfırat arşivi, t.y.) …… **52**

Şekil 2.32 : Ayastefanos Rus Anıtı'nın yıkılışı (Tuna, 2006) ……... **53**

Şekil 2.33 : Atakan Omurtak koleksiyonu (Margulies, 1994) "Millî İntikam Ayastefanos'ta Rus Abidesi'nin Hedmi 2-5 Teşrini Sâni"…….. **54**

Şekil 2.34 : Neriman Şah Yalısı'nın deniz tarafından görünümünü betimleyen bir gravür (Başgelen, 2008) ……. **55**

Şekil 2.35 : Neriman Şah Yalısı (Url.10) ……...**55**

Şekil 2.36 : 1900'lerin başında Dadyan Konağı (Tuna, 2009) ……. **56**

Şekil 2.37 : Dadyan Konağı Bodrum Kat Kalıntıları (Kişisel arşiv, 2021) ...……**57**

Şekil 2.38 : Ahmet İhsan Bey Köşkü (Kişisel arşiv, 2021) ……... **58**

Şekil 2.39 : Arnavut Hayrettin Bey Köşkü (2021) ……... **59**

Şekil 2.40 : Preziosi'nin Av Köşkü 1989 (Tuna, 2006) ……... **60**

Şekil 2.41 : Preziosi'nin Av Köşkü (Kişisel arşiv) ……. **60**

Şekil 2.42 : Gelenbevizâde Said Bey Köşkü (2021) ……. **61**

Şekil 2.43 : Kuleli Ev (Kişisel arşiv, 2021) ……..... **62**

Şekil 2.44 : Yeşilköy Özel Rum İlköğretim Okulu'nun eski bir fotoğrafı (Tuna, 2006) ……... **63**

Şekil 2.45 : Yeşilköy Özel Rum İlköğretim Okulu (Kişisel arşiv, 2021) ……. **63**

Şekil 2.46 : Özel Yeşilköy Ermeni İlkokulu 1957 (Url.12) ……..…… **64**

Şekil 2.47 : Özel Yeşilköy Ermeni İlkokulu 2021 (Url.13) ……..…… **64**

Şekil 2.48 : Cochiffi Fransız İlkokulu (2021) ……..……. **65**

Şekil 2.49 : Yeşilköy İlköğretim Okulu ve solda Mecidiye Camii (Url.14) ……. **66**

Şekil 2.50 : Yeşilköy İlköğretim Okulu (Kişisel arşiv, 2021) ……..……. **66**

Şekil 2.51 : Latin Katolik Mezarlığı girişi (Tuğlacı, 1993) ….……. **68**

Şekil 2.52 : Fransızca kitabe sağda (Tuğlacı, 1993) ……..……. **68**

Şekil 2.53 : Latin Katolik Mezarlığı içerisindeki Şapel (Taha Toros arşivi, Url.15) **68**

Şekil 2.54 : Yeşilköy Köyiçi Kentsel Sit Alanı ve tescilli yapıların sayısallaştırması (2017. Url.16) …… **69**

Şekil 2.55 : Yeşilköy kıyı şeridine ait bir kartpostal Ayastefanos Deniz Feneri sağda (Bahattin Gürfırat arşivi, t.y.) ...……..…… **70**

Şekil 2.56 : Yeşilköy kıyı şeridi, Ayastefanos Deniz Feneri sağda (Kişisel arşiv, 2021) …….. **71**

Şekil 2.57 : Yeşilköy sahilinde bir yalı (t.y., Atatürk Kitaplığı, Bel-Mtf-1317) …. **71**

Şekil 2.58 : Villa Mon Kyef, San Stefano 1900'lerin başı (Url.17) ……. **72**

Şekil 2.59 : İstanbul Caddesi'nde yer alan yalı vasfını yitirmiş ahşap konut (Kişisel arşiv, 2021) …. ……**72**

Şekil 2.60 : Kulüp Sokağı'nda yer alan denizle doğrudan ilişkisi sahil şeridinin doldurulmasıyla kesilmiş, iki katlı Viktoryan tarzda bir ev (Kişisel arşiv, 2021) ….**73**

Şekil 2.61 : İstanbul Caddesi'nde bulunan tarihî yapı ve yanında lüks bina (Kişisel arşiv, 2021) ……**73**

Şekil 2.62 : İstanbul Caddesi'nde üç farklı dönemi yansıtan yapılar (Kişisel arşiv, 2021) ……..…... **74**

Şekil 2.63 : Yeşilköy'de tarihî yapı ve yeni yapının yan yana oluşturduğu amorf görünüm (Kişisel arşiv) **74**

Şekil 2.64 : Havan Sokağı'nda bulunan Gazi Evrenos Konakları (Kişisel arşiv, 2021) **75**

Şekil 2.65 : İstasyon Caddesi'ndeki sıra evler (Kişisel arşiv, 2021)……..... **76**

Şekil 2.66 : İstasyon Caddesi'nde banka olarak işlev gören Viktoryan tarzda iki katlı ev (Kişisel arşiv, 2021) **76**

Şekil 2.67 : İstanbul Caddesi'nde Anaokulu olarak işlev gören ahşap ev (Kişisel arşiv, 2021) **77**

Şekil 2.68 : Yeşilköy Tren İstasyonu, Hangar Binası güneydoğu cephesi (Kişisel arşiv,2021) ..... …….**78**

Şekil 2.69 : Yeşilköy Tren İstasyonu, Hangar Binası batı cephesi (Kişisel arşiv, 2021) **78**

Şekil 2.70 : Serbesti Caddesi'nde yer alan modern mimarî ara dönem yapılarına nitelikli bir örnek (Kişisel arşiv, 2021)…….…..... **79**

Şekil 2.71 : Geçici Lale Sokağı'nın İnci Çiçeği Sokağı yönünden cephesi (Kişisel arşiv, 2021) **80**

Şekil 2.72 : Geçici Lale Sokağı'nın Havan Sokağı ile birleştiği cephe (Kişisel arşiv, 2021) **80**

Şekil 2.73 : Geçici Lale Sokağı'nın Bademli Sokağı yönünden dış duvarları (Kişisel arşiv, 2021)……..... **81**

Şekil 3.1 : Kınalı Yapıncak 1968, Ancelo'nun Yeri (Onur Korlu arşivi, Url.21) .. **87**

Şekil 3.2 : Yırtık Niyazi 1971, Köy İçi (Url. 22) ……..…….. **88**

Şekil 3.3 : Kırk Yalan Memiş 1972, Röne Park (Onur Korlu arşivi, Url.23) ….. **88**

Şekil 3.4 : Kader Bağlayınca 1976, Hasan'ın Kahvesi (Onur Korlu arşivi, Url.24) **89**

Şekil 3.5 : Tosun Paşa 1976, Arnavut Hayrettin Bey Köşkü (Vadullah Taş Arşivi, Url. 25) ……..……... **90**

Şekil 3.6 : Süt Kardeşler 1976, Arnavut Hayrettin Bey Köşkü (Vadullah Taş Arşivi, Url.26) ……... **90**

Şekil 3.7 : Süt Kardeşler 1976, Arnavut Hayrettin Bey Köşkü (Url.27) ……. **91**

Şekil 3.8 : Gülen Gözler 1977, Gelenbevizade Said Bey Köşkü (Url.28) …… **91**

Şekil 3.9 : James Bond: From Russia With Love 1963, Yeşilköy Havalimanı (Url.30) ……...……. **92**

Şekil 3.10 : Yeşilköy'de Cambazhane 1950'ler (Tuna, 2006) ...……..…… **95**

Şekil 3.11 : Bamya Tarlası (t.y., Url.31) ……..…… **96**

Şekil 3.12 : Güncel Yeşilköy haritasında hafıza mekânlarının konumları ……. **97**

Şekil 3.13 : Sahibinin Sesi Plak Fabrikası (Url.32) ……..…… **98**

Şekil 3.14 : Yeşilköy'de fayton gezisi 1972 Andelip Sokağı, Palavitsinilerin Köşkü (Adnan Onart arşivi) ……..…... **99**

Şekil 3.15 : Abdülmecid Han Çeşmesi Önünde faytoncu ve su dolduran kadınlar 1960'ların ortaları (Url.33) ……..…… **100**

Şekil 4.1 : Yeşilköy'ün Bahçelerinde 1953 (Neşe Soyhan arşivi, annesi ile) …. **106**

Şekil 4.2 : Yeşilköy Kiliseler Mahallesi, 1965 Kurban Bayramı (Şen Çakır arşivi, ebeveyni, ablası ve kız kardeşi ile en sağda) …….. **107**

Şekil 4.3 : Yeşilköy Bamya Tarlası 1960 (Prodromos Mayoğlu arşivi arkadaşları ile birlikte, ortada en sağda) **110**

Şekil 4.4 : Bulgar'ın Meyhanesi 1970'lerin başı (Kosta Melidis arşivi, sağda) .. **112**

Şekil 4.5 : Yeşilköy Havalimanı 1962 (Manışak Aleksanyan arşivi, solda) …... **113**

Şekil 4.6 : Camlı Köşk Çay Bahçesi 1974 (Engin Bozdağ arşivi, sağ başta) …. **115**

Şekil 4.7 : Yeşilköy Tren İstasyonu 1964 (Şenol Devrim arşivi, soldan teyzesi, annesi, halası ve eniştesi, sağda kuzeni) ……..……... **117**

Şekil 4.8 : Röne Park önündeki kayalıklar 1976 (Ertuğrul Özdönümcü arşivi, ortada sağda) ……..……....…… **119**

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
bkz.	Bakınız
C	Cilt
çev.	Çeviren
ed. veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
s.	Sayfa/sayfalar
t. y.	Basım tarihi yok
ICCROM	Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarımı Çalışmaları Uluslararası Merkezi
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
İSKİ	İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi
KUDEB	Koruma Uygulama ve Denetim Büroları
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

GİRİŞ

"Bir hatıra var olmaya devam ettikçe onu yazılı olarak sabitlemeye, hatta herhangi bir biçimde sabitlemeye gerek duyulmaz."

M. Halbwachs[1]

Hatıralar belirli bir zamanda, belirli bir mekânda, o zamana ve mekâna ait insanların tanıklığı sayesinde belirgin bir varlık kazanır. Bireysel hatıraların üst üste yığılmasıyla toplumsal hafıza şekillenmektedir. Başta boş bir levha (tabula rasa) olan insan zihninin yaşamsal süreklilikte levhayı doldurması gibi, dinamik bir sürekliliğe sahip kent hafızası da palimpsest olma haliyle silinerek, kazınarak, eklenerek, yeni katmanlarla dolmaktadır. Kent hafızasına dair yapılan çalışmalar, bir manada o yerin ruhunu anlamaya yönelik gayretlerden ibarettir. Bir yerleşime ait topoğrafya, doğal peyzaj, tarihî çevre nasıl ki o yerin çehresini oluşturmaktaysa; orada yerin ruhunu yansıtan mekânlar, dokular, renkler o çehreye ifadesini kazandıran çizgilerdir. Belirli bir yerde kültürel bellek aktarımından söz edebilmemiz için o yere ait çehreye aşina olan yaklaşık yüz, yüz elli yıllık bir zaman dilimindeki tanıkların şahitliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda bir yerleşimdeki cadde, sokak ve meydan isimleri, bulvarlar, tarihî yapılar, dükkânlar, topoğrafya, doğal peyzaj alanları ile gelenekler ve gündelik yaşama ait ritüeller değişime uğradığında; devrin tanıklarının yaşamlarının sona ermesiyle birlikte o yerde kültürel bellek aktarımı da kesintiye uğramaktadır.

Ayastefanos, tarihî serüveni 4. yüzyıla dek uzanan İstanbul'un en eski yerleşim bölgelerinden biridir. Ancak bu tarihten itibaren ünlü seyyahların anı kitaplarında yer alacağı 17. yüzyıla dek geçirdiği süre hakkında net bilgiler mevcut değildir. Tarihsel görünümü 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren geçirdiği

[1] **Kolektif Bellek**, s.97, bkz. Kaynakça

dönüşümlerle şekillenmeye başlamıştır. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde adı, doğal çehresine yakıştırılan nâmı ile Yeşilköy olarak değiştirilmiştir. Kentsel sit alanı olan Köyiçi ve çevresiyle tarihî dokunun hissedilebildiği günümüz İstanbul'unun nadir semtlerindendir. Çok milletli demografik yapısı ve çok dilli hali ile kendine has kültürel bir çeşitliliğe sahiptir. Bu çeşitlilik Yeşilköy'ün mimarî çehresinden tutun, kutlanan dinî ritüellerden, gündelik yaşam pratiklerine kadar pek çok alana yansımaktadır. Yeşilköy'ün tarih sahnesindeki rolü ve çok renkli kimliği farklı araştırmacılar tarafından kaleme alınmış eserlerde dile getirilmiştir. Bu yöndeki en kapsamlı araştırma kitabı Turgay Tuna'nın, *"Deniz Feneri'nin Işığında Yeşilköy Ayastefanos"* adlı eseridir. Yeşilköy tarihine ışık tutan bir diğer kaynak kitap ise Nezih Başgelen'in *"Tarihte Yeşilköy"* çalışmasıdır. İki eser de 2000'li yılların ortalarında yayımlanmıştır. Reşat Ekrem Koçu *"İstanbul Ansiklopedisi"*nde Ayastefanos başlığına dipnot olarak *"B:Yeşilköy"* kaydını düşmüştür. Ancak ansiklopedinin on birinci cilde kadar gelebilen *"G"* harfinden sonrası maalesef basılamamıştır. Bu kaynaklar haricinde anı türündeki edebî eserlerde ya da semt sakinlerince kaleme alınmış anı kitaplarında, Yeşilköy hafızasına ışık tutan izlere rastlamak mümkündür. Buna yönelik olarak ulaşılabilen bütün yayınlara tez araştırmasında yer verilmiştir. Bir nevi Yeşilköy'e vefa borcu olarak yazılan bu anıların, araştırma kapsamında gerçekleştirilen sözlü tarih mülakatlarındaki anlatılarla birebir örtüştüğü görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı Yeşilköy'de kültürel belleğe dair izler ile kültürel miras değerlerinin korunması arasındaki doğrudan ilişkiyi görebilmektir. Araştırma kapsam olarak Yeşilköy semt sınırları içerisinde 19. yüzyılın ikinci yarısından günümüze dek geçen sürenin belirli bir zaman diliminde var olan ancak günümüze erişemeyen ya da halen varlığını koruyan Yeşilköy'ün kültürel miras değerleri ile dinî, geleneksel ve ritüelistik gündelik yaşam pratiklerinin hepsini içermektedir. Bu kapsamda Yeşilköy'de tarihî çevre, mimarî çeşitlilik, kültürel miras koruma ile gündelik yaşam, sosyo-kültürel ilişkiler, hatıralar ve hafıza mekânlarına yönelen araştırma disiplinler arası bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Literatür taramasının ardından, metodolojik olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın büyük bir bölümü saha çalışmalarından oluşmaktadır. Saha çalışmasının ilk aşamasında tarihî

çevre odak olmak üzere, sahil boyu ve Yeşilköy'ün ara mekânlarında fotoğrafla belgeleme yapılmıştır. Arşiv ve literatür araştırmaları ile güncel fotoğrafik belgeleme karşılaştırılarak, fiziksel değişim irdelenmiştir. İkinci aşamada ise mülakat tekniğine dayalı sözlü tarih çalışması gerçekleştirilmiştir. Mülakat katılımcıları kar topu örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Günümüzde artık mimarlık, arkeoloji gibi disiplinlerde ortaya koyulan çalışmaların sözlü tarih ile desteklenmesi yaygınlaşmaktadır. Bu araştırma kapsamında sözlü tarih çalışmasının tercih edilme nedeni, kentsel hafıza araştırmalarında "yaşayan tarih" olarak nitelendirebileceğimiz devrin tanıklıklarının önemli bir yere sahip olmasıdır.

Araştırmada birinci bölüm haricindeki diğer üç bölümde Yeşilköy'de tarihî çevrenin gelişimi ve geçmişten bugüne semt hafızası üzerinde yoğunlaşılacaktır. Birinci bölümde bellek kavramı, otobiyografik ve tarihî bellek sınıflandırması ile bir muhafaza alanı olarak toplumsal bellek ile kültürel bellek kavramları üzerinde durulacaktır. Kent hafızası bağlamında kültürel bellek ve kültürel mirasın korunması ilişkisine değinilecektir. İkinci bölümde ilk olarak tarihî haritalar ve fotoğraflar, belgeler ve semtle ilişkili kaynak kitaplar ışığında; Yeşilköy'ün tarihsel serüveni ile sosyo-kültürel yapısı irdelenecektir. Daha sonra tarihî çevrenin gelişimi; dinî mimari, kamusal yapılar, anıt, sivil mimarî, eğitim yapıları ve mezarlıklar alt başlıklarında değerlendirilecektir. Günümüze ulaşamayan kültürel miras yapılarının kalıntıları, eski mezarlıkların izleri sürülecektir. Yeşilköy'de tarihî çevre ve topoğrafyanın değişimi ile yeni yapılaşma odağında kültürel miras koruma sorunlarına, fotoğraflarla karşılaştırmalı olarak değinilecektir. Üçüncü bölüm Yeşilköy'de insanlar, mekânlar, olaylar başlığında semt ile ilgili edebî metinler ve anı kitaplarının incelenmesi, Türk sinemasında Yeşilköy, semt hafızasında sokak ve cadde isimleri, Yeşilköy'de yaşayan tanınmış simalar ile Yeşilköy'ün hafıza mekânlarına ayrılmıştır. Dördüncü bölümde ilk olarak Yeşilköylü yirmi bir kişi ile gerçekleştirilen sözlü tarih mülakatlarından elde edilen veriler değerlendirilecektir. Sonrasında Yeşilköy'de geçmişin izleri, bugün ve gelecek odağında katılımcıların sözlü tarih anlatıları ve fotoğraf arşivlerine yer verilecektir.

Bu çalışmanın yegâne amacı, Yeşilköy'de kültürel bellek ve kent belleğine ait hafızayı sabitlemeye çalışmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BELLEK

Bilinç sahibi olması insanın en kıymetli niteliklerinden birisidir. Gündelik dilde sıklıkla kullandığımız "kendini bilmek" tabiri bu bilinç sahibi olma halinin; hem akıl sahibi olmak, hem de kendinin ve çevresinin farkına varmak manalarında karşılığıdır. Birgün geldiğinde kendini bilememe ihtimali, insanı en çok korkutan düşüncelerdendir. Yaşananları, öğrenilenleri ve bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücüne[2] "bellek" adı verilmektedir. "Bellek gerçekleri, olayları ve izlenimleri tutan ve daha sonra yeniden canlandıran veya önceki deneyimleri hatırlayan ya da tanıyan zihinsel kapasite veya yetidir" (Özcan, 2011, s.277). John Locke, insan zihnini dünyaya geldiğinde "tabula rasa" boş bir levha olarak nitelendirir. Kavramlar, bilgiler, olgular; gözlem ve deney ile oluşmaktadır. "Bilgiler duyularla alınır kendiliğinden (a priori) değildir. Soyut kavramlar bile duyular yoluyla edinilir" (Hançerlioğlu, 1995, s.202). İnsan zihnen ve ruhen doğup büyüdüğü çevreye bağlı olarak şekillenmekte; boş levha yaşamsal süreklilikte duyular sayesinde edinilen deneyimlerle dolmaktadır.

Halbwachs, insanın yaşamında sahip olduğu iki tür bellekten söz etmektedir. Bunlardan ilkini dâhili ya da içerideki bellek, diğerini ise harici bellek olarak adlandırmaktadır. Ya da daha doğru bir şekilde ifade etmek gerekirse, şahsî olanı,"otobiyografik bellek" sosyal olanı, "tarihî bellek" olarak nitelendirmektedir. "Bunlardan birincisi ikincisinden yardım alır çünkü en nihayetinde, kendi yaşamımızın tarihi genel tarihin de bir parçasıdır" (Halbwachs 2019, s.65). Hem bireysel bellek, hem de kolektif bellek zaman ve mekân içerisinde sınırlı haldedir. İki farklı bellek türünün sınırlarının aynı olamayacağı gibi, bellek türüne göre bu sınırlar daha sıkışık ya da genişlemiş halde olabilmektedir. Hatırlama eyleminde kişinin

[2] TDK, Güncel Türkçe Sözlük

otobiyografik belleği tarihî bellekten yardım almaktadır. Her insan yaşamı, tarihî belleğin uğrak noktası olarak onun sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır. "Bireysel bellek, bireyin kendisinin icat etmediği ama parçası olduğu ortamdan ödünç aldığı kelimeler ve fikirler gibi araçlar olmadan işleyemez" (Halbwachs, 2019, s.64). Bir insan kendi geçmişinden bahsetmek için sık sık başkalarının hatıralarından faydalanmak ihtiyacı hissederken, kendisi dışında var olan ve toplum tarafından belirlenmiş referans noktalarına yönelmektedir.

1.1. BİR MUHAFAZA ALANI: TOPLUMSAL BELLEK

İnsanın anıları nerede muhafaza edilir? Tozlu sandıklarda ya da siyah beyaz fotoğrafların bulunduğu albümlerde mi? Anılar bellekte muhafaza olup, insanın gittiği her yere onunla beraber gelmektedir. Hatıralardan söz edebilmek adına gerekli olan zaman, mekân, insan, birbirlerine bağlı olarak şekillenen üç temel mefhumdur. "Hatıra, geçmişin çok büyük bir ölçüde şimdiki zamandan ödünç alınan veriler yardımıyla ve üstelik önceki dönemlerde yapılmış ve eskiye ait imgenin hâlihazırda oldukça değişmiş bir şekilde ortaya çıktığı diğer yeniden inşalarla hazırlanmış bir yeniden inşasıdır" (Halbwachs, 2019, s.86). Olaylar zaman içerisinde -kendisi de hareketsiz bir çerçeve olan zamanda- birbirlerinin ardı sıra gerçekleşmektedir. Zaman olgu itibariyle içerisinde bulunulduğu anda dahi sonsuz haldedir. Başlangıcı ve sonu olmayan mutlak zaman ölçülemez; her zaman var olan bir şeydir ve hep var olmaya devam edecektir.

"Mutlak zaman üç zamana bölünür; geçmişe, şimdiye ve geleceğe. Bunlardan geçmişin başlangıcı, geleceğin ise sonu yoktur. Oysa ortada bulunan "şimdi", öylesine kısa ve kavranamaz, ele avuca gelmez haldedir ki, bir uzunluğa sahip olmadığı gibi, geçmiş ile geleceğin bağlantısından öteye bir şey olmadığı izlenimi vermektedir ve ayrıca öylesine kaygan, kararsızdır ki, hiçbir zaman aynı yerde bulunmaz ve içinden geçtiği her şeyi geçmişten alıp geleceğe ilave eder[3]"

İçerisinde bulunulan anda "şimdi"nin varlığı ancak geçmiş ve gelecekten söz edebildiğimiz taktirde mümkündür. Şimdiden söz ettiğimiz anda o artık geleceğe bağlanan geçmişe dönüşmektedir. "Akıp giden olaylar silsilesi içindeki belli bir uğrak, belli bir an, ancak onu yaşayan, algılayan insanın kendisiyle kurduğu ilişki

[3] Aktaran Elias, s.108, bkz. Kaynakça**, Censorinus, De Dei Natali** xvı, 3 f , Friedrich Hultsch, Leipzig 1867 baskısı

sayesinde, geçmiş ya da gelecek karakterine bürünmüş, öteki anlara göre, "şimdi" karakteri taşıyabilir" (Elias, 2000, s.107). Belli bir anda yaşayan kuşağa bağlı olarak geçmiş, şimdi ve gelecek şekillenmektedir. Sürekli olarak yer değiştiren ve beraberinde anlamları da değişen bu üç düzlem, kuşaklar arası bayrak yarışı sayesinde konumlanmaktadır. Her insan, var olabilmek için, kendinden önce gelmiş ve geçmiş öteki insanların varlığına gereksinim duymaktadır (Elias, 2000, s.32). Upuzun bir zincir düşünüldüğünde, insan ömrü öğrenilmiş genel bilgilerin kuşaklar arası aktarımında rol oynayan bu zincirin bir halkasıdır. İnsan bu uzantıda, kendinden bir önceki ve bir sonraki halkaya tutunur haldedir, onun bir öncesindeki halka da yine aynı şekilde bir öncekine... Şeklinde zincir uzayıp gider. Zira "tek insanın ömrü, yüksek bir sentez düzeyini temsil eden "neden", "sonuç", "zaman" vb. kavramları, bunlarla ilintili spesifik ilintileri bir başına öğrenemeyeceği kadar kısadır" (Elias, 2000, s. 61). İnsan, zamanın akışında kendinden öncekilerin geride bıraktığı izleri takip ederek var olabilmekte, kendi bilincine varabilmekte ve sürekliliği sağlayan zincirdeki halkada yerini alabilmektedir.

"Süreklilik duygusunun kökü mekândadır" (Nora, 2006, s.17). Mekânın insanda oluşturduğu aidiyet duygusunu ifade edebilmek için kullanılan "kök salmak" deyimiyle, bir yere iyice yerleşmek, orada sağlamlaşmak kastedilmektedir. Ya da "köklerine bağlı biri" ifadesi ile geçmiş kuşaklarına olan bağlılık, geçmiş kuşaklardan kalan miras mekânına atfedilen değer anlaşılmaktadır. Heidegger, köklere bağlılık kavramının karşısına yersiz yurtsuzluk kavramını koyar. "Köklere bağlılık ilk olarak "inşa etmek" (bauen) ve "iskân etmek" (wohnen) kavramlarıyla yakından ilgilidir" (Topakkaya, 2018, s.68). Oturmak, ikâmet etmek fiili daha gündelik anlamıyla bir yerde adresinin belirli olması hali iken, daha derin anlamıyla insanın bulunduğu yere bağlılık hissi ya da yer sevgisi olarak karşılık bulur. Halbwachs (2019), insanların yaşadıkları yere benzemelerine atıfla, her dönemde toplulukların düşünme biçimleri, alışkanlıkları ile yaşadıkları yerlerin görünümü arasında yakın bir ilişki kurar (s.83). Mekân ve insan karşılıklı olarak birbirlerini şekillendirmektedir. Arnaud bu etkileşimi, "bulunduğum yerin mekânıyım ben[4]" şeklinde betimler. İnsanın mekânla kurduğu bağ sayesinde hafıza mekânları

[4] Aktaran Bachelard, s.155, bkz. Kaynakça, Noël Arnaud, **L'etat d'ebauche,** Paris, 1950

oluşmakta ve bu hafıza mekânlarıyla kurduğu ünsiyet sonucunda nostalji olgusu doğmaktadır.

"İlk bakışta, nostalji bir mekân özlemidir, ama aslında farklı bir zamana (çocukluk zamanımıza, rüyalarımızın yavaş ritimlerine) duyulan hasrettir" (Boym, 2009, s.16). Hafıza mekânlarını görme duyumuzun yanı sıra ses ve koku duyularıyla da belleğimizde kodlarız. Bir mekâna ait doku, bir koku veya bir tını hafızayı yeniden canlandıran etkenlerdendir. Örneğin çocukluğumuzda her zaman gittiğimiz mahallemizdeki fırına özel anasonlu kurabiye kokusunu o mekânla hatta o sokakla özdeşleştiririz. Çok uzun yıllar sonra dahi o sokaktan geçişimizde, o dükkânın önünde aynı kokuyu duyumsamayı arzularız. Ya da söz gelimi yöresel Erzurum evlerinin yaşam alanında yer alan tandırın, bulunduğu mekâna yaydığı kendine has kokusu da benzer şekilde hafızada canlanabilmektedir. Tezek yakılarak tutuşturulan tandırın kokusu ile mekânı, insan zihni eşleştirerek kodlamaktadır. Yıllar sonra kent yaşamında, dijital kanallardan birinde tandır imgesi gördüğümüzde o kokuyu anımsamak bizde hayret duygusu uyandırabilir.

Boym (2009), nostaljiyi modern zaman fikrine, tarih ve ilerlemenin zamanına karşı bir isyan olarak görür (s.16). Günümüz insanının dilemması sınırsız ihtiyaçlarını gidermeye ayarlı konforlu yaşam alanından, geçmişteki mekânlara, anlara, kısacası "nostaljiye" olan romantik bakışıdır. İnsan hafıza mekânlarına olan özlem ile o anlara dönme isteğini dile getirirken, Nora'nın deyimiyle (2006), hafıza hatırayı kutsallaştırmaktadır (s.19). Bugünün konfor alanı üzerinden hafıza mekânına özlem duyan birey, esasında o mekânda ve o anda olan "kendini" arayıştadır. "İnsan yalnız geçmişe nostalji duymaz; nostalji geriye dönük olabileceği gibi ileriye dönük de olabilir. Bugünün ihtiyaçlarınca belirlenen geçmişe dair fanteziler, geleceğin gerçeklikleri üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir" (Boym, 2009, s.17). TDK, nostalji kelimesini ikincil anlam olarak "değişime karşı duyulan korku sonucu geçmişe sığınma duygusu olarak" açıklamaktadır[5]. "Geçmişseverlik" olarak da nitelenen nostalji Boym'a göre (2009), "mitsel dönüşün olanaksızlığına duyulan keskin sınırları ve değerleri olan büyülü bir dünyanın yitirilmesinden duyulan üzüntüdür" (sy.8). Yaşanılan ömürde geçirilen vakit uzadıkça anılara olan bağlılık,

[5] Güncel Türkçe Sözlük, Url. *https://sozluk.gov.tr*

sık sık geriye dönüp geçmişi yâd etme ihtiyacı artmaktadır. Bu durum Bachelard'ın (1996), "mevsimler arasında kış mevsimi en yaşlı olanıdır. Anıları geçmişe daha çok gömer. Bizi uzak geçmişe götürür" (s.66) söylemini hatırlatmaktadır. Geçmişe olduğundan fazlaca anlam yüklemek, bugünden bakarak geçmişi büyülü bir dünya olarak anımsamak, esasında geçmişteki kendine duyulan özlemin bir ifadesidir.

Birer nostalji unsuru olarak geçmiş yüzyıllara ait resimler, tarihî niteliği olan gravürler, eski fotoğraflar, filmler yoluyla yaşamımızdan çok önceki devirlere ait imgeler hafızamızda yer eder. O yüzyılda yaşamamış olsak bile, belge niteliğindeki bu veriler sayesinde devrin yaşam tarzına dair fikir sahibi oluruz. Yaşanmış tarih, geçmişin imgesine ulaşmak ve onu muhafaza etmek için gerekli olan her argümanı bünyesinde barındırmaktadır. "Geçmişte gerçekleştirilen tüm insan etkinliklerinin bilgisi, ancak onların bıraktığı izlerden yola çıkarak edinilebilir" (Connerton, 1999, s.25). Söz gelimi Rönesans devri giyim kuşamı, konut, sokak ve kent figürlerine ait görsel verilere erişimimiz sayesinde, biçimsel olarak Rönesans devrinde yaşama dair bir fikrimiz olur. Aynı şekilde aile öykümüze ait eski fotoğraf albümleri, anısı olan eşyalar, çeyizler, miras kalan değerli takılar, dede, nine ve ebeveynimizden dinlediğimiz sözlü tarihe dayalı hikâyelerle de köklerimiz hakkında bilgi sahibi oluruz. Bu durum bizdeki bir soya ait olma duygusunu, köke olan bağlılığı pekiştirmektedir. Halbwachs, toplumun belleğinin başta daha yaşlılar olmak üzere, bireysel üyeleri hayatlarını yitirdikçe veya yalnızlaştıkça sürekli olarak dönüşmesini, tıpkı sınırları belirleyen kenarların yavaşça ufalanmasına benzetir. "Zaten kolektif bir hatıranın ne zaman ortadan kaybolduğunu ve grubun bilincinden çıkıp çıkmadığını söylemek güçtür" (Halbwachs, 2019, s.102). Zira toplumun yalnızca sınırlı bir kısmında muhafaza ediliyor olması bile ortak hatıraya yeniden erişebilmek için yeterlidir.

1.2. KÜLTÜREL BELLEK

Halbwachs'ın bireysel bellek ve kolektif bellek kavramlarından ilkinde insanın ölümlülüğü, ikincisinde ise tanıkların ölümlülüğü ile belleğin sürekliliğine vurulan inkıtaa dikkat çeken Jan Assman, iki tür bellek ayırımı yapar. Assman'a göre "iletişimsel bellek", bireysel anlatılara dayalı ve insan ömrü ile sınırlı olan bellektir. "Kültürel bellek" ise tarihsel süreklilikte var olabilen, insan ömrü ile sınırlı olmayan,

ortak bir kültürel kimlik oluşumunda etken bellektir. Assman "kültürel bellek" kavramını insanın ve insan tanıklığının faniliğini bertaraf ederek, zamanı merkeze alarak yapmaktadır. Geçmişin bellekte olduğu haliyle kalmadığına dikkat çeker. O'na göre, geçmiş ilerleyen şimdiki zamanın değişken ilişkileri çerçevesinde sürekli olarak yeniden örgütlenmektedir ve ancak kendisiyle ilişki içinde olunması halinde ortaya çıkar (Assman, 2001, s.35). İnsan yaşadığı coğrafyada, içerisinde bulunduğu kültürel bağlamda geçmişiyle sürekli ilişki halindedir. Bu doğrultuda kültürel belleğin vücut bulmuş hali yaşadığı alanda geçmişten ona emanet kalan kültürel miras değerleridir. İnsanın bu değerlerle ilişkisi yaşamsal süreklilikte ömür boyu devam etmektedir. Tıpkı Assman'ın geliştirdiği kültürel bellek anlayışındaki gibi; kültürel miras değerlerinin sürekliliği de "bugünden yarına bakabilmek için, dünü yok olmaktan kurtarma ve hatırlayarak yaşatma fikrine" (Leblebiciler, 2019, s.221) muhtaç haldedir.

1.2.1. Kültürel Bellek ve Kültürel Miras Koruma

Kültürel miras öğeleri tarihsel, estetik, ekonomik değerlerinin yanı sıra toplumsal kimlik algısını geliştiren yönleriyle de değerlidir. Hatıra değeri ile bireysel olarak anlam yükleme ve haz alma gibi duyguları besleyen miras unsurları, aynı zamanda toplumsal olarak bir bölgeye olan aidiyet ve kültürel bağlılık duygusunu perçinlemektedir. 19. yüzyılda koruma algısı kültürel miras öğelerinin salt tarihî değerini koruma fikrine tâbidir. 20. yüzyılda bu fikre miras değerlerini gelecek nesiller adına korumaya çalışmanın, mirasın öz değerinin yanı sıra kültürel bellek aktarımına katkı sağladığı bilinci eklenmiştir. Bu doğrultuda kültürel varlıkların korunmasının ayrılamaz bir parçası olan kültürel bellek olgusu, mevcut hafızanın sürdürülebilirliği bakımından önem kazanmaya başlamıştır.

Somut kültürel mirasın korunması ve kültürel bellek ilişkisine yöneldiğimizde, hafızanın yeniden canlandırılmasına ilişkin uygulamaların temelini mimarî rekonstrüksiyon oluşturmaktadır. Rekonstrüksiyon uygulamaları, belirli bir dönemde var olan, zaman içerisinde bir takım nedenlerle kaybedilmiş yapıların yeniden yapımını kapsar. "Yapıların yeniden yapılma taleplerinin ortaya çıkış nedeni o yapı ve bölge ile ilgili kültürel ve duygusal bağların tekrar kurulması ve güçlendirilmesidir" (Korumaz, 2019, s.16). "Tarihî kentlerde dokunun oluşumu ve

silüet açısından vazgeçilmez olan, yapıların doğal yollarla veya insan eliyle yitirilmesi sonrasında ortaya çıkan boşluğun doldurulması için "yeniden yapım/ rekonstrüksiyon"a başvurmaktan başka çare kalmaz" (Ahunbay, 2012, s.29). Bununla beraber yapıya en az müdahale ile özgünlüğün korunması kuramda esas olduğundan, yeniden yapım çok sıcak bakılan bir koruma yaklaşımı değildir.

Rekonstrüksiyon, koruma kuramı tarihinin başlangıcından günümüze dek her dönemin süregelen tartışma konusudur. 19. yüzyılda Fransa'da "üslup birliği" ya da "stilistik rekompozisyon" kuramıyla öne çıkan Viollet-le Duc'e göre; "Bir yapının restorasyonu bakım onarım veya yeniden inşa değil aslında tarihte hiçbir zaman var olmadığı kadar bütünlük içinde sunulmasıdır" (Ersen, 2009, s.11). "Viollet-le Duc' ün yaptığı "rekompozisyon", çoğu durumda, "rekonstrüksiyon"dan başka bir şey değildir" (Mazlum, 2014, s.72). Riegl bu durumu, "gençliğin yaşlılığa herhangi bir şüpheye yer bırakmayacak biçimde üstün olduğu köklü inancına" gönderme yaparak açıklar. "19. yüzyılda anıtların bakımıyla ilgili tüm akılcı yaklaşımların açıkça kabul ettiği ve heyecanla propagandasını yaptığı amaç, anıtla ilgili belgenin özgün haline yeniden kavuşturulmasıdır" (Riegl, 2015, s.93). Doğanın etkileriyle meydana gelen bozulmaların izlerinin tamamen silinmeye çalışıldığı, kusurlu ve parçalanmış görülenin ihtilafsız tamamlandığı bu görüşe karşın, 19. yüzyıl sonlarında "eskilik değerinin" ortaya çıkması ile anıtların korunmasına yönelik pek çok direnç ve mücadelenin baş gösterdiğini aktarır.

Le Duc'ün stilistik rekompozisyon görüşüne karşın İngiltere'de John Ruskin ve William Moris'in anti-restorasyon kuramı gelişmiştir. Bu kuramın temelinde sanat yapıtının dokunulmazlığı ilkesi bulunmakta ve zamanla bakımsızlıktan ileri gelen bozulmaları önlemek dışında hiç bir müdahaleye sıcak bakılmamaktadır, bütünleme şeklinde bile olsa yeniden yapım reddedilmektedir. Moris'in öncülüğündeki Arts and Crafts akımı bu kuramın daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Öte yandan İtalya'da Luca Beltrami'nin öncülüğünü ettiği tarihî restorasyon kuramı, restorasyonun arşiv belgelerine, tarihi kitaplara, pullara, resimlere ve anıt üzerindeki araştırmalara dayanması gerekliliği üzerinde durmaktadır. İtalyan Camillo Boito ise, tarihî yapıyı tarihsel ve estetik bir belge olarak görmekte ve restorasyon işlemini bu belgeyi tüm içeriğiyle korumak için yapılan teknik bir müdahale olarak

değerlendirmektedir. Boito'nun kuramını geliştiren Gustavo Giovanni restorasyonların bilimsel bir çerçevede yapılması ilkesini savunur, anıtların çevre dokusuyla birlikte korunması gerekliliğine ilk defa dikkat çeken kişidir. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda koruma ilkeleri olgunlaşır ve ilk uluslararası çerçeve çizilmiş olur. I. Uluslararası Koruma Mimar ve Teknisyenleri Kongresinde alınan kararlar ile Atina Kartası (1931) kabul edilmiştir. Sonuç bildirgesinde rekonstrüksiyon terimi yer almazken, toptancı restorasyonlardan kaçınılması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır (Mazlum, 2014, s.73).

Aydınlanma çağı sonrasında sekülerleşen dünya ile birlikte zaman içerisinde geleneğin gözden düştüğü ve yeni olana ilginin arttığı görülmektedir. Öte yandan dünya üzerinde yaşanan siyasi gelişmelerin peşi sıra sanata, gündelik yaşama ve düşünceye yön veren yeni akımların doğması kaçınılmazdır. Bu bağlamda 20. yüzyıl dünya savaşları sonrasında çağın getirisi olan modernizmin etkisini kaybetmeye başlamasını postmodernizm akımı takip etmiş; bununla beraber yerel olanın kıymeti, geleneksel olana değer verme, farklılıkların bütüne kattığı değer, bağ kurma, insanlığın ortak mirası gibi kavramlar değer kazanmaya başlamıştır. "Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, iki dünya savaşının getirdiği yıkımlarla, soykırımlarla gündeme gelen belleğin "kültürel" olarak ele alınması fikri, geçmişin mirasının, vazgeçilemez derecede önemli olduğu fikrine olan inancı arttırdı ki bu da geleneğin önem kazanması anlamına gelen bir gelişmeydi" (İlhan, 2015, s.1398). İki Dünya Savaşında pek çok tarihî alanın yok olacak derecede harap edilmesi ile kültürel belleğin sürekliliğinin sağlanabilmesi adına farkındalık oluşmaya başlar. Bununla beraber mimarî rekonstrüksiyon uygulamalarının önem kazanması II. Dünya Savaşı sonrasına denk gelmektedir. Bu süreçte âdeta yeni bir dönemin miladı gibi duran ilk örnek, Polonya'da Varşova kent merkezinin rekonstrüksiyonudur. 1944 yılında tarihî kent merkezinin rölöveler, belgeler, eski fotoğraflar ışığında rekonstrüksiyonuna başlanmıştır. Tarihî kent merkezi 1980 yılında UNESCO Dünya Mirası listesine girmiştir.

Şekil 1.1- Şekil 1.2 Varşova Kent Merkezi II. Dünya Savaşı'ndaki yıkım solda, Rekonstrüksiyon sonrası hali sağda (Url.1)

Rekonstrüksiyon uygulamalarının önem kazandığı bu süre zarfında Cesare Brandi, Herakleitos'un aynı nehre iki kez girilmez savını hatırlatır şekilde sanat eserinin "tekrarlanamaz" oluşunu savunmaktadır. "Brandi, biri özgün objenin yapılmasında, diğeri restorasyonda, aynı mermer ocağından alınan mermerin kimyasal ve petrografik özelliklerinin aynı olmasına karşın hiçbir zaman iki ürünün aynı olamayacağını; böylece rekonstrüksiyonla yalnızca tarihsel olarak "kopya"nın ortaya çıkacağını söylemektedir" (Ersen, 2011, s.6). Hatta öyle ki aynı ocaktan çıkan mermeri işleyen usta aynı olsa bile, ortaya koyduğu eser farklı olacaktır.

Bu doğrultuda mevcut hafızanın sürdürülebilirliği adına yapılan yeniden canlandırmaların niteliği bizlere "Theseus'un Gemisi" metaforunu anımsatır. Grek mitolojisinin ünlü kahramanlarından Theseus, efsaneye göre Girit labirentlerinde Minataur'u öldürüp, Hellenleri feraha kavuşturduğunda; Atinalılar bu güzel başarının anısına Theseus'un gemisini limanda demirlemiş haliyle korumaya alırlar. Zamanla limanda öylece bekleyen geminin ahşap parçaları çürümeye başlayınca, parçaları yenileriyle değiştirmeye başlarlar. Yenisiyle değiştirilen ahşapların sayısı bir hayli çoğaldığında, Atinalılar arasında ilginç bir tartışma başlar. Plutharkos bu tartışmayı şöyle aktarmaktadır. "Bir süre sonra bazı Atinalılar geminin Theseus'un gemisi olmaktan çıktığını, yeni ve bambaşka bir gemi olduğunu savunuyor, bazıları da onun Theseus'un gemisi olduğunu öne sürüyorlardı" (Yavuz. 2018, s.140). Bir paradoks olarak "Theseus'un Gemisi" somut kültürel mirasa ne kadar ya da nereye kadar müdahaleye hakkımız olduğu sorunsalını hatırlatır.

Yeniden yapımların ciddi eleştirilere maruz kaldığı yukarıda bahsi geçen dönemde ilk kez Venedik Tüzüğü'nün (1964) on beşinci maddesinde, rekonstrüksiyon işlemlerinden bir an evvel vazgeçilmesi gerekliliğine, yalnızca "anastylosis"e izin verilebileceğine vurgu yapılmaktadır. İlerleyen yıllarda değişen dünya düzeninin ortaya çıkardığı farklı ihtiyaçlara bağlı olarak, uluslararası tüzüklerde kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarımı, mevcut hafızanın korunarak iletilmesinin önemi, özgünlük, yerin ruhu gibi konular üzerinde durulmaya başlanmıştır. ICOMOS Avustralya Milli Komitesi'nce kabul edilen Burra Tüzüğü'nün rekonstrüksiyon başlıklı yirminci maddesinde: "Bir yer ancak bozulma ya da değişim nedeniyle bütünlüğünü kaybetmişse ve dokunun eski durumunu yeniden üretmek için yeterli veri varsa rekonstrüksiyon uygun olur" denilmektedir. Bir yerin kültürel anlamını kaybetmemesi için de bu müdahalenin ender olarak kabul edilebileceği ancak her durumda yakından incelendiğinde yapının özgün değil yeniden yapılmış olduğunun ayırt edilebilir olması gerekliliği belirtilmiştir (Burra Tüzüğü, 1979).

ICOMOS, Savaşın Harap Ettiği Anıtların Rekonstrüksiyonu Hakkında Dresden Deklarasyonu'nda ise: "Savaşlar yalnızca insanlar için değil miras değerler için de acı kayıplara sebebiyet vermektedir. Anıtların salt manada korunmasının yanı sıra "yarattıkları anlam ve etki" nedeniyle de savaş ve yıkımlar sonrasında restore edilmesi isteği doğmaktadır. Restorasyonun türü ve kapsamı, anıtın önemine ve özgün karakterine, yıkımın boyutuna ve ona bağlı kültürel ve politik işleve bağlı olmuştur" şeklinde ifade edilmektedir (Dresden Deklarasyonu, 1982).

Kültürel Miras Öğeleri evrensel değerlerdir. Ancak kültürel bağlam ortak bir kabule bağlanamayacak şekilde özneldir. UNESCO, ICCROM ve ICOMOS iş birliğinde Japonya'da düzenlenen Nara Özgünlük Konferansı, bir sitin özgünlüğünün ait olduğu yerin kültürel bağlamına uygun olarak değerlendirilmesi gerekliliğine dayanır. Nara Özgünlük Belgesi'nin on birinci maddesinde: "Değer yargılarını ve bunlara bağlı özgünlük değerlendirmelerini tek ve değişmez ölçütlere dayandırmak kabul edilemez. Tam tersine, kültürlere gösterilecek saygı, her yapıtın ait olduğu kültürel bağlamı belirleyen ölçütlere göre dikkate alınmasını ve değerlendirilmesini

zorunlu kılar" ifadesi yer almaktadır (Nara Özgünlük Belgesi, 1994). Bu bağlamda özgünlüğün göreceliliğine dair en bilinen örnek Japonya'daki Ise Tapınakları'nın her yirmi yılda bir sökülüp yeniden inşa edilmesidir. İnanca göre bu değişim, doğanın ölümü ve yenilenmesi ile her şeyin geçici oluşunu temsil etmektedir (Url.2). Japon kültürüne göre mirasın korunması ve ileriye dönük aktarımı olan bu uygulama sekizinci yüzyıldan beri süregelen bir ritüeldir.

Şekil 1.3 Ise Tapınakları, Japonya (Url.2)

Québec Deklerasyonu'nda ise yerin ruhunun toplulukların değişim ve devamlılık ihtiyaçlarına cevap verirken sürekli olarak yeniden inşa edildiğine dikkat çekilmektedir. Bir yere özel kimliğini kazandıran yapılar, peyzaj, rota, nesneler gibi somut öğeler olduğu kadar, anılar, anlatılar, yazılı belgeler, festivaller, anma törenler, ritüeller, geleneksel bilgi, değerler, dokular, renkler ve kokulardan oluşan soyut öğelerdir (Québec Deklerasyonu, 2008). Bu noktada bir yere anlam, değer, duygu ve gizem veren maddesel ve tinsel etkenler bir bütündür, ayrı olarak değerlendirilemezler.

Koruma kavramı, kuramsal boyutta her ne kadar anıt eserlerin ve arkeolojik alanların korunması gibi kısıtlı bir alanda başlamış olsa da, yıllar içerisinde doğal peyzaj alanlarından soyut kültürel mirasın korunmasına kadar pek çok tamamlayıcı unsurun, uluslararası tüzüklerde yerlerini aldığı görülmektedir. Bu bağlamda korumanın tek yönlü olamayacağına dikkat çeken Nabuo Ito'nun da ifade ettiği gibi (2009), "tek başlarına anıtlar, abideler, sit alanları içleri boşaltılmış, yaşam izleri

silinmiş nesnelere dönüşeceklerdir" (aktaran Basat, 2013, Ito:2-3, s.65). Doğası gereği sürekli değişime tâbi olan kentlerdeki yaşam izlerine erişebilmek, kent belleğinin göstergelerini takip etmekle mümkündür.

Yaşayan, canlı bir olgu olarak kentin mevcut belleğinden söz edilecek olunursa, "palimpsest"le karşılaşılır. Bir kentin kimliğini oluşturan katmanlı yapıyı imleyen palimpsest, yıllar boyu süregelen kentin kültürel belleğinin göstergesidir. "Yapıların silinen ve yeniden yazılan belleği aslında toplumun kültürel kimliğidir. Yani bize aittir. Geçmiş ve geleceği birbirine bağlayan, mekân, zaman ve insan izleri yapıların palimpseste uğramış hafızasıdır" (Apaydın, 2019, s.90). Palin (tekrar) ve psēstos (kazınmış) kelimelerinden türeyen palimpsest, Antik Yunanda silinip yeniden yazılmaya müsait olan parşömen yapraklarından elde edilen yazmalara denilmektedir. Kazınarak veya yıkanarak silinen eski metnin izleri tamamen yok olmayıp, yeni yazıtın altında bir nevi muhafaza olmaktadır. Boym'un aktardığına göre (2009), Walter Benjamin Napoli'yi her şeyin yarım bırakıldığı, yapım aşamasında olan binalarla harap haldeki yıkıntıların yan yana durduğu "gözenekli" bir şehir olarak tasvir etmektedir (s.123). Benjamin'in diliyle gözeneklilik, kent belleğindeki palimpsestin karşılık bulmuş halidir. Ona göre mekânın korunmasını talep eden doğaçlama tutkusu gözenekli şehirleri oluşturmaktadır. Benjamin binaları halk sahnesine benzetir, balkon, avlu, pencere, ana kapı, merdivenler, çatı gibi mimari elemanlar hem sahnedir hem de loca[6]. "Gözeneklilik şehirdeki zamanı, fiziksel mekâna gömülü zamansal boyutların çeşitliliğini anlatmak için kullanılan mekânsal bir metafordur" (Boym, 2009, s.123). Gözenekler, bir kentin sahip olduğu tarihsel serüvende oluşan yapısal katmanlaşmanın okunabileceği izlerdir.

Bu izler, devrin gerekliliklerine göre yapılandırılan kentin herhangi bir yerinde kimi zaman bir duvar kalıntısı, bir su terazisi, kimi zaman da mozaik bir duvar panosu olarak ansızın belirivermektedir. Bahsi geçen emareler, sıkışıp kaldıkları yerden görülebilir olmaları adına değerlerine işaret eden bir tabela ile taçlandırılırlar. "Geçip giden zamanların kalıntıları, başka bir dünyaya açılan manzaralar olarak çıkar önümüze sokaklarda. Cepheler, avlular, Arnavut

[6] Aktaran Boym, 2009, s.123, bkz. Kaynakça, Walter Benjamin, **''Napoli'',** Reflections içinde (New York: schocken Books, 1986), s. 166-7

kaldırımları, harabeye çevrilmiş evrenlerden kalıntılar modern çağda şarkın kıymetli taşları gibi kutsal bir yere koyulur[7].” Modern kentlerin orta yerinde bir sanat eseri gibi kalmış, eskiye dair izler barındıran kalıntılar, yapılar, dükkânlar her ne kadar insanın ruh dünyasında güzel duygular uyandırsa da, anlam dünyasında onların artık oraya ait olmadıkları kanaatini doğurur. Oysa bir kentin hafızasını belirleyen sokaklar, binalar, ağaçlar, evler, uzun yıllar boyunca var olduğu haliyle aynı kaldığı sürece bir kentin değiştiği izlenimi uyanmaz. İnsanların zihninde bir semte aitliği ile yer edinmiş küçük dükkânlar, kahveler gibi uğrak mekânlar, o yerin imge dünyasında oluşturduğu resmin ayrılmaz bir parçasıdır. Resmin bütününü bozmak kaygısı dahi o yerin alıcısı olmaktan vaz geçmemek için bir sebeptir. “Onlar için o sokağın köşesindeki, o duvarın ya da kilisenin gölgesindeki yerlerini kaybetmek, onların tercih edilmesini sağlayan bir geleneğin desteğini, yani yegâne varlık sebeplerini kaybetmekle eşdeğerdir” (Halbwachs, 2019, s.168). Kültürel bellekte iz bırakan yıkılıp gitmiş binaların, dükkânların isimlerinin bir süre daha o yerle anılmaya devam etmesi, mirasın orada bıraktığı maddi izlerdir.

1.2.2. Unutmak ve Hatırlamak Bağlamında Kültürel Miras

Kültürel bellek kavramı dinamik bir sürekliliğe sahiptir. Dünya döndüğü sürece, yaşamın nesilden nesile devam etmesiyle birlikte kültürel bellek aktarımı gerçekleşmektedir. Geçmişten gelen somut ve soyut kültürel değerler şimdide yeniden şekillenmekte, inşa edilmekte ve geleceğe taşınmaktadır. Savaşlar, soykırımlar, ayrıştırmalar, etkilediği toplumda yaşamsal sürekliliğin ve kültürel belleğin kesintiye uğramasına neden olur. “Tarih boyunca savaşlar ya da büyük siyasal karmaşa dönemlerinde insanların canları kadar zarar gören bir diğer unsur da, meydana getirdikleri uygarlık ürünleri, eserlerdir” (Ertuğrul, 2014, s.75). Bu bağlamda geçmiş ve gelecek arasında bağ kurmayı sağlayan kültürel miras öğelerinin yitimi, unutmak edimi ile beraber kültürel bellek üzerinde ikinci bir yıkıma, kültürel amneziye (kültürel bellek kaybı) sebep olmaktadır.

[7] Aktaran Boym, 2009, s.123, bkz. Kaynakça, Michel de Certeau ve Luce Giard, **‘’Ghost in the City’’**, çev. Timothy Tomasik, The Practice of Everyday Life içinde, cilt 2 (Minneapolis; University of Minnesota Press, 1998), s. 135

İnsan bağlantı kuran, hep ayırmak zorunda olan, ancak ayırmadan birleştiremeyen bir varlıktır. İki yakayı bir köprü ile birleştirebilmek için, iki kıyının o kayıtsız var oluşunun öncelikle ruhsal olarak bir ayrılmışlık olduğunun idrakine varmak gerekir (Simmel, 2020, s.59). Simmel "Köprü ve Kapı" başlıklı yazısında insanı "sınırları olmayan bir sınır varlık" olarak tarif eder; bir yandan sınır çeken ve aynı zamanda sınırı aşan roldedir. İnsanın bu sınırlarla ayrışma ve birleşme hali somut düzlemde köprüler inşa ederek olabildiği gibi zaman zaman da zihin dünyasında türetilip çekilen soyut bir sınır çizgisi şeklindedir. Dünya üzerinde bugüne dek pek çok kez yaşanan savaşlarda, ayrıştırmalarda uzun yıllar boyu bir arada yaşayan toplulukların; bir sabah kalktığında bir tarafın diğeri nezdinde öteki olarak nitelendirildiğine şahit olunmaktadır. Örneğin Boşnak-Hırvat savaşında (1992-1995) tarihî Mostar Köprüsü yıkılmıştır (1993). Hem insanın birleştirici yönünü temsili ve hem de kültürel miras değeri ile bir toplumun kültürel belleğinde yer eden tarihî köprünün yıkımı bu doğrultuda insanın yaşamsal süreklilikte hafıza kodlarına vurulan bir darbedir.

Şekil 1.4 Boşnak-Hırvat savaşında yıkılan Mostar Köprüsü, (Url.3)

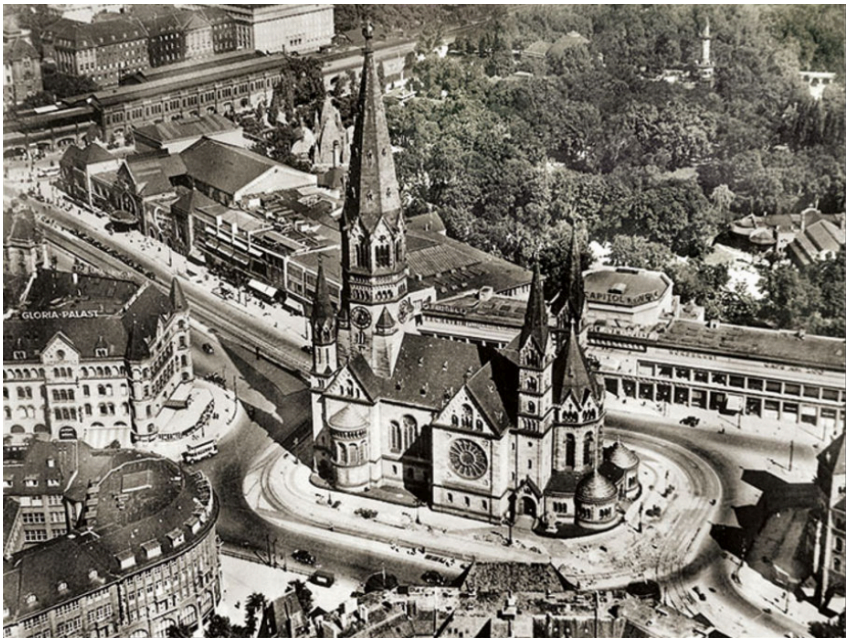
"Anıtların ve kentlerin kasıtlı tahribi, yok edilmesi insanların kültür miraslarını yeniden görmek, kullanmak isteği, yeniden yapımları haklı kılmaktadır" (Ahunbay, 2017, s.32). Savaşlar, soykırımlar sonrasında yitirilen kültürel miras öğelerinin evrensel değer yönü ön planda tutularak, uluslararası iş birlikleri ile kısa sürede yeniden yapımı hedeflenmektedir. Mostar Köprüsü ve çevresinin yeniden canlandırılması UNESCO öncülüğünde, Almanya, Fransa, İtalya, Macaristan,

Türkiye gibi ülkelerin ve Ağa Han gibi vakıfların katkıları ile olmuştur (Ahunbay, 2017, s.32). 2005 yılında köprü UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası listesine eklenmiştir (Url.3). Bu doğrultuda savaşların yıkıcı, ayrıştırıcı etkilerinin kültürel bellek üzerindeki yerel ve evrensel olumsuz etkilerinin onarımı da yapılmış olmaktadır. Mostar Köprüsü'nün restorasyonuyla, hem kültürel miras öğesi olarak köprünün tarihî anı değerinin sürdürülebilirliği ve hem de olgusal yönüyle birleştirici olarak kültürel bellek üzerindeki -hiç bir yıkıma uğramamışçasına- sürekliliği sağlanmış olmaktadır.

Şekil 1.5 Restorasyon sonrası Mostar Köprüsü 2004, (Url.3)

Almanya'nın Berlin şehrinde yer alan Kaiser Wilhelm Anıt Kilisesi II. Dünya Savaşı sırasında (1943) büyük oranda tahrip olmuştur. Savaşın yıkımlarının her zaman hatırlanması ve geçen kötü günlerin bir daha yaşanmaması adına harap haldeki kilisenin ayakta kalan kulesi onarılmadan bırakılmış ve mevcut haliyle bugüne kadar ulaşması sağlanmıştır.

Şekil 1.6 Kaiser Wilhelm Kilisesi
II. Dünya Savaşı öncesindeki görünümü (Url.4 ,t.y.)

1961 yılında, 19. yüzyıl yapısı Kaiser Wilhelm Anıt Kilisesi'nin iki yanında konumlanmış halde iki ayrı binadan oluşan yeni bir kilise inşa edilmiştir. Berlin'in simge yapılarından olan bu üçleme, ortada "oyuk diş" ve iki yanında "ruj ve pudra kutusu" olarak anılmaktadır (Url.4).

Şekil 1.7 Kaiser Wilhelm Kilisesi günümüzdeki hali (Url.4, t.y.)

Kimi zaman da savaşların, soykırımların kültürel bellek üzerinde yaptığı bu yıkıcı etkiler, yaşananlardan dersler çıkarmak doğrultusunda ve gelecek nesillere unutturmamak adına yapılan sanatsal çalışmalarla ölümsüzleştirilmektedir. Suárez-Araúz bu durumu (2007), "kaybettiğimiz ve asla geri kazanamayacağımız veya anımsayamayacağımız her şeyi işaret ederek yazmak, resim yapmak, müzik yapmak, rol yapmak, dans etmek veya film yapmak isteyen bizler, içimizde kaybolmuş olan her şeyin tanığı olarak atarız imzamızı" söylemiyle ifade etmektedir (s.256). Alman sanatçı Gunter Demnig'in yirmi yılı aşkın bir süredir yaptığı sanat çalışması bu duruma güzel bir örnek teşkil eder. Demnig, nasyonal sosyalizm kurbanlarının en son ikamet ettikleri bilinen evlerinin önüne özel parke taşları döşemektedir (Url.5). Tökezleme taşları olarak tanımlanan bu plakalar gündelik yaşam içerisinde sokakta yürüyen insanların bir an için duraksayıp düşünebilecekleri bir alan yaratmakta ve soykırım kurbanlarına saygılarını sunma imkânı sağlayarak farkındalık oluşturmaktadır.

Şekil 1.8 - 1.9 Tökezleme Taşları, plaka üzerinde yazılı isimler sağda [8]
Köln- Almanya (Kişisel arşiv, 2020)

[8] Plakada yer alan isimler: HIER WOHNTE JOHANNA LEISER JG. 1877 DEPORTIERT 1941, HIER WOHNTE MAX LEISER JG. 1890 DEPORTIERT 1941, HIER WOHNTE INGE LEISER JG. 1925 DEPORTIERT 1941

1.2.3. Gelenekler ve Somut Olmayan Kültürel Miras

Soyut kültürel miras olgusu 2003 yılında Paris'te UNESCO 32. Genel Konferansı'nda kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ile uluslararası tüzükteki yerini almıştır (Url.6). Sözleşmenin 2. maddesinde: "Somut Olmayan Kültürel Miras toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar anlamına gelir" ifadesi yer almaktadır (Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, 2003).

Kuşaktan kuşağa aktarılarak geçmişten gelen sözlü gelenek ve anlatılar, toplumsal adetler ve görenekler, ritüeller (doğum, düğün, ölüm), görsel sanatlar ve zanaatlar gibi somut olmayan kültürel miras değerleri zamanla, mekânla ve insanla etkileşim halinde sürekli olarak yeniden inşa edilmektedir. Gelenek-görenek, adet ve ritüeller geçmiş yaşam pratiklerine ait izlerin imge dünyamızda yeniden canlanmasını sağlamaktadır. İlhan'a göre, batılı düşüncede bireysel bellek ve toplumsal bellek kavramlarına kıyasla daha yakın bir geçmişte ortaya çıkan kültürel bellek anlayışı doğrudan gelenek ile ilişkilidir. "Geleneğin, geçmişten farklı olarak kültürel bellekle ilgili bir kavram olması, geçmişin kavranılarak geleneğe dönüşmesi anlamına" (İlhan, 2018, s. 24) gelmektedir. Gelenek tekrarları ile dünden miras alınan "kültürel bellek" bugünde yeniden şekillenip, geleceğe aktarılmaktadır.

Bu doğrultuda gelenek söz konusu olduğunda, hatırlayanın kim olduğu değil de hatırlananın ne olduğu önem kazanmaktadır. Hatırlandığı sürece var olabilen halk hikayesi, destan, efsane gibi sözlü kültür unsurlarının aktarımı, ritüelistik bir canlandırma ile geçmişi bugünde yeniden zamansallaştırmaktadır (İlhan, 2018, s.152). Örneğin, somut olmayan kültürel miraslarımızdan olan Meddahlık (2008)[9] ve Aşıklık Geleneği (2009) günümüzde artık birer nostalji unsuru olarak bilinen anlatı geleneklerimizdendir. Devrin diline, hicvine, görgü ve giyim kuşamına yönelik fikir veren performansıyla Meddahlık, bugünden bakıldığında izleyicide zamanda yolculuk yapıyormuş hissi uyandıran bir seyirliktir. "Anlatı, geçmişi sadece bir "bellek" içeriği olmaktan çıkarıp, bir "performans" olarak yeniden yaşanmasını

[9] UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Listesi

sağlayarak geçmişin unutulmasını, yitip gitmesini engeller" (İlhan, 2018, s.152). Günümüzde halen var olan anlatı geleneklerimizden bir diğeri Kırkpınar Yağlı Güreşleri'dir (2010). Edirne'de her yıl aynı tarihlerde yinelenen ritüelistik gösterilerde "salavatçı" da denilen cazgırlar, bir performans olarak güreşlere katılan pehlivanların adlarını, oyunlardaki hünerlerini izleyiciye uygun mısra ve dualarla[10] duyurmaktadır. Ancak bahsi geçen bu somut olmayan kültürel miras öğeleri, günümüzde yeni kuşaklarca pek fazla bilinmeyen yitirilmeye yüz tutmuş geleneklerimizdendir.

"Kuşaklar arasında çoğu kez örtük arka plan anlatıları biçiminde görülen farklı anılardan oluşmuş kümeler, birbirleriyle çatışacaktır; öyle ki belli bir tarihte ve yerde birlikte yaşamış olsalar da farklı kuşaklar, zihinsel ve duygusal bakımdan birbirlerinden tamamen kopuk olabilirler" (Connerton, 1999, s.11). Örneğin Hacivat Karagöz (2009) temsilleri tek kanallı televizyon döneminde çocukluğunu geçirmiş 80 kuşağı için heyecan verici bir gösteri iken, Z kuşağı olarak nitelendirilen 2000 sonrası doğumlu çocuklarının imge dünyasında aynı karşılığı bulamamaktadır. Artırılmış gerçeklik çağına gözlerini açmış Z kuşağının anlam dünyasında gölge oyunu temsilleri fazlasıyla durağan bir izlektir. İnsan ömrüne kıyasla çok daha hızlı şekilde ilerleyen teknolojik gelişmeler kuşaklar arası kültürel aktarımda araya yüksek duvarlar inşa edilmesine sebep olmaktadır. "Yeni kültür bağlamları, yeni sistemleri, araçları, ürün ve hizmetlerle aktörleri de beraberinde getirmiştir. Var olan kültürel bellek hızla elektronik, sanal ve dijital ortama aktarılmaya başlamıştır. Kültürel yaratım, aktarım ve tüketim farklılaşmıştır" (Özdemir, 2009, s.75). Son yıllarda sıkça duymaya başladığımız kavramlardan biri kültürel ekonomidir. Bilişim, görsel medya, dijital teknoloji ve turizm gibi kültür endüstrisini oluşturan alanlardaki hızlı değişimler kültür ekonomisini doğurmuştur. Bu doğrultuda hızlı tüketim çağına uygun olarak dizayn edilen kültür endüstrisinin sunduğu cepheden, geçmişteki yavaş zamanlardan gelen somut olmayan kültürel miras değerlerini algılayabilmek mümkün olmamaktadır.

[10] Url. *http://www.edirnekirkpinar.com/tr/yazi/3-kulturel-kimlikler/18-cazgir*

İKİNCİ BÖLÜM

2. YEŞİLKÖY

İstanbul'un Bakırköy ilçesinin dört bölgesinden biri olan Yeşilköy yerleşimi, şehir merkezinin 17 km. batısında Marmara denizi kıyısında Ataköy ile Florya arasında konumlanmaktadır. 1924 yılında yabancı yerleşim adlarının Türkçe isimlerle değiştirilmesi kararına dek Ayastefanos olarak anılmaktadır, karar sonrasında adı Yeşilköy olarak değiştirilmiştir. Ayastefanos adını, bir Hıristiyan azizinden ve onun adına burada yaptırılmış ancak günümüze kadar gelememiş olan bir kiliseden almaktadır. Konumunu Kramers (1970) şu şekilde tarif etmektedir, "İstanbul'dan Edirne'ye giden büyük yol Küçükçekmece'den (Ponte Piccolo) geçmekte ve Ayastefanos bu yolun 4 km. garbında kalmaktadır" (s.55).

Yeşilköy, doğu yönünde İstanbul'un yakın dönemde oluşan semti Ataköy ile arasında konumlanan Yeşilyurt mahallesi, batı yönünde Florya-Şenlikköy mahallesi, güneyinde Marmara Denizi ve kuzey yönünde E-5 karayolu ile çerçevelenmiştir. 1953 ile 2019 yılları arasında uluslararası sivil havacılıkta hizmet veren Atatürk Havalimanı[11] ile Havacılık Müzesi ve Yeşilköy Marina ilçe sınırları içerisindedir. Yeşilköy, 1970'li yıllara dek yoğun bir nüfusa sahip olmayan sayfiye bir sahil semti iken, İstanbul'un 1980 sonrasında yaşadığı hızlı yapılaşmayla eş zamanlı olarak ve yine aynı yıllara denk gelen sahil şeridinin doldurulmasıyla beraber tarihî silüetinden çok farklı bir görünüme bürünmüştür. 2020 yılı TÜİK[12] verilerine göre nüfusu 24.814'tür. Şekil 2.1'deki Necip Bey haritasında (t.y.) Ayastefanos yerleşimi görülmektedir. Haritada yerleşim, Latin dilinde kullanılan karşılığı ile San Stefano olarak adlandırılmıştır.

[11] 29 Temmuz 1985 tarihine dek Yeşilköy Havalimanı ismiyle hizmet vermiştir.
[12] Url. *https://www.tuik.gov.tr › duyuru › favori_raporlar*

Şekil 2.1 1:5000 Ölçekli Necip Bey Haritası, (t.y., Atatürk Kitaplığı, Hrt.432)

2.1. YEŞİLKÖY'DE TARİHSEL GELİŞİM

Bazı kaynaklarda Yeşilköy tarihinin Helenistik döneme dek uzandığı belirtilmektedir. Tarihî süreçte bölge farklı isimlerle anılmıştır. Alexiad[13] adlı eserde 12. yüzyıl İstanbul'unun sur dışı yerleşimlerinden Yeşilköy civarının Dekatos[14] (Yılmaz, 2017, s.306) olarak nitelendirildiği görülmektedir. Milattan sonra 33 yılında taşlanarak öldürülen Aziz Stephanus'un olaydan uzun bir süre sonra 4. yüzyılda Filistin'deki bir kazı sonucu bulunan kemikleri, Bizans İmparatoru Konstantine'in isteği üzerine İstanbul'a getirilir ancak bu durumdan haberdar olan Papa kemiklerin Vatikan'a taşınmasını ister (Başgelen, 2008, s.7). Vatikan'a götürülmek üzere yola çıkan Aziz Stephanus'un kemiklerinin bulunduğu lahdin, denizde çıkan fırtına sonucu karaya çıkarılıp on iki gün kadar Yeşilköy'de bekletilmesinin anısına; lahdin beklediği yere azizin adıyla bir kilise inşa ettirilmiştir. Bu olayın hatırasına ve kilisenin adı dolayısıyla bölge sonrasında Ayios Stefanos olarak anılmıştır. Zaman içerisinde söylenişi Ayastefanos olarak değişmiştir.

"1203 yılının IV. Haçlı Seferlerine (Ehl-i Salib) ait muhaberatta savaşçıların 23 Haziran'da ilk önce St. Etienne Manastırı yakınlarında karaya çıktıklarından söz

[13] Bizans İmparatoru Aleksios'un kızı Anna Komnena'nın, babasına atıfla kaleme aldığı eser.
[14] Onuncu manasına gelen Dekatos sözcüğü milion taşına 10 mil uzaklığı ifade etmektedir. Aynı eserde sur dışı yerleşimlerinden Bakırköy ise Hebdomon (yedinci) olarak adlandırılmaktadır.

edilir" (Tuğlacı 1993, s.98). Haçlı istilasının önderi Dandalo'nun İstanbul'a girmeden önce Ayios Stafenos Rum Kilisesi'nde bir ayin düzenlediği ve Tanrı'ya dua ettiği söylenegelmektedir. Yine Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden yaklaşık bir ay önce Ayastefanos'u kuşattığı ve atını denize sürdüğü Ayastefanos Deniz Savaşı dilden dile ulaşmıştır.

17. yüzyılda kaleme alınmış gezi notları hariç, 19. yüzyıl başlarına dek geçen sürede Yeşilköy'e dair kaynak eserlerde detaylı bilgiye rastlanılmamaktadır. 17. ve 18. yüzyılda devrin seyyahları tarafından kaleme alınmış eserlerde Ayastefanos karyesinden benzer ifadeler ile bahsedildiği görülmektedir. Evliya Çelebi ünlü "Seyahatnâmesi" nin birinci cildinde (t.y.), Yalova'nın Armutlu kasabasından sabah vakti gemi ile çıktıkları fırtınalı, zorlu bir yolculuk sonucunda ikindi vakti ulaştığı Ayastefanos'tan (s. 432) şöyle bahsetmektedir.

"Madyan oğlu Yanko İstanbul'u kurduğu vakit oğlu "Aya İstefon" da bu şehri yaptırdığı için, galat olarak "Ayastefonos" derler. Deniz kenarında, Bostancıbaşı idaresinde bir subaşılıktır. Bir yasakçı[15] *kulluğu vardır. Eyüp mollasının nahiyesi hükmündedir (...) Hâlâ beş yüz bakımlı evi olan bir Rum kasabasıdır. Bir tekkesi, bir küçük çarşısı, iki de kilisesi vardır. Amma havası çok güzeldir."*

Evliya Çelebi, bir gece Ayastefanos'ta misafir olduktan sonra ertesi sabah deniz kıyısından kuzey yönünde ilerleyerek üç saatlik yürüme mesafesindeki bir hünkâr bahçesine vardıklarından bahisle; İrem Bağı gibi olan bahçeyi, İkinci Selim Han devrinde İskender Çelebi adlı bir defterdarın bahçesi olarak tarif etmektedir. Bahçenin içerisinde bulunan Mimar Sinan yapısı, İskender Çelebi Bahçesi Sarayıdır[16].

---

[15] Yasakçı genel olarak taşra kulluklarına verilen addır. Tongur, aktaran Dingeç, E. (2009) 16. ve 17. Yüzyıllarda Taşra'da Yasakçılar, **Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi,** S.7, Konya, s.130

[16] Aynı yapıdan Sinan Genim, **Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri** kitabında bahsetmektedir. *"Diğer üçü, saray adı ile anılmalarına rağmen saray değil ancak saraya bağlı eğitim ve öğretim yapılandır. Galata Sarayı, At Meydanı Sarayı, İskender Çelebi Bahçesi Sarayı"***Genim**, **M. S.** Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri, Sinan'ın Sivil Yapıları Saraylar Köşk ve Kasırlar, 1. Saraylar, s.393

18. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı tarihçisi Hovhannesyan'ın da "Payitaht İstanbul'un Tarihçesi" adlı eserinde (1997), Ayastefanos'a varmadan önce betimlediği Bakırköy ile beraber devrin ünlü İskender Çelebi Bahçelerinden (s.31) söz etmesi ilgi çekicidir.

"Sahil boyunca ilerleyerek, hekim Panteleimon'un adını taşıyan bir ayazmanın bulunduğu Makrihora (Makri Hori) Köyü'ne ulaşılır. İskender Çelebi Bahçesi denilen sahil bahçesi de burada olup, Sultan II. Mustafa zamanında burası baruthane haline getirildi."

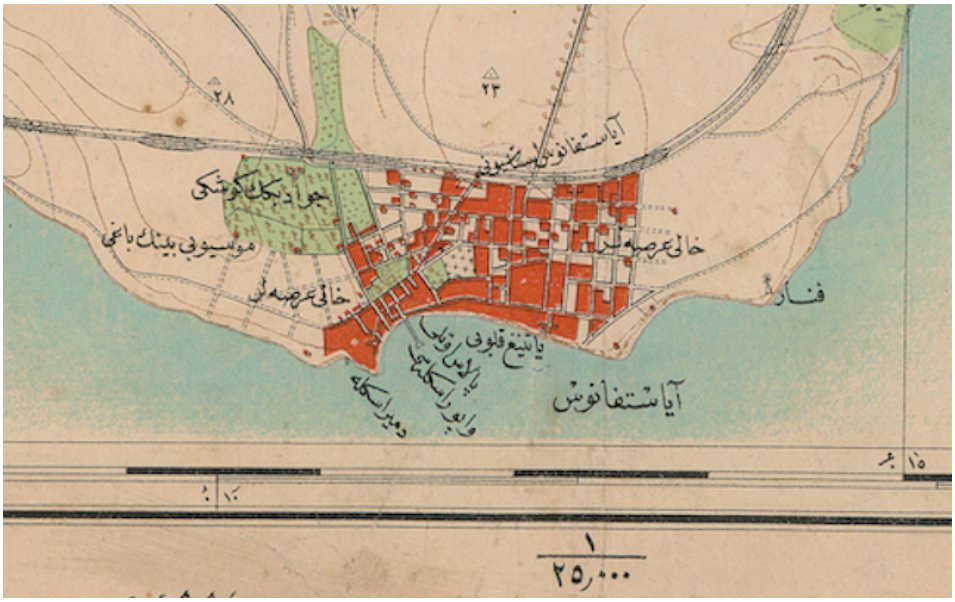
Hovannesyan, Ayastefanos'un tarihçesinde önemli bir yeri olan Dadyan Ailesi'nin sahip olduğu ve köy nüfusunun pek çoğuna iş kapısı olan Baruthane hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca aynı havalide "Taşlık" adı verilen devrin duvar ve kaldırım yapımlarında kullanılan yumuşak ve sert taşların çıkartıldığı taş ocaklarının varlığından (s.31) bahsetmektedir.

"Baruthane, Eğin'in Gamargab köyünden, Beryan ailesinden olan ve kısaca Hacı Dad denilen Hacı Arakel adında bir Ermeni tarafından yapılmıştır. Daha ileride bir sahil köyü olup, ilk Hristiyan şehidi olan Aya Stefanos'un (Ayios Stefanos) adı ile anılır."

Tuna'nın aktardığına göre (2006), 1793 yılının 10 Haziran'ında Guillaume Antoine Olivier, "Türkiye Seyahatnamesi" adlı hatırat türündeki kitabında (sy.35), Ayastefanos civarını ve İstanbul'un merkezine olan uzaklığını şöyle resmetmektedir.

"Şehirden sahile en yakın yolu takip etmek suretiyle, iki saatlik bir yürüyüşten sonra Ayios Stafenos'a varılır (...) Ayios Stefanos civarındaki geniş arazide üç, dört çiftlikten başkasına rastlamak mümkün değildir."

Şekil 2.2'deki 1903 yılına ait Makrıköy Haritasında Ayastefanos yerleşimi görülmektedir. Haritanın en doğusunda fener, en batısında Cevat Bey'in Köşkü, güneyinde vapur iskelesi ve kuzeyinde Ayastefanos İstasyonu ifadelendirilmiştir.

Şekil 2.2 1:25000 Ölçekli Makrıköy haritasında Ayastefanos 1320 (1903, Atatürk Kitaplığı, Hrt. 398)

Ayastefanos'ta 19. yüzyılın ortalarından itibaren tarihî silüetin oluşmaya başladığı görülmektedir. Yüzyılın ikinci yarısından itibarense bölge daha hareketli ve öncesine nispeten daha fazla rağbet gördüğü bir döneme geçiş yapmıştır. Ayastefanos'ta gerçekleşen pek çok tarihî olay ve yüzyılın ilkleri bu döneme denk gelmektedir.

1847'de Türkiye'de açılan ilk Ziraat Mektebi Yeşilköy civarındaki Ayamama Deresi kıyısında uzanan verimli arazide kurulmuştur (Başgelen, 2008, s.11). Makrıköy Basmahanesi'nde işlenecek pamukların yetiştirilmesi amacıyla kurulan mektep, kimi kaynaklarda iki yıl sonra, kimi kaynaklara göre ise dört yıl sonra beklenen verimin alınamaması neticesinde kapatılmıştır.

1853 yılından itibaren I. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar Ayastefanos ve Galata Köprüsü arasında sürekli vapur seferleri düzenlenmiştir. Ayastefanos-Köprü hattı olarak bilinen vapur, Galata Köprüsü'nden hareket ile Kumkapı, Yenikapı, Samatya, Makrıköy'e uğradıktan sonra Yeşilköy'e varmaktadır (Başgelen, 2008, s.23). I. Dünya Savaşı başlarında İngiliz denizaltıları Marmara Denizi'nde dolaşmaya başlayınca hat tatil edilmiş ve bir daha hizmete açılmamıştır. Yeşilköy iskelesi ise zaman içerisinde ortadan kaldırılmıştır.

Şekil 2.3 Yeşilköy'de eski iskele ve sağda yandan çarklı vapuru gösteren bir kartpostal (Bahattin Gürfırat arşivi, t.y.)

"Ayastefanos, Türkiye tarihinde iki büyük vakaya sahne olmuştur ki biri, 1876 harbinde Rusların buraya kadar gelerek bu köyün adiyle anılan muahedenin imzalanması; diğeri de, İkinci Abdülhamid'e karşı yürüyen Hareket Ordusu'nun karargâhını bu köyde kurmuş bulunmasıdır" (Koçu, 1960, s.1489). 1876-1878 yıllarında gerçekleşen Osmanlı Rus Savaşı tarihte 93 Harbi olarak bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin bir takım ekonomik ve politik zayıflıklar neticesinde yenilgiye uğradığı harp sonrasında Ayastefanos Barış Antlaşması ile nihayet bulacak süreç başlamıştır. Şubat 1878'de Rus orduları Ayastefanos'ta karargâh kurmuştur. Müzakere sürecinde Rus ordusu adına Grandük Nikola Nikolayeviç'e Barutçubaşı (Dadyan) Konağı tahsis edilmiştir. "Yirmi dokuz madde ve bir ek maddeyi ihtiva eden barış sözleşmesi 1295 senesi Saferinin 28'ine tesadüf eden 1878 Miladî yılı Rûmî Şubatının 19. ve Alafranga (miladî) Martının 3. günü Ayastefanos Köyünde iki devlet temsilcileri tarafından" (Celaleddin Paşa, 1983, s.573) imzalanmıştır. Osmanlı Devleti tarihinde bir hezimet olarak yer alan Ayastefanos Antlaşması'nın imzalandığı mekân Neriman Şah Yalısı'dır. Bu antlaşma ile Yeşilköy'ün hafızasında önemli bir yer teşkil eden iki önemli sivil mimarî örneği; Dadyan Konağı ve Neriman Şah Yalısı, maalesef günümüze ulaşamamıştır.

Şekil 2.4 Dadyan Konağı ve bahçesinde karargâh kuran Rus Ordusu ile Grandük Nikola Nikolayeviç, 23 Mart 1878 L'llustration Dergisi Abdullah Biraderler (Tuna, 2006)

31 Mart Vakası[17] olarak bilinen, hükümete karşı başlatılan ve II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ile nihayet bulan askeri ayaklanmada Ayastefanos, çeşitli toplantıların yapıldığı, kararların verildiği önemli bir hafıza mekânı olarak yer almaktadır. 22 Nisan 1909'da Ayastefanos'a gelen Hareket Ordusu burada karargâh kurmuştur. "31 Mart isyanı üzerine Selanik'te teşkil olunan Hareket Ordusu Mahmut Şevket Paşa kumandasında âsî askerleri tedip etmek üzere Ayastefanos'a geldi ve orada karargâh kurdu. Ayan ve Mebusan da gelerek Meclis-i Milli Ayastefanosda içtimaa başladı" (Koçu, 1981, s.429). Halit Ziya Uşaklıgil (2008), "Kırk Yıl" adlı eserinde Ayastefanos'ta 31 Mart Vakası'nda yaşanan bu hareketliliği "telaş ve helecan" ifadeleriyle betimlemektedir. Bir yanda Hareket Ordusu'nun diğer yanda Ayan ve Mebusan'ın takım takım Ayastefanos'a geldiğinden bahisle; "artık cezri bir tedbir ittihazına acil lüzum gösteren vatan mukadderatı için karar vermek mecburiyetinde bulunuyordu" (s.921) şeklinde ifade etmektedir. Bilindiği kadarıyla Serbesti Caddesi ile Hareket Ordusu Sokağı'nın birleştiği noktada yer alan ve önemli

[17] Rumî takvime göre 31 Mart 1335 olarak anılmaktadır (Miladî 13 Nisan1909). **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Url. *https://islamansiklopedisi.org.tr/otuzbir-mart-vakasi*

sivil mimarlık örneklerinden biri olan Ahmet İhsan Bey Köşkü de 31 Mart Vakası'nda karargâh olarak kullanılmıştır.

Şekil 2.5 Devrin yayın organlarında çıkan haberlere ait bir fotoğraf "Ayastefanos'ta İstasyon civarında: Meclis-i Millî orada iken" (Başgelen, 2008)

1912-1913 yıllarındaki Balkan Savaşı esnasında patlak veren kolera salgınında, Ayastefanos karantina bölgesi olarak kullanılmıştır. Savaş neticesinde kaybedilen Rumeli topraklarından, Osmanlı idaresindeki bölgelere göç eden Rumeli Türkleri ile cepheden dönen askerler kolera hastalığını İstanbul'a kadar taşımıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Darülfünun, Kadırga, Vefa, Demirkapı, Muhacirin, Ayastefanos, Ispartakule ve Hadımköy hastanelerini faaliyete geçirmiştir (Ayışığı, 2020, s.53). Sahra Sıhhiye Müfettişliği artan hasta sayılarını kontrol altına alabilmek için, hastaların İstanbul'a sokulmayıp Ayastefanos'ta tedavi edilmelerini emretmiştir. Ayastefanos'taki Rum Okulu'nda Sâri Hastalıklar Hastanesi kurulmuş, ayrıca birkaç ev bu işe ayrılmış ve oradaki tarlaya hastane çadırları kurulmuştur (Unat, 1995, s.63). Bu dönemde bir kolera kampına dönüşmüş olan Yeşilköy, "kolera tarlası" namıyla anılır olmuştur (aktaran Erdem, 2013; Dağlar, 2009, s.81). Karantina bölgesi ilan edilen Ayastefanos'ta köy sakinlerinin pek çoğu evlerini kapatıp, İstanbul'a gitmek zorunda kalmıştır. Refik Halit Karay (2011), "Bir Ömür Boyunca" adlı eserinde salgın devrinde kardeşinin tuttuğu günlükten, 5 Teşrinisânî kaydıyla şöyle

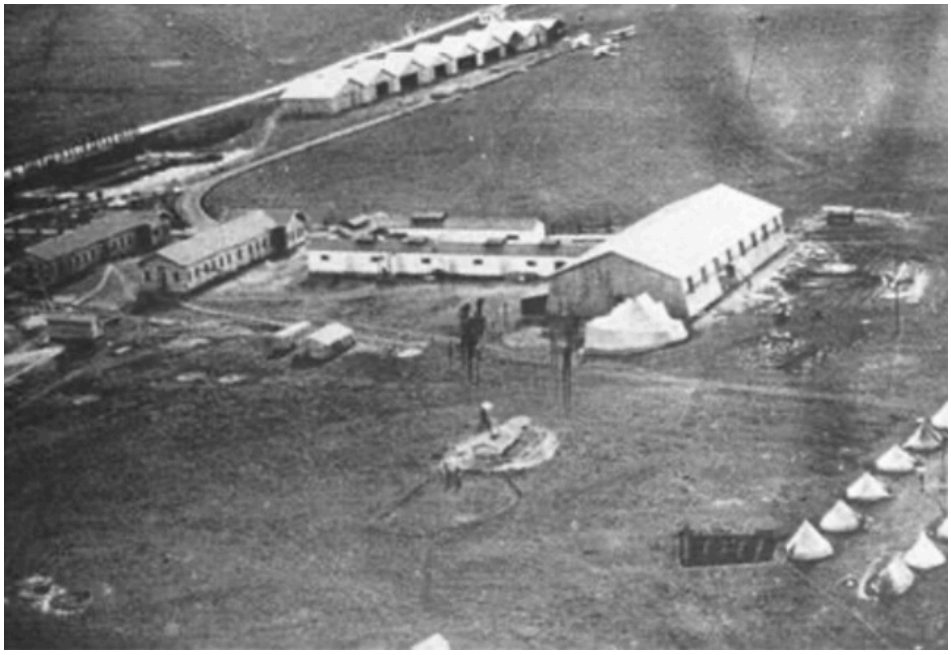
bir alıntı kaleme almaktadır. “Köy büsbütün boşaldı. Askerler bu köyün halkı nereye gitmiş diye soruyor. Günde dört, beş yüz vefat var diyorlar. Bamya tarlası dolduğundan ölüleri kar kuyusuna, mandıra önündeki çukurlara atıyorlar” (s.143).

Şekil 2.6 Balkan Harbinde Ayastefanos’ta askerler 1912
Solda Sultan Abdülmecid Han Çeşmesi (Url.7)

Ayastefanos’ta gerçekleşen ilklerden bir diğeri de Türk Havacılık tarihinin ilk adımlarının burada atılmış olmasıdır. Osmanlı Devleti’nde askeri havacılık çalışmaları Mahmut Şevket Paşa’nın Harbiye Nazırlığına (1909) atanmasıyla başlamıştır (Karacagil, 2012, s.74). 1911 yılında kurulan Havacılık Teşkilatı’na yetiştirilmek üzere sınavla seçilen genç subaylar, eğitim amacıyla çeşitli Avrupa ülkelerine gönderilmiştir. İlk havacılık yapıları Trablusgarp Savaşı’nda hava gücünün öneminin fark edildiği dönemde uygulamaya geçirilen ve bu arada çıkan Balkan Savaşları sırasında tamamlanmaya çalışılan Ayastefanos Tayyare Mektebi’dir (Yusufoğlu ve Pilehvarian, 2017, s.250). 3 Temmuz 1912’de havacılık eğitimi başlamıştır, 1914 yılında ise Deniz Tayyare Mektebi açılmıştır. 1916’da Tayyare Mektebi, Tayyare İstasyonuna dönüştürülmüştür[18]. Yeşilköy Hava Meydanı 1933 yılında yurt içi sivil havacılığa, 1953 yılında ise uluslararası uçuşlara açılmıştır.

[18] Url. *http://www.hho.edu.tr/Hakkimizda/tarihce.php*

Şekil 2.7 Yeşilköy Tayyare Mektebi'nin havadan görünümü 1918 Hava Kuvvetleri Müzesi arşivi (Yusufoğlu ve Pilehvarian, 2017)

Ayastefanos adı 1924'te uzun yıllar burada oturmuş ünlü yazarımız Halit Ziya Uşaklıgil'in teklifi üzerine Yeşilköy olarak değiştirilmiştir (Başgelen, 2008, s.7). Yeşilköy 1930 yılında nahiye (bucak) olmuştur. Bir zamanlar müstakil Belediye iken sonra İstanbul Belediye hudutları içerisine dâhil edilmiştir[19]. Şekil 2.8'de 1924-1933 yılları arasında hazırlanan Boğaziçi, Bostancı ve Bakırköy mıntıkalarını kapsayan Şehir Haritaları Albümünde, Yeşilköy mıntıkasına ait harita görülmektedir.

[19] 1941 yılında Yeşilköy Nahiye Müdürlüğü'ne atanan M. Bahattin Gürfırat'ın 15.03.1951 tarihli arşiv kayıtlarındaki ifade.

Şekil 2.8 Yeşilköy Mıntıkası,
İstanbul'un Boğaziçi, Bakırköy, Bostancı mıntıkalarına ait Şehir Haritaları Albümü 1924-1933 (Atatürk Kitaplığı, Alb.248)

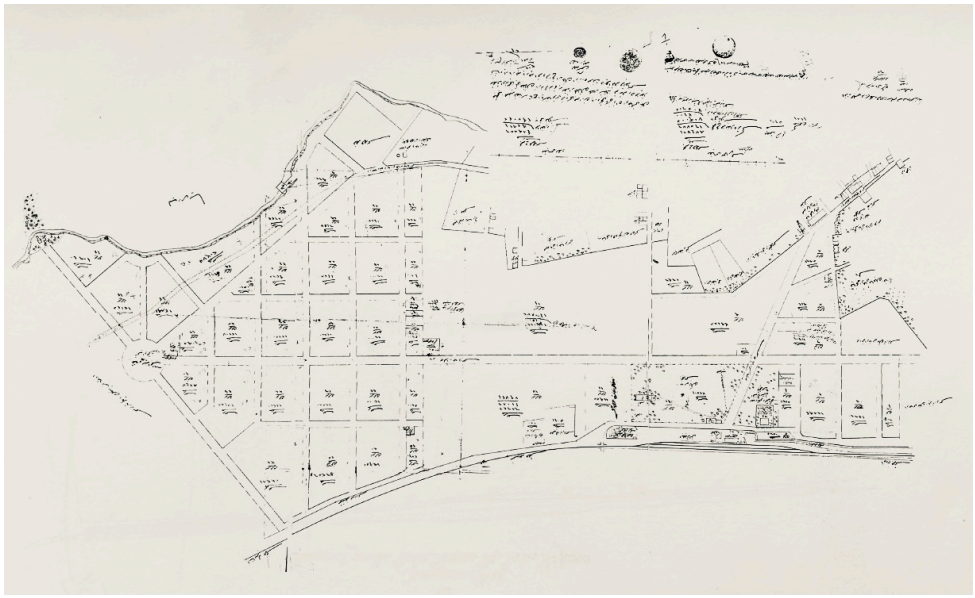
2.2. YEŞİLKÖY'DE SOSYO-KÜLTÜREL YAPI

Ayastefanos, Surp Stephanos, St. Ettien-San Stefano ya da Yeşilköy. Uzun yıllardır bu tarihî semt Rumlar, Ermeniler, Levantenler ve Müslümanlar tarafından farklı isimlerle anılmıştır. Yeşilköy kendine özgü halini, çeşitliliğini, bu farklıları bir arada toparlayan kapsayıcı yapısına borçludur. 17.yüzyılda küçük bir Rum balıkçı köyü olarak bilinen Ayastefanos'un, 19. yüzyıla gelindiğinde en parlak günlerini yaşamaya başlamasıyla nüfusunda artış ve demografik yapısında değişimler görülmeye başlamıştır.

Tuna'nın aktardığına göre (2006), Patrikhâne kayıtlarına dayanarak 1657 yılında Ayastefanos'un nüfusunun 1659 kişi olduğu bilinmektedir (s.46). Tarım ve balıkçılık ile geçinen nüfusun büyük bir kesimi Rumlardan oluşmaktadır. 1873-1874 yıllarında Ayastefanos'taki Rum nüfusun 300 kadar olduğu görülmektedir (s.46). Ermenilerin Ayastefanos'a gelişleri 19. yüzyıl başlarına tekabül etmektedir. Azadlı ve Makrıköy Baruthanelerinin Dadyan'ların yönetimine geçmesinin ardından bu tesislerde çalıştırılmak üzere Van, Bitlis ve civar illerden getirilen Ermeni işçiler Makrıköy ve Ayastefanos'a yerleşmişlerdir (s.70).

Dadyan Ailesi Ayastefanos'un her alanda gelişmesinde etkin rol oynayarak tarihî geçmişinde önemli bir yer teşkil eder. Dadyanların bilinen en eski üyesi Beroz,

ailesi ile birlikte Sivas yöresinden Eğin'e gidip Gamargab Köyü'ne yerleştikten sonra dokuz nesil burada yaşamışlardır (Tuğlacı, 1993, s.1). 1771'de ailenin İstanbul'la olan ilişkisini başlatan ve aileye soyadını kazandıran Dad Arakel Amira, III. Selim tarafından 1795'te Barutçubaşı olarak atanmıştır. Aile üyeleri üç nesil bu görevi devam ettirmiştir. Dadyan Ailesi'nin Ayastefanos'ta tarihî çevrenin oluşumunda pek çok yerde emekleri vardır. Kiliseler bölgesindeki üç kilisenin yapımı ve ihyasında katkıları olmuştur. Bunun yanı sıra Ermeni ve Rum eğitim yapılarına da destekleri vardır. Azadlı ve Makrıköy Baruthaneleri ile Zeytinburnu Ağır Silah Fabrikası aile fertlerince uzun yıllar idare edilmiş, bu tesisler bölgedeki pek çok kimseye istihdam sağlamıştır. Yaptıkları hizmetlerin karşılığında Sultan Abdülmecid tarafından Dadyan Ailesi'ne Yeşilköy'de pek çok arazi hediye edilmiştir. Şekil 2.9'da Ayastefanos'ta Ohannes Bey'in sahibi bulunduğu yeni çiftlik tarlalarından bir miktar yerin, mahalleye dönüştürülerek yollar açılmasıyla, başkalarına ferağ edilmek üzere çizilmiş haritası görülmektedir.

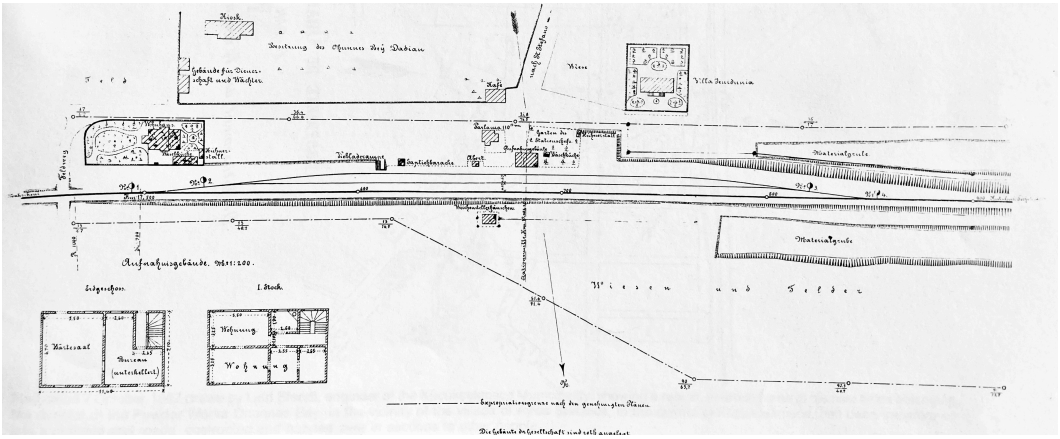

Şekil 2.9 24 Eylül 1303 (Miladî-7 Ekim 1886) tarihli harita (Tuğlacı,1993)

Sultan Abdülmecid'in Ayastefanos'a gerçekleştirdiği ziyaretlerde pek çok defa Dadyan Konağı'nda kaldığı bilinmektedir. Tuğlacı (1993) bu tarihleri 1843, 1846 ve 1848 yılları olarak aktarır. Sultan Abdülmecid'in Dadyanların konağında

kaldığı her seferinde ellerini yıkamak için kullanmış olduğu gümüş tabak ve güğüm, günümüzde Surp Stepanos Ermeni Kilisesi'nde bulunmaktadır (Tuğlacı 1993, s.115).

Ayastefanos'un 19. yüzyılın ikinci yarısına dek mütevazi bir Rum balıkçı köyü olma vasfını koruduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedeni İstanbul'dan bölgeye ulaşımın zorluğudur. Yandan çarklı Ayastefanos-Köprü (1853) hattı ve Yenikapı-Küçükçekmece (1871) tren seferlerinin hizmete başlaması ile ulaşım açısından rahata eren köy, 1870'li yıllar sonrasında gözde bir sayfiye mekânına dönüşmeğe başlamıştır. Şekil 2.10 'da o yıllara ait tren istasyonu ve çevresinin yerleşim planı görülmektedir.

Şekil 2. 10 Ayastefanos Tren İstasyonu çevresinin Almanca yerleşim planı 31 Kasım 1886- 12 Ocak 1887 (Tuğlacı, 1993)

Yine aynı dönemde İstanbul Şehremaneti'nin imar plancılarından Bosnalı Salih Efendi tarafından (Tuna, 2006, s.75), İstasyon Caddesi ıslah ve ağaçlandırma çalışmaları yapılmıştır. O dönemde Ayastefanos bilhassa Avrupa'dan gelen Levantenler ile Osmanlı Devlet kademelerinde önemli görevlerde bulunan kimselerce tercih edilmektedir. İstanbul merkezine sağlanan ulaşım kolaylığı ile beraber köyde yaz sezonunda daha fazla olmakla birlikte nüfus artışı görülmektedir.

Şekil 2.11 İstasyon Caddesi'ni gösteren bir kartpostal
(Bahattin Gürfırat arşivi, t.y.)

"XIX. asrın başından itibaren, İstanbul zenginleri tarafından, Ayastefanos'ta o kadar çok sayfiye yaptırılmıştır ki, bugün orası İstanbullular için, şimendifer vasıtasiyle pek kolay gidilebilen bir tenezzüh mahâlli hâline gelmiştir" (Kramers, 1970, s.55). Ancak nüfusundaki bu artışa rağmen 1900'lü yılların ortalarına dek İstanbul merkezine nispetle küçük bir yerleşim yeri olma özelliğini korumuştur. Zira çeşitli ihtiyaçların karşılanması için halen, merkezden Yeşilköy'e ulaşımda zahmetli bir yol kat etmek gerekmektedir. İmre ve İmre (2009), 1900'lerin ortalarında İstanbul'a karadan gidebilmenin sadece Hatboyu Caddesi'nden Plak Fabrikası önündeki tren yolu alt geçidini geçip, telsizler kavşağında İstanbul-Edirne yoluna ulaşarak mümkün olduğunu (s.37) aktarır.

"1930'lu yıllarda bile zannederim Yeşilköy halkının en büyük kısmı yüzde otuz beş civarında Rumlardı, Türkler ise yüzde otuz civarındaydı, sonra Ermeniler ve Yahudiler gelirdi" (İmre ve İmre, 2009, s.25). İmre kardeşlerin anılarında 20. yüzyılın ilk yarısında tren istasyonundan sunduğu anekdotlarda Yeşilköy'ün sosyo-kültürel yapısına dair ipuçları dikkat çekmektedir. "Treni bekleyenlerin önemli bir kısmı azınlık olduğu için herhalde, önce La Republik (o zamanlar Cumhuriyet

gazetesi Fransızca da çıkardı), Jurnal dö Oriyan, Apoyoma[20], Jamanak diye bağırır sonra Yeni Sabah, Cumhuriyet, Tan diye devam ederdi" (İmre ve İmre, 2009, s.65).

Şekil 2.12 Arap alfabesi ile Ayastefanos-İstanbul, Latin alfabesi ile San Stefano-Konstantinapol yazılı tren biletleri (t.y., Url.8)

Kramers'in aktardığına göre (1970), Yeşilköy'ün 1940 yılı itibarıyla nüfusu 6971'dir (s.56). Yeşilköy'de demografik yapı 1942'de azınlıklara yönelik çıkarılan Varlık Vergisi Yasası, 1955 yılında gerçekleşen 6-7 Eylül olayları, 1964 Kararnamesi ve 1974'teki Kıbrıs Harekâtı neticesinde dönüşüme uğramıştır. Bu önemli kırılma noktalarından sonra Rum asıllı nüfus git gide azalmıştır. 6-7 Eylül olaylarında Yeşilköy'e dışarıdan gelen grupların tahrik edici nitelikte olaylar çıkarmalarına rağmen, köy sakinlerinin Rum komşularına karşı korumacı bir tavır sergiledikleri bilinmektedir. Günümüzde Yeşilköy'de Rum nüfus azınlıktadır. Tez araştırması kapsamında yapılan sözlü tarih mülakatlarında görüşülen Rumlardan edinilen bilgiler, Yeşilköy'de bugün için 50 kişi kadar Rum asıllı Türk vatandaşı kaldığı yönündedir. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra sürekli bir artış gösteren Ermeni nüfusu, bu artış eğrisini devam ettirmese dahi bugün için Yeşilköy'de yaşayan Rum nüfusa oranla sayısı azımsanmayacak kadardır. Yeşilköy'de yaşayan Levantenlerin çoğu son elli yılda çeşitli Avrupa ülkeleri ile Amerika ve Kanada'ya

[20] La Republique, Le Journal d'Orient, Apoyevmatini

yerleşmiş ya da vefat edenlerin çocukları İstanbul'un plaza semtleri diye nitelendirilebilecek Levent, Maslak gibi muhitlerine gitmiştir. 1970 sonrasında özellikle Mardin'den gelerek Yeşilköy'e yerleşen Süryani nüfusta hayli artış gözlemlenmektedir.

Her devirde avcılar için Yeşilköy ile civarı oldukça verimli olmuştur (Başgelen, 2008, s.15). 19. yüzyılda henüz yerleşim alanları artmamışken, Ayastefanos çayırlarında çeşitli kuş türleri bilhassa bıldırcın, tavşan ve tilki avlandığı bilinmektedir. Bu çayırlık araziler bilhassa hafta sonları av meraklılarının gözde mekânları arasında yer almaktadır. Başgelen (2008), 19 Eylül tarihli 1871 Levand Herald'da yer alan haberde olağanüstü bir bıldırcın akını olduğu ve Yeşilköy yakınlarda avcıların ateşinin bütün gün devam ettiği ve akşamleyin evlerine avlarla yüklü olarak döndüklerini (s.15) aktarır. O yıllarda Yeşilköy'de avcılara mahsus kahvehaneler de bulunmaktadır. 1960 yılında kurulan Yeşilköy Avcılar ve Atıcılar Kulübü günümüzde halen aktiftir, kulüp lokali İstasyon Caddesi'nde yer almaktadır.

Şekil 2.13 Yeşilköy'de Avcılık başlıklı Servet-i Fünun Dergisi kapağı Sayı:238 (Başgelen, 2008)

Yeşilköy'de spor faaliyetleri her zaman revaçta olmuştur. Bilinen en eski spor kulübü 1946 yılında kurulan Yeşilköy Rum Kültür Kulübü'dür. Kaynak eserlerde bu kulübe dair fazla bilgiye rastlanılmamaktadır. Yeşilköy Jimnastik Kulübü, 28 Aralık 1951 günü Gül İbrişim Sokağı'ndaki İncicyan'ın garajında kurulmuştur. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından tescil edilmiştir (Tuğlacı 1993, s.119). Bugün halen faaliyetlerini yürüten Yeşilköy Spor Kulübü ise 1951'de yazlık spor kulübü olarak kurulmuştur. 1978'de federe futbol kulübü halini almıştır. Yeşilköy'deki spor kulüpleri, en çok rağbet edilen branş Futbol olmakla beraber Halter, Güreş, Atletizm, Voleybol, Basketbol, Masa Tenisi branşları ile sahil kesimi olmasının avantajıyla Kürek ve Yüzme branşlarında da faaliyet göstermiştir.

Şekil 2.14 Yeşilköy Jimnastik Kulübü Futbol Takımı, 1956 (Tuğlacı,1993)

2.3. YEŞİLKÖY'DE TARİHİ ÇEVRE

Bizans döneminde Ayastefanos'ta yerleşimin, günümüzde "Kiliseler Mahallesi" olarak adlandırılan bölge ve çevresinde yoğunlaştığı bilinmektedir (Tuna, 2006, s.17). 19. yüzyılda yine aynı bölge, Ayastefanos yerleşiminin merkezî konumunda olmayı sürdürmüştür. Ayios Stefanos Rum Kilisesi, San Stefano Ermeni Kilisesi ve Aziz İstefanos Latin Katolik Kilisesi ile Abdülmecid Han Çeşmesi ve Namazgâhı üçgen bir hat oluşturacak şekilde konumlanan, bölgenin başlıca tarihî yapılarıdır. Günümüzde "Köyiçi" olarak da nitelendirilen bölge, İstanbul 1 Numaralı

Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nca 1990 yılında Koruma Alanı, 2012 yılında ise Kentsel Sit Alanı ilan edilmiştir.

2.3.1. Dinî Yapılar

2.3.1.1. Ayios Stefanos Rum Kilisesi

Yeşilköy'ün ilk Rum Ortodoks Kilisesi dördüncü yüzyılın ilk yarısında imparator Konstantinus tarafından ibadete açılmıştır (Tuğlacı 1993, s.106). Efsaneye adını veren Aziz Stefanos'un kemiklerinin kısa bir süreliğine muhafaza edildiği bölge olmasının anısına inşa edilen ahşap kilise, Yeşilköy'de bilinen en eski dinî yapıdır. Zaman içerisinde harap olan bu kilisenin yerine bilindiği kadarıyla yeniden bir ahşap kilise inşa edilmiştir. Ancak bu ikinci yapı da günümüze ulaşamamıştır. Kalemkâr Sokağı ile Mirasyedi Sokağı arasında konumlanan bugünkü Ayios Stefanos Rum Kilisesi, 1845 yılında aynı yerde yeniden ihya edilmiştir. Ermeni cemaatinden Barutçubaşı Boğos Dadyan tarafından Rum halka bir hediye mahiyetinde kâgir olarak inşa ettirilmiştir. Kilisede camlı iki kapıyla nartekse, daha sonra demir bir kapıyla ana mekâna geçilmektedir (Başgelen, 2008, s.11). Kilisenin giriş kapısının üzerindeki kitabede Rumca 1845 yılında yenilendiğine dair bilgiler yer almaktadır.

Şekil 2.15 Ayios Stefanos Rum Kilisesi (Kişisel arşiv, 2021)

2.3.1.2. Surp Stefanos Ermeni Kilisesi

İnci Çiçeği Sokağı sekiz numarada yer almaktadır. 1826 yılında Barutçubaşı Simon Amira Dadyan tarafından inşa ettirilmiştir. Bu ilk yapı 1843'te Barutçubaşı Boğos Bey tarafından yeniden inşa ettirilerek, Patrik Asdvadzadur zamanında (1846) ibadete açılmıştır (Tuğlacı 1991, s.152). Kâgir olan kilise yapısının giriş kapısı üzerindeki kitabede, yenilendiği 1843 yılına işaret edilmektedir.

Şekil 2.16 Surp Stefanos Ermeni Kilisesi
(Kişisel arşiv, 2021)

Kiliseye apsis yönünden bitişik konumda bir de mezarlık mevcuttur. Bu mezarlık yakın döneme dek kilisenin avlusunda orta bölümde konumlanmaktayken, Patrik Karekin Kazancıyan salonu inşa edildiği esnada bugünkü yerine nakledilmiştir. Dadyan, Aslan ve İpranosyan Ailelerinin bazı üyeleri ile Neriman Şah'ın eşinin mezarları burada yer almaktadır[21]. Kilisenin hemen yanında yer alan Özel Yeşilköy Ermeni İlk ve Orta Okulu, günümüzde halen hizmet vermektedir.

[21] Url. *http://www.turkiyeermenileripatrikligi.org/site/surp-stepanos-ermeni-kilisesi-1-bolge-eski-istanbul/*

Şekil 2.17 Mezarlığın eski yeri
(Tuğlacı, 1993)

Şekil 2.18 Mezarlığın yeni yeri
(Kişisel arşiv, 2021)

2.3.1.3. Aziz İstefanos Latin Katolik Kilisesi

Cümbüş Sokağı'nda konumlanmaktadır. Katolik cemaati tarafından 1865 yılında Mimar Pietro Vitalis'e, kiliseye bağlı dokuz lojman konutu ile birlikte kâgir olarak inşa ettirilmiş, 1866'da ibadete açılmıştır. Kilisenin yer aldığı dokuz bin zirâlık arsanın yarısı Barutçubaşı Simon Bey Dadyan tarafından hibe edilmiştir (Tuğlacı 1993, s.117) Neo-klasik üsluptaki ön cephesinde, kuzey yönüne göre Aziz Joseph sağda, Aziz Antuan solda ve Meryem Ana ortada konumlanmış halde üç adet heykel mevcuttur. Tuna'nın aktardığına göre (2006), Fransız heykeltıraş Elie Bachini'ye sipariş verilen heykeller, Lyon'da yapılıp Bachini tarafından deniz yoluyla Yeşilköy'e gönderilmiş, 20. yüzyılın başında ön cephede hazırlanan nişlere yerleştirilmiştir (s.101). Yapıldığı dönem itibarıyla sahil şeridinde bulunan kilise, 1894 depreminde büyük oranda hasar görmüştür. Bir yıl kadar süreyle ibadete kapatılan Aziz İstefanos Kilisesi geçirdiği kapsamlı onarımlar sonrasında günümüze erişmiştir. Yüzyılın son çeyreğinde Yeşilköy'deki nüfusu hızla artan Süryani cemaati de ibadet mekânı olarak Aziz İstefanos Latin Katolik Kilisesi'ni kullanmaktadır.

Şekil 2.19 Aziz İstefanos Latin Katolik Kilisesi
(Kişisel arşiv, 2021)

2.3.1.4. Ayia Fotini Ayazması

Ayios Stefanos Rum Kilisesi ile Aziz İstefanos Latin Katolik Kilisesi arasında Çamözü Sokağı'nda konumlanmaktadır. Ayazma Sokağı olarak da nitelendirilmektedir. "Kâgir bir binanın altında olup, 11/1 kapu numaralı dar bir dehlizden geçilerek on taş basamaklı bir merdivenle inilir. İçerisi karanlık olup, küçük bir pencereden ışık sızmaktadır" (Koçu 1960, s.1539). Günümüzde ayazmanın girişi, Yeşilköy Balıkçılar Çarşısı'nda sol taraftaki restoranların arasında dar bir kapıdan sağlanmaktadır. 11-1 kapı numarası varlığını korumaktadır. Ayazma ana mekanında pencere mevcut değildir. Mermer kaplı merdivenlerle inilen ana mekânı tonoz örtülüdür. Ayazma, çarşı içerisindeki restoranların arasında âdeta kaybolduğundan semtin köklü sakinleri haricinde pek kimse tarafından bilinmemektedir. İnanışa göre Ayia Fotini Ayazması uğur getiren bir Rum Azize'nin anısına inşa edilmiştir.

Şekil 2.20 Ayia Fotini Ayazması (Kişisel arşiv, 2021)

2.3.1.5. Abdülmecid Han Çeşmesi ve Namazgâhı

Çekmece Caddesi ile Bademli Sokağı'nın kesiştiği noktada yer almaktadır. 1842 yılında Sultan Abdülmecid tarafından, Yeşilköy'ün önemli sivil mimarlık örneklerinden biri olan Dadyan Konağı'nın yanına inşa ettirilmiştir. Kesme taştan yapılmış olan çeşmenin, yüzü mermer kaplamalıdır. 19. yüzyılda Yeşilköy'de azınlık olan Müslüman halkın ibadet etmesine yönelik namazgâhlı çeşme formunda yapılmıştır. 1966 yılında çeşmeye bitişik Bezm-i Âlem Valide Sultan Camii inşa edilmiştir. Günümüzde namazgâh bölümüne erişim caminin ana mekânında, kıble yönüne göre sol tarafta konumlanan bir geçiş kapısı ile sağlanmaktadır. Kitabesinin on yedi beyitten oluşan manzumesi Şair Şakir'e aittir. Hattat Mehmet Vuslatî tarafından tâlik üslupta yazılmıştır. Kitabesinin ilk ve son mısralarının latinize edilmiş hali (İSKİ, 2006, s.20) şöyledir:

Menba'-ı ayn-ı adaâlet hazret-î zıll-î Hüdâ

Yâ'ni Hân-ı Abdülmecid şâhenşeh-i iklim- güşâ

Öyle sultân-ı cihân-ârâ ki dâim fikreti

Sû be sû i'mâr-ı âlem def-i zulm ü nâ-becâ

Seyl-i kahrı sürmede hâşâk-i ter-i düşmeni

Cü-yı lütfi ser be ser celb etmede dâim duâ

***

Şâkirâ evsâf u medhin bu musaffâ çeşmenin

Bir beyitde iki tâm târihle kıldım edâ

Çeşme-i âb-ı hâyatı yapdı el- hak pâdişâh

İç hemân sen âb Hân-ı Abdülmecid'e kıl duâ

Ketebehu abdü'l- miznib Mehmed Vuzlatî 1258/1842

Şekil 2.21 Abdülmecid Han Çeşmesi kitabesi
(Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 2.22 Abdülmecid Han Çeşmesi ve
Namazgâhı (Kişisel arşiv, 2021)

2.3.1.6. Mecidiye Camii

Gazi Evrenos Caddesi ile Mühendis Ziya Sokağı'nın birleştiği noktada yer almaktadır. 19. yüzyıl sonlarına doğru köyde artan Müslüman nüfusun ihtiyacı üzerine yapımına karar verilmiştir. Yavuz'un aktardığına göre (2009), kapısı üzerindeki beş beyitlik kitabesine dayanarak Tahsin Öz[22], yapım yılını 1909, Sultan Mehmed Reşad dönemi olarak kayda geçer ancak E.Z. Karal[23] caminin yapımının Cumhuriyet'in ilanından sonra tamamlanabildiğini belirtmektedir (s.133). Evkâf Nezareti[24] İnşaat ve Tamirat Heyet-i Fenniyesi ilk baş mimarı Kemalettin Bey'e yaptırılmıştır. Mimar Kemalettin Bey'in İstanbul'da tasarladığı beş camiden ilkidir. Mecidiye Camii 19. yüzyıl Osmanlı camilerinin genel planlama özelliklerini yansıtmaktadır (Yavuz, 2009 s.47). Beş beyitlik kitabesinin latinize edilmiş hali şu şekildedir.

Tekessür eylemişken karyede günden güne İslâm

Henüz yapılmamıştı Ümmet'e bir Camii ranâ

Bî Hamd'illâh Muhammed Hân-ı Zişânın cülûsunda

Şu hayrın emri icrasın müyesser eyledi mevlâ

Cenâb-ı Şehr-i Yârın Vâlidi merhum Mecid Hân'ın

Yapıldı malî vakfından binası oldu şevkefzâ

İlâhi kıl o sultanı zamanın sâyesin memdûd

Ki etmişdir cülûsu devr-i Meşrutiyeti ihyâ

Teberrük eyledim cevheri bi mısrî â'lâ tarihin

Şerefi girane hayr oldu iş bu camii â'lâ- 1327/1909[25]

[22] Öz, T. (1962), **İstanbul Camileri,** Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.(156)
[23] Karal, E.Z. (1942), Ayastefanos, **İslam Ansiklopedisi**, (s. 55-56)
[24] Osmanlı ülkesinde bulunan bütün vakıfların idaresinden, mülhak ve diğer vakıfların denetiminden sorumlu olan kurum. **T.D.V. İslam Ansiklopedisi, Url.** *https://islamansiklopedisi.org.tr/evkaf-i-humayun-nezareti//* > 04.05.2021

[25] Yavuz, (s.133), bkz. Kaynakça

Şekil 2.23 Mecidiye Camii (Sait Beydeş arşivi, t.y., Url.9)

Şekil 2.24 Mecidiye Camii
(Kişisel arşiv, 2021)

Yeşilköy'de tarihî Mecidiye Camii haricinde 20. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş iki cami daha mevcuttur. Bunlar, Abdülmecid Han Çeşmesi ile Rum İlkokulu arasında yer alan Bezm-i Âlem Valide Sultan Camii (1966) ile Çiroz'da bulunan

Malatyalı Hacı Mevlüt Nalbant Camii'dir (1997). Ayrıca yüzyılın son çeyreğinden itibaren Yeşilköy'deki nüfusu hızla artan Süryani cemaati için yapımına 2019 yılında başlanan, Süryani Kadim Vakfı tarafından finanase edilen kilise inşaatı Yeşil Zeytin Sokağı'nda devam etmektedir. Mor Efrem Süryani Kilisesi, Cumhuriyet tarihinde yapımına izin verilen ilk kilise olma özelliğine sahiptir.

Şekil 2.25 Mor Efrem Süryani Kilisesi inşaatı
(Kişisel arşiv, 2021)

2.3.2. Kamusal Yapılar

2.3.2.1. Ayastefanos Deniz Feneri

Sultan Abdülmecid tarafından 1856 yılında yaptırılmıştır. Tarihî süreçte Ayastefanos'tan Yeşilköy'e, her dönem bölgenin simge yapısı olma özelliğini korumuştur. 23 metre yüksekliğindeki kule şeklinde inşa edilen fenerin yapımı Fransız Sauther şirketinin mühendislerine emanet edilmiştir. "15 deniz mili uzaklıktan görülebilen 10 saniyede bir çakar iki gruplu ışığının yanı sıra, sisli havalarda 30 saniyede bir çaldığı ünlü sis düdüğü" (Tuna, 2006, s.94) mevcuttur. Başgelen'in aktardığına göre (2008), Journal De Constantinople'nin 29 Aralık 1856'daki nüshasında, Ayastefanos Deniz Feneri'nden "5 Ocak 1857 tarihinden itibaren iki dakikada birbirini takip eden ışıkla aydınlanacaktır" (s.14) şeklinde bahsedilmektedir. Günümüzde fener restoran olarak da hizmet vermektedir.

Şekil 2.26 1900'lü yılların başında Ayastefanos Deniz Feneri'nin görüldüğü bir kartpostal (Başgelen, 2008)

Şekil 2.27 Ayastefanos Deniz Feneri (Kişisel arşiv, 2021)

2.3.2.2. Yeşilköy Tren İstasyonu

19. yüzyılın ilk yarsında Yeşilköy-İstanbul arası seyahat atlı arabalar ile ortalarından itibaren Köprü-Ayastefanos vapur seferleriyle sağlanmaktadır. Ayastefanos Tren İstasyonu, 4 Ocak 1871 yılında açılışı gerçekleşen İstanbul-Edirne demiryoluna bağlı Yedikule-Küçükçekmece hattının bir parçasıdır. Gidiş-dönüş

günde beş sefer ile hizmete başlamıştır. Tren istasyonu ile Yeşilköy'ün merkezi arasında ise bağlantı faytonlar ile yapılmaktadır. Yapılışından itibaren işletmesi yabancı şirketlere verilmiş olan demiryolu hattı, 29 Mayıs 1910'dan itibaren Osmanlı idaresine geçmiştir.

Şekil 2.28 Gare de San-Stefano. Constantinople,
Aya Stafanos İstasyonu (t.y., Atatürk Kitaplığı, Krt.4608)

Şekil 2.29 Yeşilköy Tren İstasyonu yapı grubundan
Şefdögar Binası (Kişisel arşiv, 2021)

2.3.3. Anıt

2.3.3.1. Ayastefanos Rus Anıtı

"Ayastefanos Rus Anıtı olarak bilinen yapı aslen 93 Harbi'nin hatırası olarak inşa edilmiş bir mezar-kilisedir" (Denktaş, 2011, s.37). 93 Harbi olarak da adlandırılan Osmanlı-Rus Savaşı'nda yaşamını yitiren Rus askerlerin anısına; Rus Devleti'nin Osmanlı İmparatorluğu'na bir yaptırımı olarak inşa ettiği anıt, 18 Aralık 1898'de açılmıştır. Günümüzde Şenlikköy olarak bilinen Florya sırtlarındaki Kalitarya Tepesi'ndeki (Tuna, 2006, s.118) Dadyan Ailesi'ne ait arazi, Rus Hükümeti tarafından satın alınmıştır.

Şekil 2.30 Makrıköy Haritasında Kalitarya Bölgesi ve Rus Kilisesi
1903 (Atatürk Kitaplığı, Hrt. 398)

Yapının ilk katı savaşta ölen Rus askerlerinin kemiklerinin saklandığı odalara ve ayrıca papazlarla muhafızların özel odalarına ayrılmıştır. İkinci katı ise on iki parça sütun üzerinde yükselen bir kaç katlı kule olarak yapılmıştır (Başgelen, 2008, s.18). Yapıldığı ilk günden itibaren anıtın varlığı Osmanlı Devleti'nde rahatsızlık doğurmuştur. I. Dünya Harbi'nde, Osmanlı Devleti'nin ittifak devletleri yanında yer almasıyla birlikte Osmanlı-Rus ilişkileri bir kez daha gerilir. Bu dönemde çeşitli yayın organlarında yayımlanan makaleler ile anıtın yıkımının gerekliliği gündeme getirilir. Yazar Aka Gündüz'ün Ayios Stefanos'taki Rus Anıtı'nın artık kaldırılması

zamanının geldiğine işaret eden makalesi bu yolda atılan ilk adım olmuş, bunu *"Tezahürat-ı Milliye Heyet-i Tertibiyesi"* nin kuruluşu izlemiştir (Tuğlacı 1993, s.145).

Şekil 2.31 Ayastefanos Rus Anıtı'na ait bir kartpostal
(Bahattin Gürfırat arşivi, t.y.)

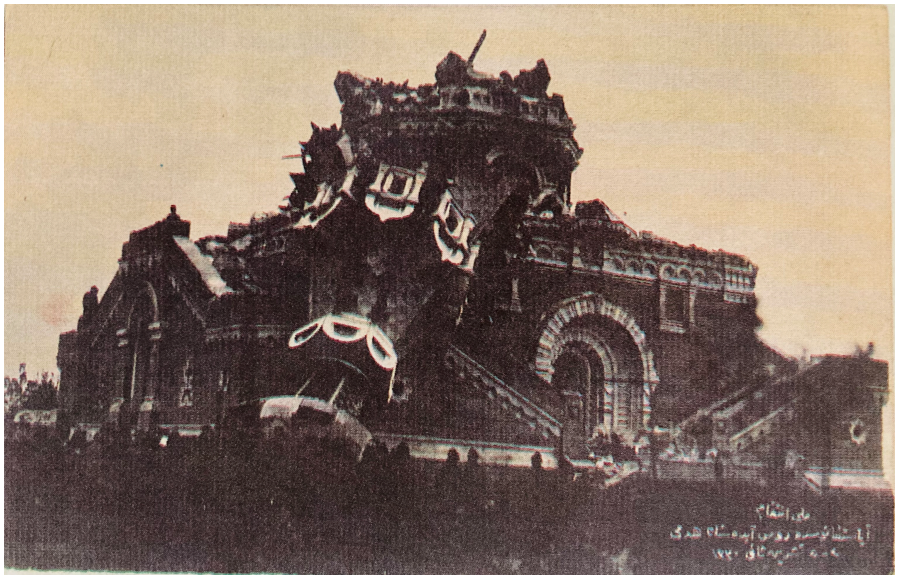
Ayastefanos Anıtı 14 Kasım 1914 günü dinamitle yıkılır. Abidenin yıkılan bölümü kâgir 12 sütun üzerinde yükselen kule kısmıdır, sütun ayaklarına bağlanan dinamitlerin fitilleri ateşlenerek yıkım gerçekleştirilir. Kaidesi ve dört bir yanından merdivenlerle ulaşılan diğer kademelerinin yıkımı ise üç ay sürmüştür. Tanin, Osmanischer Llyod ve Le Moniteur Oriental gazetelerinin 15 Kasım 1914 tarihli baskılarında (Denktaş, 2011, s.86) anıtın yıkılışına dair haberler yer almaktadır.

Şekil 2.32 Ayastefanos Rus Anıtı'nın yıkılışı
(Tuna, 2006)

Türk sinema tarihinde kabul edilen ilk belgesel film, Ayastefanos Anıtı'nın yıkılışının kaydedildiği görüntülerdir. Margulies'in aktardığına göre (1994), Agâh Özgüç, anıtın yıkıldığı 14 Kasım 1914'ü Türk sinemasının gerçek doğum tarihi olarak ifade eder. "Ayastefanos'taki Rus Abidesinin Yıkılışı" adını taşıyan ve tarihî anısı olan bu film, 150 metre uzunluğunda bir belgeseldir (s.40). Anıtın yıkılışını kayda alan kişi, ordu tarafından görevlendirilen yedek subay Fuat Uzkınay'dır. "İlk çevirdiği film de Rusların Ayastefanos'a kadar geldikleri günlerin acı bir hatırası olan ve Umumî Harbin ilk yılında dinamitle uçurulan abidenin yıkılmasına ait bir aktüalite filmidir" (Çalapala, 2009, s.106). Anıtın yıkılışını Türk sinema tarihinin başlangıcı olarak kabul eden çeşitli kaynaklarda Uzkınay da ilk Türk film operatörü olarak kabul edilmektedir. Bu şekilde yıkılma işi üç ay sürmüş ve Fuat Bey de 300 metre uzunluğunda olarak filme kaydetmiştir. Türk sinemasında ilk aktüalite film (Tilgen, 2009, s.115) Rus Anıtı'nın yıkılışıdır. Bu filmin varlığına ve ilk belgesel Türk filmi kabulüne dair karşıt görüşler de uzun senelerdir kimi sinema tarihçileri ve akademisyenler tarafından gündeme getirilmektedir. İ. Arda Odabaşı'nın 2018

yılında Müteferrika dergisinde yayımlanan makalesinde[26] filmin kimlerce çekildiği ve gösterimine dair ayrıntılı bilgi yer almaktadır.

Şekil 2.33 Atakan Omurtak koleksiyonu (Margulies, 1994)
"Millî İntikam Ayastefanos'ta Rus Abidesi'nin Hedmi 2-5 Teşrini Sâni"

2.3.4. Sivil Mimarî

2.3.4.1. Neriman Şah Yalısı

3 Mart 1878'de Ruslarla yapılan Ayastefanos Antlaşması'nın imzalandığı Ermeni asıllı Neriman Şah Ailesi'ne ait iki katlı kâgir yapıdır. Tuna'nın aktardığına göre (2006), Neriman Şah Yalısı 1894 depreminde yıkılmış, sonrasında yalının yerine D'andria Ailesi tarafından yeni bir yapı inşa edilmiştir. 1930'larda Yeşilköy Palas olarak kullanıldığı bilinen bu yapı da günümüzde mevcut değildir (s.111). Koçu'ya göre (1981), İkinci Abdülhamid'in tahttan indirilmesine karar veren Millet Meclisi, 1947'de yanan Yeşilköy Palas'ta (s.1490) toplanmıştır. Neriman Şah Yalısı'nın nerede var olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte hâkim olan görüş, yalının yerinde bugün Serbesti Caddesi'ndeki sağlık ocağının bulunduğu yönündedir. Çeşitli kaynaklarda tesadüf edilen Neriman Şah Yalısı'na ait iki farklı görsel

[26] İ. Arda Odabaşı, "Ayastefanos Filmi Hakkında Yeni Bilgiler ve Sinema Haberleri Gazetesi", **Müteferrika,** 2018, sy. 53; "Ayastefanos Filminin Yapımcısı ve Gösterim Programı", **Müteferrika,** 2018, sy. 54.

mevcuttur. Bunlardan ilki Şekil 2.34'deki Başgelen'in paylaştığı yalının sahilden görünümüne ait gravürdür.

Şekil 2.34 Neriman Şah Yalısı'nın deniz tarafından görünümünü betimleyen bir gravür (Başgelen, 2008)

Diğeri ise Şekil 2.35'de fotoğrafı görülen sahil kenarındaki yapıdır. Celaleddin Paşa Mirat-ı Hakikat adlı eserinde (1983), Şekil 2.35'deki fotoğrafa ait görselin gravürünü Ayastefanos Antlaşması'nın imzalandığı mekân olarak aktarmaktadır.

Şekil 2.35 Neriman Şah Yalısı (Url.10)

2.3.4.2. Dadyan Konağı

Abdülmecid Han Çeşmesi'nin yanında yer alan konak, kimi kaynaklarda 1970'lerde geçirdiği bir yangın sonrasında; kimi kaynaklarda ise 1950'li yıllarda yıkılmıştır. Dabağyan'ın aktardığına göre (2006), bu tarih tam olarak 1958 yılıdır (s.258). Kiliseler Mahallesi ile aynı bölgede yer alan konak, mevkii itibarıyla 20. yüzyılda Ayastefanos'un merkezî konumdaki meydanındadır. Barutçubaşı Konağı olarak da anılmaktadır. Sultan Abdülmecid'in Dadyan Konağı'nda misafir olduğu sürede yaptırmaya karar verdiği namazgâhlı çeşmenin aksine, Dadyan Konağı günümüzde mevcut değildir. Konağın varlığı belge niteliğindeki gravürler, fotoğraflar ve Yeşilköy sakinleriyle yapılan sözlü tarih mülakatlarındaki beyanlar ile tespit edilebilmektedir.

Şekil 2.36 1900'lerin başında Dadyan Konağı
(Tuna ve Şeker, 2009)

Günümüzde Dadyan Konağı'nın yerinde açık otopark bulunmaktadır. Otoparkın Köy Çeşmesi Sokağı yönündeki cephesinde konağın bodrum katına ait olduğu düşünülen kalıntılar halen mevcuttur.

Şekil 2.37 Dadyan Konağı Bodrum Kat Kalıntıları (Kişisel arşiv, 2021)

2.3.4.3. Ahmet İhsan Bey Köşkü

Ahmet İhsan Bey Köşkü Gazi Evrenos Caddesi'nin Hareket Ordusu Sokağı'yla birleştiği noktada bulunmaktadır. İstanbul'da 20. yüzyıl başlarında Adalar, Bakırköy, Kadıköy gibi sahil kesimlerinde görülen Viktorya tarzı sayfiye evlerinin, Yeşilköy'deki güzel bir örneği niteliğindedir. "Dik kırma çatı, kuleler, saçaklarda dantelsi, dalgalı bezemeler, ahşap işlemeli alınlıklar ve çatı tepelikleri gibi ortak öğeleri, İngiltere'de başlayarak kolonilerinde yayılan ve gelişen Viktorya Tarzı olarak" (Kalafatoğlu, 2009, s.20) ifade etmek mümkündür. Ahmet İhsan Tokgöz, 1891- 1944 yılları arasında yayımlanan sanat ve edebiyat dergisi Servet-i Fûnun'un kurucusudur. Avrupa'dan getirttiği teknik imkânlarla Türk yazın hayatına önemli katkılar sağlayan Tokgöz, bilindiği kadarıyla 20. yüzyıl başlarında Yeşilköy'deki bu sayfiye evine taşınmıştır. Köşk günümüzde bir inşaat firmasının ofisi olarak ticari amaçlı kullanılmaktadır.

Şekil 2.38 Ahmet İhsan Bey Köşkü
(Kişisel arşiv, 2021)

2.3.4.4. Arnavut Hayrettin Bey Köşkü

20. yüzyıl başlarında inşa edilen Arnavut Hayrettin Bey Köşkü, İstanbul Caddesi 11 numarada konumlanmaktadır. Köşk arazisi Sultan II. Abdülhamid'in aileye hediyesidir. 1970'li yıllarda klasik olmuş pek çok Yeşilçam filmine ev sahipliği yapmıştır. Okyay (2012) anılarında Arnavut Hayrettin Bey Köşkü'nden şöyle bahsetmektedir, "Yeşilköy'deki köşklerin bazıları sıklıkla film platosu olarak kullanılır, biz de izlemeye giderdik. Bunlardan en bilineni, İstanbul Caddesi'nde yer alan birçok Türk filminden anımsayacağımız bu köşktü" (s.53). 1980'lerde metruk halde olan köşk, Simenoğlu Ailesi mülkiyetindeyken restore edilmiştir. Bu nedenle Simenoğlu Köşkü olarak da anılmaktadır.

Şekil 2.39 Arnavut Hayrettin Bey Köşkü
(Kişisel arşiv,2021)

2.3.4.5. Amadeo Preziosi'nin Av Köşkü

1816'da Malta'nın başkenti Valette'da doğan Kont Amadeo Preziosi, Malta ve Fransa'da resim eğitimi almıştır (Url.11). İstanbul'a olan ilgisi üzerine 1842 yılında İstanbul'a gelmiş, ilerleyen zaman içerisinde Pera'ya temelli yerleşmiştir. Bu süre zarfında resimlerinde İstanbul manzaraları ile toplumun farklı kesimlerinden insan figürlerine yer vermiştir (Tuna, 2006, s.129). Avcılığa merakı ile bilinen Preziosi, ömrünün son yıllarını hem sakinliği hem de avcılığın gözde mekânlarından olması nedeniyle Yeşilköy'de geçirmiştir. 1882 yılında Yeşilköy'de çıktığı bir av gezisi dönüşünde yaralanarak vefat etmiş, Yeşilköy Katolik Mezarlığı'na defnedilmiştir. Bilindiği kadarıyla Preziosi'nin Av Köşkü'nün 1999 depremi sonrasında yıkılıp yeniden yapımına izin verilmiştir. Yakın dönemde bahçesine bir de betonarme apartman inşa edilmiştir.

Şekil 2.40 Preziosi'nin Av Köşkü 1989 (Tuna, 2006)

Şekil 2.41 Preziosi'nin Av Köşkü (Kişisel arşiv, 2021)

2.3.4.6. Gelenbevîzâde Said Bey Köşkü

Mehmet Said Bey, meşhur matematik âlimi Gelenbevî İsmail Efendi'nin torunudur. 1862 yılında doğmuş, Mülkiye Mektebi'ni bitirdikten sonra çeşitli devlet kademelerinde görev almıştır. İki kez Maarif Nazırı olan Gelenbevîzâde Mehmet Said Bey, nazırlık görevinden sonra Darülfünun Fen Fakültesi'nde fizik profesörlüğü yapmıştır (Gündüz, 2019, s.216). 1937'de Yeşilköy'de vefat etmiştir. Gelenbevîzâde Köşkü, Saadetli Sokağı ile İrfaniye Sokağı'nın birleştiği noktada yer almaktadır. 1900'lü yılların başlarında Ayastefanos'ta elektrik ışığıyla aydınlatılan nadir iki üç evden biridir (Tuna, 2006, s.150). Said Bey'in Köşkü, 1970'li yılların ikinci yarısında çekilen pek çok Yeşilçam filmine ev sahipliği yapmıştır. Sanat yönetmeni Stavro Yuanidis'in köşkü film şirketlerine kiraladığı yıllardan kalan bir alışkanlıkla, günümüzde halen Stavro'nun Köşkü olarak anılmaktadır.

Şekil 2.42 Gelenbevîzâde Said Bey Köşkü
(Kişisel arşiv, 2021)

2.3.4.7. Kuleli Ev

İstasyon Caddesi'nde konumlanan Kuleli Ev, Ayastefanos'a ait tarihî kartpostallarda[27] yer alan Yeşilköy'ün simge yapılarından biridir. İtalyan asıllı Mimar Gugliemo Semprini tarafından 1900'lerin başında yanyana inşa edilen üç ahşap evden biridir. Tuna'nın aktardığına göre (2009), günümüze dek birçok değişikliğe uğrayarak gelebilmiş sol baştaki ilk ahşap yapı olan Kuleli Ev, Sempirini'nin yaz aylarında oturduğu kendi evidir (s.77). Mimar Sempirini'den sonra ev, Tellalyan Ailesi mülkiyetine geçmiştir. 1870 sonrasında İstanbul'a gelen Sempirini, Tarlabaşı'nda kurduğu atölyesindeki çalışmalarıyla 1912 yılına dek pek çok yapı inşa etmiştir. Bilhassa Beyoğlu'nda inşa ettiği yapılarıyla tanınmıştır. Büyük Londra Oteli bunlardan biridir.

[27] bkz. Şekil 2.11

Şekil 2.43 Kuleli Ev (Kişisel arşiv, 2021)

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İstanbul'un sahil kesimlerinde yer alan semtleri ile Adalar gibi Makrıköy ve Ayastefanos da yazlık ev kültürü gelişmeye başlayan semtlerindendir. Bu dönemde Art Nouveau, Viktorian gibi batı mimarlığından ithal üsluplarla, karma tekniklerle vücut bulan ahşap ve kâgir yalı ve köşkler inşa edilmiştir. Bahsettiğimiz sivil mimarlık örnekleri haricinde Yeşilköy'de Sempirini, Amanchich, Perpignani gibi Levanten mimarların, bilhassa sahil kesiminde inşa ettiği çeşitli yapılar günümüze kadar erişmiştir.

2.3.5. Eğitim Yapıları

2.3.5.1. Yeşilköy Özel Rum İlköğretim Okulu

Abdülmecid Han Çeşmesi ile Bezm-i Âlem Valide Sultan Camii'nin Çekmece Caddesi yönünden yan tarafında konumlanmaktadır. Yapımına 1900 yılında başlanan okul Rum cemaati tarafından yaptırılmıştır, inşası üç yıl kadar sürmüştür. 1904-1905 öğretim yılında ilk olarak hizmete başlamıştır. Yeterli öğrencisi olmadığı için günümüzde okul hizmet vermemektedir.

Şekil 2.44 Yeşilköy Özel Rum İlköğretim Okulu'nun eski bir fotoğrafı (Tuna, 2006)

Belge niteliği taşıyan eski fotoğraflarından karşılaştırma yapıldığında, Rum İlköğretim Okulu'nun ön cephesinde Neo-Klasik tarzdaki altı sütunlu özgün halini yitirmiş olarak günümüze ulaştığı görülmektedir. 1999 depreminde büyük hasar gördüğü bilinen yapının, onarım esnasında dört sütunlu olarak yenilendiği izlenimi uyanmaktadır.

Şekil 2.45 Yeşilköy Özel Rum İlköğretim Okulu (Kişisel arşiv, 2021)

2.3.5.2. Özel Yeşilköy Ermeni İlköğretim Okulu

Yeşilköy'deki ilk Ermeni Okulu 19. yüzyılın ikinci yarısında kilise mütevelli heyetinin gayretleriyle kurulan Kapamacıyan Mektebi'dir. Okul binası Dadyan Konağı'nın arka tarafında, Surp Stefanos Ermeni Kilisesi'ne bitişik halde konumlanan bir konaktır. Mektep, 1942 yılına kadar hizmet vermiştir (Url.12). 1954 yılında kurulan Özel Yeşilköy Ermeni Okulu ise, İnci Çiçeği Sokağı'nda Surp Stefanos Ermeni Kilisesi'ne batı yönünden bitişik halde konumlanmaktadır. Anaokulu olarak hizmet vermeye başlayan okul, 1957 yılında ilkokul seviyesinde eğitimi de bünyesine katmıştır.

Şekil 2.46 Özel Yeşilköy Ermeni İlkokulu 1957 (Url.12)

Tarihî süreçte Lozan Antlaşması'ndan sonra Türkiye'de açılan ilk Özel Ermeni Okulu olma özelliğine sahiptir (Url.13). Anaokulu, ilköğretim ve ortaöğretim olarak günümüzde halen hizmet vermektedir.

Şekil 2.47 Özel Yeşilköy Ermeni İlkokulu 2021 (Url.13)

2.3.5.3. Cochiffi Fransız İlköğretim Okulu

14 Nisan Caddesi'nin Akamber Sokağı ile birleştiği noktada yer almaktadır. Fransız kökenli üç kız kardeşin kurduğu ve aynı zamanda öğretmenlik yaptığı okul, 1930'ların başına kadar hizmet vermiştir. Kâgir üç katlı okul yapısı günümüzde halen varlığını sürdürmektedir. 20. yüzyıl başlarında Yeşilköy'de eğitim veren diğer bir Fransız Okulu ise Freres Mariste Fransız İlköğretim Okulu'dur. Her iki okulun varlığı da Fransız Maarifi tarafından (Tuna, 2006, s.165) tanınmıştır.

Şekil 2.48 Cochiffi Fransız İlkokulu (2021)

2.3.5.4. Yeşilköy İlköğretim Okulu

Gazi Evrenos Caddesi, Anafartalar Sokağı 11 numarada konumlanmaktadır. 1930 yılında Mimar Yahya Bey tarafından yapılmış ve dönemin Maarif Vekâleti tarafından uygulanan eğitim politikasına göre Yeşilköy Dördüncü Mektep adıyla anılmıştır (Tuna, 2006, s.308). 1972 yılında adı Arif Şenel İlköğretim Okulu olarak değiştirilmiştir. Kâgir yapı günümüzde, Nüket Ercan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi adıyla eğitime hizmet vermektedir.

Şekil 2.49 Yeşilköy İlköğretim Okulu ve solda Mecidiye Camii (Url.14)

Şekil 2.50 Yeşilköy İlköğretim Okulu (Kişisel arşiv, 2021)

Bu eğitim yapıları haricinde Yeşilköy'de 1893 yılında açılan Sacre Coeur İtalyan Kız Okulu da hizmet vermiştir. "Scuola Italiana Feminile A San Stefano" adıyla açılmış fakat okulu idare eden rahiplerin dinî cemiyetlerinin anısına "Des Soeurs Fransiscaines" okulu da denmiştir (Polat, 1989, s.570).

2.3.6. Mezarlıklar

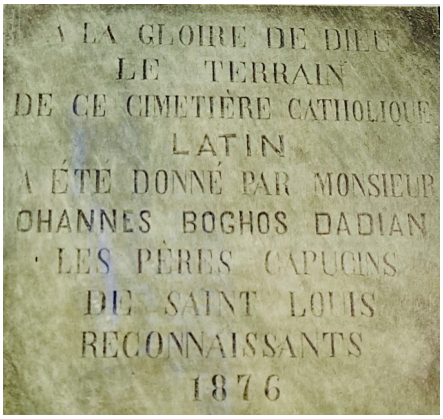
Yeşilköy Ermenilerinin bilinen ilk mezarlığı; 1854 yılında Ohannes ve Boğos Dadyanlar tarafından yaptırılmıştır (Dabağyan, 2006, s.254). Mezarlığa, Balkan Harbi'nde hayatını kaybeden Osmanlı ve Ermeni askerlerin defnedildiği söylenegelmektedir. Mezkûr mezarlık günümüzde mevcut değildir. Mezarlık yerinde bugün halk pazarı bulunmaktadır. Bilindiği kadarıyla aynı dönemde bu mezkûr mezarlığın geride sol tarafında ise Rum Ortodoks Mezarlığı bulunmaktadır. Günümüzde bu mezarlığın yerinde ise çocuk parkı mevcuttur. Dabağyan'a göre (2006), Yeşilköy'de ikinci Ermeni mezarlığı Çiroz[28] Plajı'ndan yukarıda Koyundere mevkiindedir (s.254). Bilinen bu ikinci mezarlık da 1954 yılında vasfını yitirmiştir. Yeşilköy'de gömülü bulunan Ermeni cemaati mensuplarının kemikleri Bakırköy ve Balıklı Ermeni mezarlıklarına nakledilmiştir (Tuğlacı 1991, s.228). Tuna'nın aktardığına göre (2006), 1940'lı yıllara dek Koyundere mevkiinde Müslüman, Rum ve Ermeni mezarlıkları birbirlerinin peşi sıra yer almaktadır (s.193). Günümüzde bu bölgede Yeşilköy Pazarı mevcuttur.

2.3.6.1. Latin Katolik Mezarlığı

Yeşilköy'de günümüze ulaşabilen tek mezarlık, Yeşil Zeytin Sokağı'nda halk pazarının yan tarafında bulunan Latin Katolik Mezarlığı'dır. Mezarlık arazisi 1876 yılında Boğos Dadyan tarafından Katolik cemaatine hediye edilmiştir. Giriş kapısının iki yanında yer alan kitabelerde Latince ve Fransızca olarak merhum Boğos Dadyan Bey'e teşekkürnâme yazılmıştır (Dabağyan, 2006, s.257). Yeşilköylü Levantenlerden Ressam Kont Amadeo Preziosi[29] ve Mimar Pietro Bello[30]'nun kabirleri bu mezarlıkta yer almaktadır.

[28] Eskiden balıkçıların, çiroz yapımı için uskumru ve mersinbalığı balıklarını tuzlayarak güneşte kuruttukları bölge.
[29] bkz. Sivil Mimarî: Amadeo Preziosi'nin Av Köşkü
[30] İtalyan Ressam, Sanayi –i Nefise'nin ilk hocalarından, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin ek binasının mimarı (Url.15).

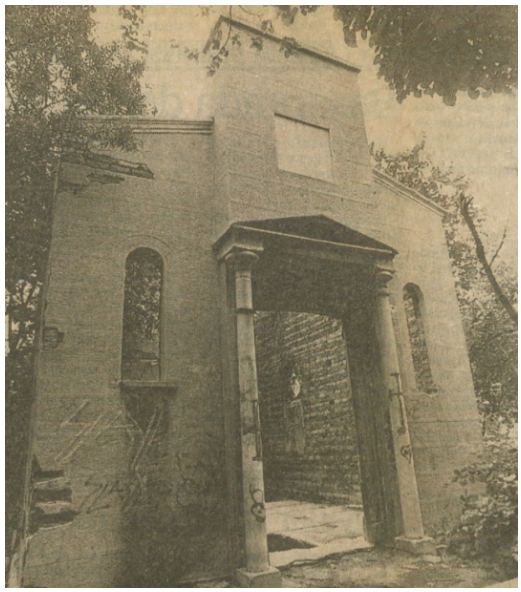

Şekil 2.51 Latin Katolik Mezarlığı girişi (Tuğlacı, 1993)

Şekil 2.52 Fransızca kitabe sağda

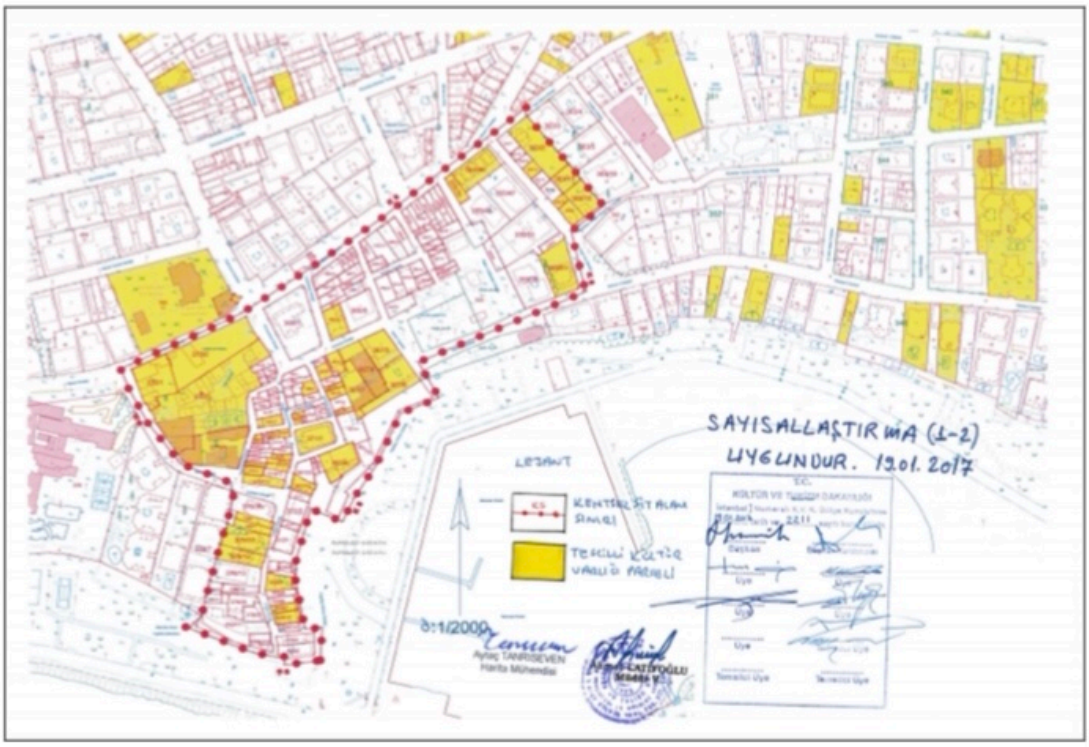
Mezarlığın doğu yönünde sonradan inşa edilmiş bir de şapel mevcuttur. Katolik Mezarlığı, günümüzde Mor Efrem Süryani Kilisesi inşaatının şantiye sahası içerisinde yer aldığından, mezarlığa erişim imkânı bulunmamaktadır.

Şekil 2.53 Latin Katolik Mezarlığı içerisindeki Şapel (Taha Toros arşivi, Url.15)

2.4. YEŞİLKÖY'DE KÜLTÜREL MİRAS KORUMA

Yeşilköy Köyiçi, İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 27.06.1990 tarih ve 1869 sayılı kurul kararı ile Koruma Alanı ilan edilmiştir. Koruma kurulunun 10.05.2012 tarih ve 165 sayılı kararı ile Yeşilköy Köyiçi Koruma Alanının sınırları değiştirilerek, Kentsel Sit Alanı ilan edilmiştir (Url.16). Bakırköy Belediyesi İmar Müdürlüğü'nden alınan bilgiye göre 1/1000 ölçekli Yeşilköy Köyiçi Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı revize edildiğinden, tez çalışmasına eklenememiştir. Şekil 2.57'de 19.01.2017 tarihinde İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nca onaylanan, Yeşilköy Kentsel Sit Alanına ilişkin sayısallaştırma çalışması görülmektedir.

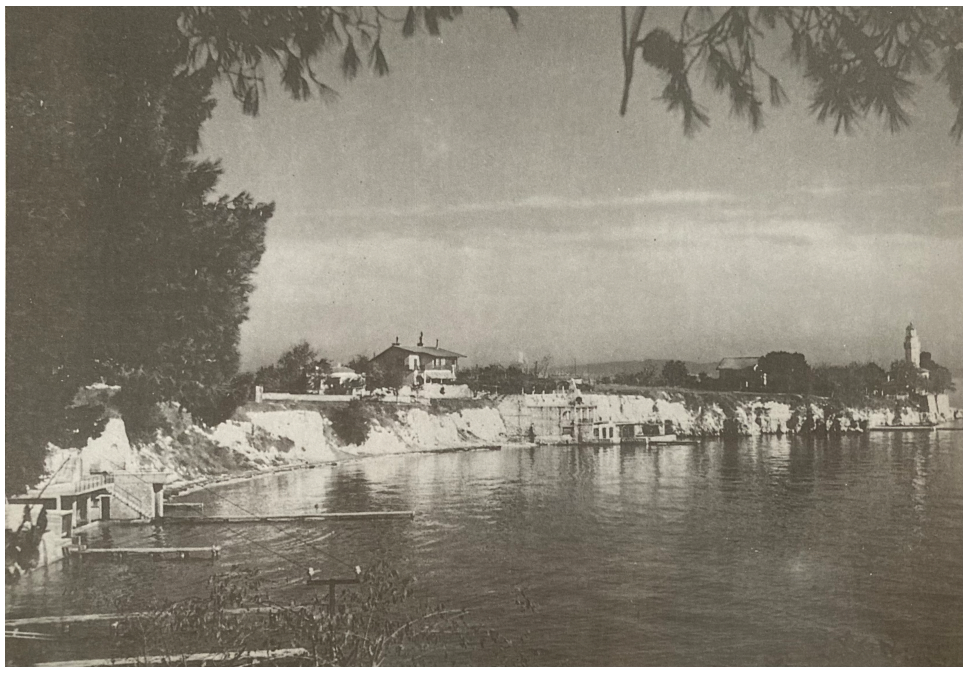

Şekil 2.54 Yeşilköy Köyiçi Kentsel Sit Alanı ve tescilli yapıların sayısallaştırması (2017, Url.16)

Yeşilköy'de Kiliseler Mahallesi olarak tabir edilen bölge ve çevresini kapsayan kentsel sit alanı güneyde Yeşilköy Rıhtım Sokağı'ndan başlayarak İstanbul Caddesi'nde devam ederek, Yeşil Yalı Sokağı'nın Bestekâr Osman Nihat Akın Sokağı ile birleştiği noktada, kuzeyde Bademli Sokağı'ndan başlayarak İstasyon Caddesi'nin Yeşil Zeytin Sokağı ile birleştiği noktada, batıda Havan Sokağı ve

doğuda Bestekâr Osman Nihat Akın Sokağı'nın Yeşil Zeytin Sokağı ile birleştiği noktalardan çerçevelenmiş haldedir. Şekil 2. 54'de görülen kentsel sit alanı dâhilinde ve haricinde kalan tescilli kültür varlığı parseli sarı renk ile ifade edilmiştir. Yeşilköy'de Köyiçi Kentsel Sit Alanı dışında birinci ve ikinci derece tescilli tarihî yapıların ekseriyetle İstasyon Caddesi ile İstanbul Caddesi'nde yoğunlaştığı görülmektedir. Bunun yanı sıra Serbesti Caddesi, 14 Nisan Caddesi, Gazi Evrenos Caddesi, Halkalı Caddesi, Andelip Sokağı, İrfaniye Sokağı ile Saadetli Sokağı yine tescilli yapıların bulunduğu bölgelerdendir.

Yeşilköy sahil şeridinin 1984 yılında doldurulmasından sonra, Yeşilköy'ün topoğrafyasının hayli değişime uğradığı söylenebilir. Bunun yanı sıra zaman içerisinde inşa edilen yüksek katlı konut, otel ve hastane yapıları ile Yeşilköy sahil kesimi çok değil; bir kırk yıl öncesine göre hayli farklı bir görünüme bürünmüştür. Tarihî fotoğraflarda görülen en yüksek yapı olan Ayastefanos Deniz Feneri, günümüzde çevresindeki yapılara oranla fotoğraflarda görülemeyecek kadar küçük kalmıştır.

Şekil 2.55 Yeşilköy kıyı şeridine ait bir kartpostal
Ayastefanos Deniz Feneri sağda (Bahattin Gürfırat arşivi, t.y.)

Şekil 2.56 Yeşilköy kıyı şeridi, Ayastefanos Deniz Feneri sağda
(Kişisel arşiv, 2021)

Topoğrafyanın değişmesiyle birlikte sahil kesiminde bulunan ahşap, kâgir konutlar yalı vasfını yitirmiştir. Günümüzde denizle ilişiği yeşil alan ve yürüyüş yolu ile kesilen konutlar, sahilden görülen yüksek duvarların arkasında âdeta kendi içlerinde tecrit halindedir.

Şekil 2.57 Yeşilköy sahil kesiminde bir yalı
(Atatürk Kitaplığı, t.y., Bel-Mtf-1317)

Şekil 2.58 Villa Mon Kyef, San Stefano 1900'lerin başı (Url.17)

Şekil 2.59 İstanbul Caddesi'nde yer alan
yalı vasfını yitirmiş ahşap konut (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 2.60 Kulüp Sokağı'nda yer alan denizle doğrudan ilişkisi sahil şeridinin doldurulmasıyla kesilmiş, iki katlı Viktoryan tarzda bir ev (Kişisel arşiv, 2021)

Yeşilköy'de hem sahil kesiminde hem de iç kesimlerde yaklaşık yüz yıllık bir zaman dilimindeki değişimi ifade eder şekilde, tarihî yapılar ile yeni yapılar yan yana konumlanmaktadır. Bu durum Yeşilköy genelinde amorf bir görünüme sebep olmaktadır. Yer yer iki katlı tarihî yapılar, çok katlı yeni yapıların arasında adeta kaybolmuş haldedir.

Şekil 2.61 İstanbul Caddesi'nde bulunan tarihî yapı ve yanında lüks bina (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 2.62 İstanbul Caddesi'nde üç farklı dönemi yansıtan yapılar (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 2.63 Yeşilköy'de tarihî yapı ve yeni yapının yan yana oluşturduğu amorf görünüm (Kişisel arşiv, 2021)

Yeşilköy'de topoğrafyanın değişmesi, zamanın ihtiyaçlarına cevap verme, arazi kullanım değeri yönlerinden Ruhi Evrenos Köşkü'nün değişimi bir örnek teşkil etmektedir. Semt sakini Şen Hanım'ın aktarımı doğrultusunda[31] (Ş. Çakır, kişisel görüşme, 29 Temmuz 2021) yapılan araştırmaya göre, Havan Sokağı'nda bulunan Ruhi Evrenos Köşkü 1960'ların sonlarında yıkılıp yerine Yeşilköy Motel inşa edilmiştir. 1984 yılına tekabül eden sahil şeridinin doldurulmasından sonra Yeşilköy Motel kıyı kesimi özelliğini ve beraberinde popülerliğini yitirmiştir. 1999 yılında ise aynı yerde Gazi Evrenos Konakları inşa edilmiştir. Yeşilköy'ün değerli bir arazisinde yaşanan bu dönüşüm akıllara, bir semtte yer adlarının korunuyor olması o semtin hafızasının korunduğu anlamına mı? Gelir sorusunu düşürmektedir.

Şekil 2.64 Havan Sokağı'nda bulunan Gazi Evrenos Konakları
(Kişisel arşiv, 2021)

Yeşilköy'de tescilli yapıların sürdürebilirliğinin ticari kullanım ile sağlandığına sıklıkla rastlamak mümkündür. Bilhassa İstasyon Caddesi'ndeki tarihî yapıların hemen hepsi banka, kafe, restoran olarak kullanılmaktadır. Şekil 2.65'deki sıra evler, kafe restoran olarak kullanılan tarihî yapılara örnektir.

[31] Aynı bilgi *www.yesilkoyum.com* web sitesinde Ruhi Evrenos Köşkü konu başlığında teyit edilebilmektedir.

Şekil 2.65 İstasyon Caddesi'ndeki sıra evler (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 2.66 İstasyon Caddesi'nde banka olarak işlev gören Viktoryan tarzda iki katlı ev (Kişisel arşiv, 2021)

Bir diğer ticari amaçlı kullanım örneği anaokullarıdır. Yeşilköy'de İstanbul Caddesi üzerinde ve kuzey yönünde anaokulu olarak kullanılan tescilli yapıların sayısı azımsanmayacak kadardır. Bahçe içerisindeki tarihî evler, anaokulu olarak kullanıma uygunluk açısından çokça tercih edilmektedir.

Şekil 2.67 İstanbul Caddesi'nde Anaokulu olarak işlev gören ahşap ev (Kişisel arşiv, 2021)

Yeşilköy'de tarihî yapıların sürdürülebilir kullanımına bir başka örnek Demiryolu Caddesi'nde yer alan, tarihî tren istasyonu yapı grubundan biri olan hangar binasıdır. Yakın dönemde restorasyonu gerçekleştirilen Yeşilköy İstasyonu 2 plan numaralı Hangar Binası, et restoranı olarak hizmet vermek üzere yeniden işlevlendirilecek şekilde projelendirilmiştir.

Şekil 2.68 Yeşilköy Tren İstasyonu, Hangar Binası güneydoğu cephesi (Kişisel arşiv,2021)

Şekil 2.69 Yeşilköy Tren İstasyonu, Hangar Binası batı cephesi (Kişisel arşiv, 2021)

Yeşilköy'de 1950'lerin villa tipi iki katlı yığma yapı örnekleri gibi bir dönem ifadesi olan nitelikli konutlar, zamanla yıkılıp yerlerine çok katlı apartmanlar inşa edilmiştir. Günümüzde artık tescilli kültür varlığı yapıları ile yanlarına inşa edilen lüks konutlar haricinde, ahşap-kâgir dönemden betonarme döneme geçişi ifade eden yapılar neredeyse hiç kalmamıştır. Bu görüntü, Yeşilköy'de yaşamın bir anda sanki bir yüz yıl sonrasına ışınlanmış halde eklemlendiği hissini uyandırmaktadır. Bu durum akıllara korunması gerekli yapıların yalnızca tescilli kültür varlığı yapıları mı? Olduğu sorusunu getirmektedir. Geçiş dönemi yapılarından nitelikli, çeşitliliğin göstergesi örnekler de maalesef günümüze ulaşamamıştır. Yeşilköy sakini Yasemin Hanım (Y. Silivrili, kişisel görüşme, 9 Şubat 2021), 1950'lerde inşa edilen Avusturya mimarisini andıran sivri damlı, iki katlı kâgir evler hatırladığını ve bu konutların yıkılıp yerlerine "gudubet gibi" çok katlı binalar yapıldığını aktarmaktadır.

Şekil 2.70 Serbesti Caddesi'nde yer alan modern mimarî ara dönem yapılarına nitelikli bir örnek (Kişisel arşiv, 2021)

Yeşilköy'ün pek bilinmeyen ara mekânı olan Geçici Lale Sokağı, konum itibariyle Yeşilköy Köyiçi Kentsel Sit Alanı içerisindedir. İnci Çiçeği Sokağı ile Havan Sokağı dikey yönlü birleştiren sokak, yirmi dört haneden oluşmaktadır. 2012 yılında kabul edilen Azınlık Mallarının İadesi kapsamında sokak, San Stefano

Ermeni Kilisesi Vakfı'na devredilmiştir. Sokak sakini Hamide Hanım'ın aktardığına göre (H. Eryılmaz, kişisel görüşme, 17 Temmuz 2021), Yeşilköy'e altmış yıl öncesinde gelen, ağırlıklı olarak faytonculuk ve su satıcılığıyla geçinen kişilerin yerleştiği Geçici Lale Sokağı'nda bugün üçüncü kuşaktır yaşam devam etmektedir. Pek çok Yeşilköy sakininin dahi varlığından haberdar olmadığı, kuytuda kalmış bir ara mekân olarak Geçici Lale Sokağı, Yeşilköy'e hâkim yapılaşmadan farklı bir görünüme sahiptir.

Şekil 2.71 Geçici Lale Sokağı'nın İnci Çiçeği Sokağı yönünden cephesi (Kişisel arşiv, 2021)

Şekil 2.72 Geçici Lale Sokağı'nın Havan Sokağı ile birleştiği cephe (Kişisel arşiv, 2021)

Azınlık Mallarının İadesi kapsamında San Stefano Ermeni Kilisesi Vakfı ile davalık olan sokak sakinlerinin, davayı kaybetmeleri neticesinde yakın gelecekte konutları boşaltmaları gerekmektedir.

Şekil 2.73 Geçici Lale Sokağı'nın Bademli Sokağı yönünden dış duvarları (Kişisel arşiv, 2021)

Yeşilköy semti gerek 1999 depremi sonrası girdiği kentsel dönüşüm süreci, gerekse İstanbul'da yüksek fiyatla alıcı bulabilen lüks konut ihtiyacına cevap verebilme kapasitesi dolayısıyla, uzun yıllardır dönüşümünü tamamlayamayan bir "şantiye semt" görünümündedir. Bir sokakta biten lüks konut inşaatı birkaç ay sonra hemen yanındaki başka bir sokakta tekrar başlamaktadır. Durmaksızın devam eden bu dönüşüm ve tescilli yapılarla aynı adada bulunan şantiye alanları tarihî semte hoş olmayan bir görünüm kazandırmaktadır. Yeşilköy günümüzde bir yüz yıl öncesine nazaran çok farklı bir görünüme sahiptir. Son kırk yıldır devam eden lüks konut yapımı semtteki tarihî dokuyla iç içe geçmiş haldedir. Dabağyan'ın ifadesiyle (2006), "hemen her medenî ihtiyacın var edildiği bu tarihî köy, en büyük ihtiyacı olan hayat menbaını yitirmiştir" zira bu koskoca yeni yapılar onun tarihî dokusunu âdeta yoklara karıştırmıştır (s.358).

Yeşilköy kentsel sit alanı ilan edilen Köyiçi, İstanbul'un sonradan yapılanmış pek çok bölgesine nazaran gene de tarihî dokunun hissedilebildiği bir niteliğe sahiptir. Ancak Yeşilköy'deki sivil mimarlık örneklerinin ilk olarak 1972 yılında

tescili ve yanı sıra Köyiçi bölgesinin henüz çok yakın bir geçmişte; 1990 yılında Koruma Alanı, 2012 yılında ise Kentsel Sit Alanı olarak ilanı, bölgenin çok uzun yıllar ihmal edilmesi ve rant odağı olması için fırsat yaratmıştır. Bununla beraber, Yeşilköy'de kentsel dönüşümün daha uzun yıllar devam etme kapasitesinin olması, yeni yapılaşmanın bölgenin yeşil alanlarını her geçen gün biraz daha kıyıma uğratması ve görsel olarak tarihî dokuyla örtüşmüyor olması Yeşilköy'ün geleceği için önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Tarihsel gelişim, sosyo-kültürel yapı, tarihî çevre ve kültürel miras koruma yönlerinden incelendiğinde Yeşilköy'ün; İstanbul'un Büyükdere, Moda gibi sahil semtleriyle arasındaki benzerlik dikkat çekmektedir. Bilhassa Moda semti ile sosyo-kültürel yapısı, 19. yüzyıl sonlarından itibaren geçirdiği yapısal ve demografik dönüşümler eş zamanlı örtüşmektedir. Geç Osmanlı döneminde devlet kademesi ileri gelenleri, aydın ve sanatkarlarının kent merkezinden bir kaçış olarak ekseriyetle Levanten, Rum ve Ermenilerin yaşadığı sayfiye mekânlara yerleştikleri görülmektedir. Yeşilköy'de Osmanlı elitlerinin 20. yüzyıl başı mimarî üslubuna uygun olarak yaptırmış olduğu gösterişli köşkler, Geç Osmanlı devri modernleşmesinin gözle görülür birer emaresidir. Bugünden bakıldığında "nostalji olgusu" üzerinden anlam bulan bu mimarî unsurlar, o devrin gerçekliğinde İstanbul kent hafızasındaki sosyo-mekânsal ayrışmanın Yeşilköy'deki temsili niteliğindedir.

Yukarıda bahsi geçen bu sayfiye semtlerinde, kentin yoğun göç aldığı 1950 ve 1960 yılları sonrasında apartmanlaşma kültürünün artmasıyla birlikte nitelikli yapıların bir kısmı yok olup gitmiştir. İstanbul'un 1970'ler sonrasında dönüşüm geçirerek kent dışından kent içine doğru hareket eden bu semtlerinin tarihî çehreleri tamamıyla biçim değiştirmeye başlamıştır. Bilhassa 80'ler sonrasında ise nüfus artışına bağlı olarak kat karşılığı yapılaşmalar artmış, doğal peyzaj alanları azalmış, topoğrafya ve demografik yapıları değişmiştir. İstanbul'da son elli yıldır yaşanan plansız kentsel dönüşümün kent belleğinde oluşturduğu hasarı, Yeşilköy'de ve bahsi geçen sahil semtlerinde görmek mümkündür. Bu doğrultuda tarihsel süreçte yaşanan sosyo-mekânsal değişimler göz önüne alındığında, kültürel mirasın sürdürülebilirliğinin; bir yere has mimarî miras ile birlikte soyut miras değerleri ve kültürel belleğin devamıyla mümkün olabileceği görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YEŞİLKÖY'DE İNSANLAR MEKÂNLAR OLAYLAR

3.1. EDEBİYATTA VE ANILARDA YEŞİLKÖY

Edebiyat ve Yeşilköy bir arada zikredildiğinde akla ilk gelen isim yazar Halit Ziya Uşaklıgil'dir. Pek çok kaynakta yer eden ve Yeşilköylüler arasında söylenilegelen Ayastefanos'a Yeşilköy adını veren kişinin Uşaklıgil olduğu bilgisidir. Ancak Yeşilköy'den bahsettiği eserlerinde Halit Ziya'nın kendi dilinden böyle bir söyleme rastlanılmamaktadır. Uzun yıllar Büyükada'da yaşadıktan sonra Yeşilköy'e yerleşen Halit Ziya Uşaklıgil (2008), anı türünde kaleme aldığı "Kırk Yıl" adlı eserinde Büyükada'dan ayrılıp Yeşilköy'e yerleşme serüvenini "adayı feda etmek" olarak betimlemektedir. Büyükada'nın az çok farkla yerini tutabilecek sayfiye mekânı Yeşilköy'le kurduğu ünsiyetten ise (s.862) şu şekilde bahsetmektedir.

"Büyükada'yı terk etmiş olmak acısını bana ancak Yeşilköy unutturabilirdi ve orada kalan dostların uzaklığına da ancak burada bulunanlarla katlanılabilirdi (...) Köse Raif Paşa ile Gelenbevî Sait, Hakkı Halit, Doktor Nurettin kabilinden öteden beri tanılıp sevilmiş dostlar vardı."

Yazar Refik Halit Karay (2011), "Bir Ömür Boyunca" adlı eserinde 20. yüzyıl başlarına denk gelen on dört, on beş yaşlarındaki anılarına dayanarak Yeşilköy'ü yeşilden ziyade çorak bir köy olarak betimlemektedir. Yeşilköy'ün merkezinden deniz fenerine uzun tarlalardan geçilerek ulaşıldığını ve o esnada tek bir eve dahi rastlanılmadığını (s.140) aktarmaktadır.

"Öyle olmakla beraber ufak, temiz ve Avrupa köylerindeki "auberge" denilenler ayarında bir oteli[32], ayrıca bir de kulübü[33] vardı. Ermenisi az, Rumu çok, Tatlısu Frengi bir hayli, gerçek Frenk ile Müslümanı devede kulak, şehrin başka hiçbir köyüne, ne de Kadıköy semtindekilere benzemeyen, Ayastefanos'un istikbali parlak görünmüyordu. Çok uzaktı; çok rüzgârlı ve çıplak... "

[32] Yeşilköy Palas Otel olduğu düşünülmektedir.
[33] Yeşilköy Yat Kulübü olduğu düşünülmektedir.

Karay, zaman içerisinde halkta deniz merakı uyanacağının, kuş uçmaz kervan geçmez Florya'nın kıymetleneceğinin, tayyare icat olup da Yeşilköy'de bir hava meydanı kurulacağının ve benzinle işleyen arabaların bu uzak mesafedeki sayfiye köyünü yakın edeceğinin hayretini "kimin aklına gelirdi ki" şeklinde ifade etmektedir (s.140).

Yazar, karikatürist Sermet Muhtar Alus, 1943-1945 yılları arasında Son Posta Gazetesi'nde yayımlanan "Geçmiş Zaman Olur Ki" adlı köşesinde, Göztepe'deki evinin balkonundan gözüken üç fenerden[34] biri olan, Yeşilköy'ün simge yapısı Ayastefanos Deniz Feneri'ne olan ilgisini (Url.18) şöyle tarif etmektedir.

"Fener kulesi karşıma çıkınca beni bir meraktır alır. Şu mütemadiyen parlayıp sönen, parlamasile kararması arasında bir, iki, üç... Diye sekiz sayılıncaya kadar geçen vakit fener, nasıl dönüyor, yakından bir görsem... Çarkı mı var, makinesi mi var, onu bir anlasam..."

Edebî yönü olan anı sahiplerinin yanı sıra, Yeşilköy hatıralarından bahseden mümtaz şahsiyetlere de çeşitli anı kitaplarında rastlamak mümkündür. Gazeteci Aydın Boysan (2010), "İstanbul'un Kuytu Köşeleri" adlı kitabının "Yeşilköy Bamya Tarlası" adlı bölümünde çocukluk yıllarına dair anılarını paylaşmaktadır. 1935 yılında bamya tarlasının kenarındaki ahşap kiralık evden, köye dair izlenimleri (s.91) şu şekildedir.

"O yıllarda Yeşilköy'de, genelde iki gelir grubundan insanlar otururdu. Konaklardaki zenginler ile, değişmez ve dar gelirli, çalışan kişiler... Akşam yemeğinden sonra birkaç aile kapı önüne iskemle ve masa çıkarır, yetişkinler birlikte oturur, çocuklar birlikte oynardı."

Diğer bir anı kitabı Yeşilköy'de uzun yıllar yaşamış Sedat İmre ve İzzet İmre'nin (2009), "İki Kardeşin Yeşilköy Anıları" adlı kitabıdır. İzzet İmre'nin anılarının yer aldığı bölümde tren istasyonundan çıktığınızda sola sapan yolun kenarında, köyün tek ulaşım aracı olan faytonların peş peşe dizilmiş halde bulunduğu tasvir edilmektedir (s.104). İstasyon Caddesi'nden başlayarak İstanbul Caddesi

[34] *En beride ve ortada Fenerbahçe'ninki; sağında Ahırkapı' nınki solunda da bu (a.g.e.)*

sapağına kadar devam eden Eski Yeşilköy Çarşısı'ndaki dükkanlar ise şu şekilde betimlenmektedir.

"İstasyon Caddesi'nden aşağıya doğru yürümeye başladığınızda önce sağ köşede Yeşilköy Pastanesi, yanında Kasap Hristo, berber Hilmi sonra bamya tarlasının büyük boşluğu, Bakkal Lambo'nun uzunca dükkânı, Bisikletçi Kaam, Berber Mike, ekmek fırını ve Angele'nin dükkânı gelirdi. Bunların karşısında ufak bir kahve vardı."

Yeşilköy'ün 1970'li yıllarına ışık tutan Leyla Ruhan Okyay (2012), "Yeşilköy Bizim Köyden Trenler Geçer" isimli anı türündeki kitabında, Yeşilköy halkının çeşitli din, dil, ırka sahip olmasını onu güzelleştiren en önemli etken olarak görmektedir. Yeşilköy'de yaşamayı ise bu çeşitliliğe olan atıfla; "sanki bir kaleydoskobun içerisinde olmak" metaforuyla bağdaştırmaktadır. Kitabında herkesin birbirine saygılı ve sevgi dolu olduğu; Rumlar, Ermeniler, Türkler, Levantenler ve Katoliklerin bir arada yaşadığı bir sokak yaşamı betimler. Kendisini bu yaşam içerisinde zaman zaman bir kaleydoskobun[35] içerisindeki renkli kâğıt parçaları ya da renkli cam kırıkları yerine koyduğunu (s.95) ifade eder.

"Bahçelerinden gelen çiçeklerin kokuları birbirine karışıp sokağı sarmış. O sokakta yaşayan çocuklar, farklı kültürler, diller, dinlerle daha o yaşlarda tanışmış. Her birinden bir şeyler öğrenmiş, zenginleşmişler (...) Annelerinin yaptığı çörekleri paylaşmış, birbirlerinin bayramlarını kutlamış, adetlerini öğrenmişler."

Şair ve Öykü yazarı Roni Margulies, Ağıt isimli şiirinde Yeşilköy'ün özlenen hatıra mekânları ile insanlarını kuş bakışı resmeden şu satırlara yer vermektedir.

İşte yine İstanbul

Alçalıyor uçak Florya üzerine,

Sağ tarafta açık seçik Yeşilköy

Kapasam Gözlerimi:

Adil Abi'nin bisikletçi dükkanı,

Röne Park'ın ağaçlarında kalplere oklar,

[35] Kaleydoskop: Çiçek dürbünü (TDK) Url. *https://sozluk.gov.tr*

Reks Sineması'nın kocaman ekranı,

Ekonomidislerin bahçesinde mangallar (Url.19)

3.2. TÜRK SİNEMASINDA YEŞİLKÖY

Her yerin kendine ait bir tarihi ve olaylarla ilgili simgesel çağrışımları vardır. Sinemasal bir olayın anlatımı ise alan, mekân ve zaman mimarisinden ayrılamaz bir bütündür (çev. Külekçi; Pallasmaa, 2008, Url.20). Filmlerde yerin ruhunu yansıtan alanların, kent dokusuna ait izlerin, binaların, sokakların, doğal peyzajın yaptığı etkiler ile zamanın ruhunu temsil eden mekânlar, objeler, kıyafetler, bazen afişler; yönetmenin gözünden yapılandırıldığı haliyle izleyiciyle buluşur. Ancak her sinemasal kare edinilen mekân deneyimi doğrultusunda, izleyenin imge dünyasında yeniden imar edilebilmektedir. Eski zamanlara ait bir filmin geçtiği mekânla kurulan bağa göre filmin izleyicide bıraktığı etki çok çeşitli olabilir.

Kültürel Miras araştırmalarını aydınlatan belge niteliğindeki gravür ve fotoğraflardan sonra önde gelen kaynaklardan birisi de geçmiş yıllara ait sinema filmleridir. Geriye dönüp bakıldığında eski filmler üzerinden kent belleğinin izlerini takip etmek mümkündür. Yeşilköy bu açıdan oldukça zengin bir film arşivine sahiptir. 1960'lı yılların sonu ile 1970'li yıllar boyunca Yeşilköy, pek çok Türk filminde plato olarak kullanılmıştır. Özellikle 70'lerin ortasına kadar çekilen filmlerde Yeşilköy sahil şeridinde bulunan hatıra mekânları kayıt altına alınmıştır. Yeşilköy'ün açık mekânlarında çekilen filmlerin sayısı bu araştırmanın konusu doğrultusunda tek tek değinilemeyecek kadar fazladır. Bu çalışmada birkaç önemli anı mekânının yer aldığı filmlere değinillmektedir.

Orhan Aksoy'un yönetmenliğini yaptığı Kınalı Yapıncak filminde Yeşilköy'ün hatıra mekânlarından Ancelo'nun Yeri sahil şeridindeki konutlar ile birlikte, Hülya Koçyiğit ile Engin Çağlar'ın diyalog sahnesinde arka mekânda görülmektedir .

Şekil 3.1 Kınalı Yapıncak 1968,
Ancelo'nun Yeri arkada (Onur Korlu arşivi, Url.21)

Yönetmenliğini Sırrı Gültekin'in üstlendiği Yırtık Niyazi filminde önce Sadri Alışık, ardından Feri Cansel Bezm-i Âlem Valide Sultan Camii'nin kuzey batı yönünde konumlanan sokakta ilerlemektedir. Derme çatma, kâgir konutların yer aldığı sokağın başında park halindeki faytonlar ve istiflenmiş su kasaları içerisindeki cam damacanalar görülmektedir. Konumu itibariyle de filmde kullanılan bu sokağın, 70'li yıllarda ekseriyetle faytoncuların ve su satıcılarının ikamet ettiği Havan Sokağı olduğu izlenimi doğmaktadır. Filmde görülen sokak, evler, satıcılara ait objeler, 1971 yılının Yeşilköy'üne dair güzel bir arşiv kaydı niteliğindedir.

Şekil 3.2 Yırtık Niyazi 1971, Köy İçi (Url. 22)

Yeşilköy'ün önemli hatıra mekânlarında geçen bir diğer film, Kırk Yalan Memiş filmidir. Aram Gülyüz yönetmenliğinde çekilen filmde, Feri Cansel ve Tanju Gürsu'nun birlikte görüldükleri açık mekânda geçen sahne Röne Park'ta kayda alınmıştır.

Şekil 3.3 Kırk Yalan Memiş 1972, Röne Park (Onur Korlu arşivi, Url.23)

Orhan Aksoy'un yönettiği Kader Bağlayınca filminde Yeşilköy'ün sahil şeridi çokça kullanılmaktadır. Tarık Akan ile Nubar Terziyan'ın karşılıklı konuştuğu sahne, Yeşilköy'ün önemli anı mekânlarından Hasan'ın Kahvesi'nde geçmektedir. Filmde Nubar Terziyan, Yeşilköy'ün bir diğer nostalji unsuruna işaret eder şekilde faytoncu rolündedir.

Şekil 3.4 Kader Bağlayınca 1976, Hasan'ın Kahvesi
(Onur Korlu arşivi, Url.24)

1970'lerin ikinci yarısından itibaren Ertem Eğilmez ekolüne ait "Arzu Film Güldürüleri" (Özgüç, 2005, s.72) olarak nitelendirilen filmlerin pek çoğu Yeşilköy'deki Arnavut Hayrettin Bey Köşkü ile Gelenbevîzâde Said Bey Köşkü'nde çekilmiştir. Bunlardan, Tosun Paşa (1976), Süt Kardeşler (1976), Şaban Oğlu Şaban (1977), Neşeli Günler (1978), Cafer'in Çilesi (1978) Arnavut Hayrettin Bey Köşkü'nde çekilen filmlerdendir. Tosun Paşa ve Süt Kardeşler filmlerinin çekimleri esnasında köşkün ön cephesinde çekilen hatıra fotoğrafları (Şekil 3.5, 3.6) belge niteliğindedir.

Şekil 3.5 Tosun Paşa1976
Arnavut Hayrettin Bey Köşkü
(Vadullah Taş arşivi, Url.25)

Şekil 3.6 Süt Kardeşler 1976
(Vadullah Taş arşivi, Url.26)

Yönetmenliğini Ertem Eğilmez'in yaptığı Süt Kardeşler filminde Kemal Sunal ile Halit Akçatepe'nin bohçacı kadın kılığındaki sahneleri köşkün ön cephesinde geçmektedir.

Şekil 3.7 Süt Kardeşler 1976, Arnavut Hayrettin Bey Köşkü (Url.27)

Gelenbevîzâde Said Bey Köşkü'nde çekilen Yeşilçam filmlerinden bazıları ise Mavi Boncuk (1974), Salak Milyoner (1974) ve Gülen Gözler (1977)' dir. Şener Şen'in Pilot Vecihi karakteriyle zihinlerde yer eden Gülen Gözler filmine, genellikle Gelenbevîzâde Said Bey Köşkü'nün iç mekân çekimleri hâkimdir. Sevda Aktolga'nın köşkün penceresinden Halit Akçatepe ile Ahmet Arıman'a seslendiği sahnede giriş kat ve bodrum katın bir bölümü görülmektedir.

Şekil 3.8 Gülen Gözler 1977,
Gelenbevîzâde Said Bey Köşkü (Url.28)

Rum asıllı sanat yönetmeni Stavro Yuanidis, 1974'te Yeşilköy'de kiraladığı Gelenbevîzâde Said Bey Köşkü'nü Plato Lord adıyla film şirketlerine tanıtır. Özellikle Arzu Film'in ünlü komedilerinin çekildiği bu plato, 1979'a kadar sinemaya hizmet eder (Url.29). Bu sebepten günümüzde halen köşk Stavro'nun Köşkü olarak bilinmektedir.

Yeşilçam filmlerine sahne olan bir başka önemli mekân Yeşilköy Havalimanı'dır. Funda (1968), Sezercik Yavrum Benim (1971), Şaka Yapma (1981), kimi sahneleri Yeşilköy Havalimanı'nda çekilen filmlerden bazılarıdır. Türk filmleri haricinde James Bond serisinin 1963 yapımı Rusya'dan Sevgilerle filminde de Yeşilköy Havalimanı set olarak kullanılmıştır. Terence Young yönetmenliğindeki filmin çoğu sahnesi İstanbul'da geçmektedir. Filmin Yeşilköy Havalimanı'nda çekilen bir sahnesinde James Bond rolündeki Sean Conery arka planda, onu takipte bekleyen Robert Shaw dikiz aynasındaki yansımada görülmektedir.

Şekil 3.9 James Bond: From Russia With Love 1963
Yeşilköy Havalimanı (Url.30)

3.3. YEŞİLKÖY'DE SOKAK VE CADDE İSİMLERİ

Yeşilköy'de yaşanmış önemli tarihî olayları anımsatan cadde ve sokak isimlerine rastlamak mümkündür. 31 Mart Vakası'nı anımsatan Hareket Ordusu Sokağı ile Serbesti Caddesi, Gazi Evrenos Caddesi, Mahmut Şevket Paşa Caddesi,

14 Nisan Caddesi ile ilk hava şehitlerimizi anımsatan Tayyareci Nuri Sokağı bunlardan bazılarıdır. Kiliseler Mahallesi'ndeki Kalemkâr Sokağı ile Mirasyedi Sokağı ve Çekmece Caddesi paralelindeki Sübyan Mektebi Sokağı Yeşilköy'ün uzun süredir var olan köklü sokak isimlerine birer örnektir. 19. yüzyıl Yeşilköy'ünün doğal halini ve avcılığa müsait biyolojik yapısını betimleyen Bademli Sokağı, Bıldırcın Sokağı, Keklik Sokağı, Yeşil Zeytin Sokağı, İğde Sokağı vb. gibi sokak isimleri de mevcuttur.

1970'lerden itibaren, özellikle Çekmece Caddesi'nden batı yönünde genişleyen Yeşilköy'de önemli kişilerin adlarının cadde ve sokak isimlerine verildiğine sıklıkla rastlanılmaktadır. Ziya Erdem Caddesi, Hilmi Naili Sokağı, Doktor Murat Cankat Sokağı, Ahmet Taner Kışlalı Sokağı, Hamdullah Suphi Tanrıöver Sokağı gibi. Yine Yeşilköy'de yaşamış simalardan Sinan Erdem Sokağı vb. örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bunlar haricinde İstanbul Caddesi'nde, Yeşilköy'ün isim babası olarak bilinen Halit Ziya Uşaklıgil'in adının yaşatıldığı bir çocuk parkı da mevcuttur. Yine İstanbul Caddesi paralelinde Türk sanat müziği bestekârlarından, Ahmet Rasim'in torunu Osman Nihad Akın Sokağı bulunmaktadır. Ayrıca Yeşilköy' de İstasyon Caddesi'nin ıslahını yapan Bosnalı Salih Efendi ile hayırseverliğiyle bilinen Doktor Kalangos'un isimleri de sokak adlarında yaşatılmaktadır.

3.4. YEŞİLKÖY'DE YAŞAM SÜREN TANINMIŞ SİMALAR

Çalışmanın bu bölümüne dek yeri geldikçe, çeşitli başlıklarda Yeşilköy'de yaşam sürmüş olan tanınmış kişilere değinilmiştir. Bahsi geçen isimler haricinde Yeşilköy'de yaşayan meşhur zevat sayılamayacak kadar çoktur. Bir fikir vermesi açısından değinilecek olunursa; Vezir Köse Raif Paşa, Mülkiye Tekaüt Sandığı Nazırı Nuri Bey, Müşir Tatar Ahmet Fevzi Paşa, Darphane Müdürü Hakkı Halid Bey, Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, Keçecizâde İzzet Fuad Paşa[36] Osmanlı'nın son dönemlerinde önemli devlet kademelerinde çalışan Yeşilköylü şahsiyetlerden bazılarıdır.

[36] 1941 yılında Yeşilköy Nahiye Müdürlüğü'ne atanan M. Bahattin Gürfırat'ın 15.03.1951 tarihli arşiv kayıtları.

Yeşilköy'de yaşam sürmüş ticaretle uğraşan Levanten ailelerden bir kaçı ise Parisi, d'Andria, Crespini ve Baldini Aileleridir. Levanten sanatkârlardan Dolmabahçe Sarayı duvar süslemeciliğiyle tanınan Agostino İsolabella da Yeşilköy'de yaşamıştır. Ayrıca Arkeolog Kenan Erim, Ressam Edip Hakkı Köseoğlu, Tamburî Cemil Bey, Türk sanat müziği sanatkârlarından Zeki Müren, Nesrin Sipahi, sinema oyuncusu Belgin Doruk, sporcu Sinan Erdem Yeşilköy'de yaşamış ünlü kişilerdendir[37]. Bu tanınmış kişilerden kimi hayatının kısa bir diliminde kimi daha uzun seneler Yeşilköy'de bulunmuştur.

3.5. YEŞİLKÖY'DE HAFIZA MEKÂNLARI

Yeşilköy'ün hafıza mekânları, araştırma kapsamında yapılan sözlü tarih mülakatlarında değinilen mekânlar referans alınarak incelenmiştir. Mülakatlarda bahsedilen mekânlar Yeşilköy'le ilgili anı kitaplarında da sıklıkla yer almaktadır. Yeşilköy'ün hafızasından bahsedildiğinde, yaptığı meslekler ile soy isimleri çağrışım yapan kişilere de bir tebessüme vesile olmalarından ötürü değinmek gerekmektedir. 1934 yılında yayımlanan Soyadı Nizamnamesi (Atabay, 2005, s.241) ile kişilerin mesleklerini anımsatan soy isimlerini tercih etmesi sık rastlanan bir durumdur. Yeşilköy'ün hafızasında iz bırakmış kişilerden Cambaz Rıfat Telgezer ile Hasan'ın Kahvesi'ni işleten Balıkçı Hasan Diri Diri bunlara birer örnektir. Soy ismi işletmecisi olduğu parkla bütünleşen, Mösyö Röne ise günümüzde halen bu parkta soy adıyla yaşamaktadır.

Cambazhane, Yeşilköy'de hafıza mekânlarından söz edildiğinde ilk akla gelenlerdendir. İmre ve İmre (2009), 1950'li yılların ortalarına kadar Yeşilköy'de plaj ve yazlık sinema olmadığını, yaz aylarında yegâne eğlence aracının Cambazhane ve tuluat tiyatroları olduğunu (s.76) aktarmaktadır. Farsça canı ile oynayan manasındaki cân-bâz kelimesinden dilimize geçen cambaz[38], yerde veya ip üzerinde çeşitli denge oyunları yapan akrobatlara verilen isimdir. Cambazhane, 1950'li ve 1960'lı yıllarında Yeşilköy'ün vaz geçilmez yaz eğlencelerinden biridir. İlk dönemlerde bamya tarlasını sonraki yıllarda jandarma arsasını mekân olarak kullanmıştır. Haziran ayında gelip Yeşilköy'de kurulan çadır, bir iki ay süresince

[37] Tuna, 2006, bkz. Kaynakça
[38] TDK

gösterilerine devam etmektedir. İmre ve İmre (2009), anılarında Telgezer kardeşlerin her sene tekrar ettikleri son gösteri ritüelinden şöyle bahsetmektedir; "Son gösteri bitiminde kesmek üzere kurbanlık koyununu tele çıkardığında aşağıdaki seyirciler, özellikle çocuklar, "bir hafta daha, bir hafta daha" diye tempo tutunca önce biraz nazlanır gibi yapar, sonunda isteğe uyarak gidişi ertelerdi" (s.76).

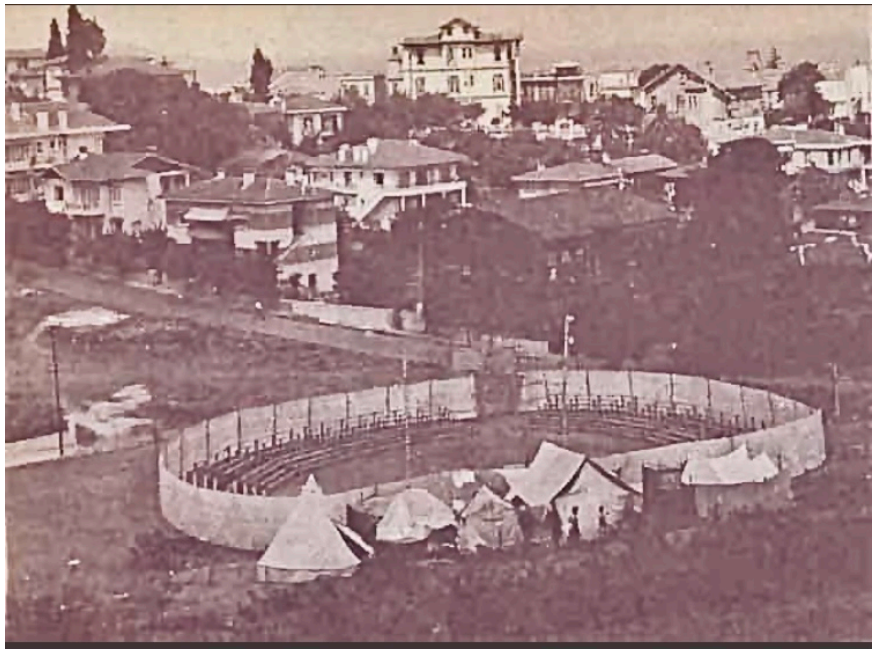

Şekil 3.10 Yeşilköy'de Cambazhane 1950'ler (Tuna, 2006)

Yeşilköy'ün bir diğer önemli hatıra mekânı bamya tarlasıdır. Konum olarak İstasyon Caddesi'nden Ümran Sokağı'na doğru devam ettiğinizde karşınıza çıkan alandadır. 1930'lu yılların Yeşilköy'ünde bamya tarlalarının batı yönünde yapılaşma olmayıp, bostanlar ve meyve bahçeleri bulunmaktadır. Çekmece Caddesi'ne kadar uzanan bamya tarlaları, o dönemin İstanbul'unun bamya ihtiyacının hatırı sayılır bölümünü karşılamaktadır[39]. Bamya tarlası zaman içerisinde tarla vasfından çıkıp çayır bir araziye dönüşmüştür. Cambazhanenin uzun yıllar boyunca kurulduğu alan burasıdır. Yeşilköy'de önemli bir sosyal etkinlik olan spor kulüpleri arasında düzenlenen futbol müsabakaları burada gerçekleştirilmektedir. Bamya tarlası

[39] Kardes mobil uygulamasındaki Yeşilköy semti gezi rehberinde bamya tarlası bölümü. **Kardes:** İstanbul'un çok kültürlü mirasını ve çok katmanlı yapısını keşfe yönelik Türkçe ve İngilizce dillerde, kişisel gezi rehberi olarak tasarlanmış bir mobil uygulama.

Yeşilköy'de 1970'lere dek her yaştan insanın sosyalleştiği bir hatıra mekânı olmuştur. 1972 yılında Yeşilköy Anadolu Lisesi'nin inşasıyla birlikte bu hatıra mekânı tamamen kaybolmuştur. Ancak günümüzde halen eski Yeşilköylüler tarafından bir anıdan bahsederken ya da yön tarif ederken "bamya tarlasının orada" ifadesi sıkça kullanılmaktadır.

Şekil 3.11 Bamya Tarlası (t.y., Url.31)

Yazlık sinema altmış yaş üzerindeki hemen her Yeşilköylünün andığı bir hatıra mekânıdır. Reks Sineması, Yeşilköy semtinin hakiki manada ilk yazlık sinemasıdır. 1957 yılında, Yeşilköylü Ali Anitaş tarafından kurulmuştur (Dabağyan, 2006, s.263). Yalı Sokağı'nda bulunan Reks Sineması'nda film gösterimleri haricinde devrin ünlü pop şarkıcıları tarafından verilen konserler de rağbet görmüştür. Tuna o yıllara dair hatıraları şöyle aktarır (2006), "Filmin başlayacağını haber veren Berkant'ın şarkılarından "Bir İçim Su", kasetten çalınır; çekirdeğini, gazozunu alan yerine gelir otururdu" (s.303). Reks Sineması 1970'lerin başına dek hizmet vermiştir. Aynı dönemde Yeşilköy'de hizmet veren diğer bir sinema Divan Sineması'dır. İstanbul Caddesi üzerinde yer alan sinema, daha çok kışlık sinema olarak anılan hafıza mekânıdır. Film gösterimlerinin yanı sıra okul müsamerelerinin

yapıldığı sinemanın yerinde 1930'lara dek Majik Sineması (Tuna, 2006, s.303) hizmet vermiştir.

Röne Park, Yeşilköy'de bir başka hafıza mekânıdır, sahil şeridinde Ayastefanos Deniz Feneri'nden sonra gelen koydaki burun şeklinde çıkmada yer almaktadır. 1930'lu yılların sonundan, 1960'lara kadar Mösyö Röne tarafından işletilmiştir. Hem çay bahçesi, hem yemekli gazino, hem konser alanı olarak hizmet vermiştir. Mösyö Röne ile bütünleşen park, halen onun anısına hürmeten aynı isimle hizmet vermektedir. Sahil şeridi dolgu sahası olmadan önce Röne Park'ın denizle buluştuğu nokta dik kayalıklardan oluşmaktadır. Çocukluğu Yeşilköy'de geçen sözlü tarih görüşmecilerinin aktardığına göre bu kayalıklar, Lodos rüzgârı estiği zaman vuran dalgalarıyla meşhurdur. Günümüzde park çay bahçesi olarak hizmet vermektedir, bol yeşil alana sahiptir ve içerisinde türlü kuş çeşidini barındırmaktadır. Sahil şeridinden ve İstanbul Caddesi üzerinden iki girişi bulunmaktadır.

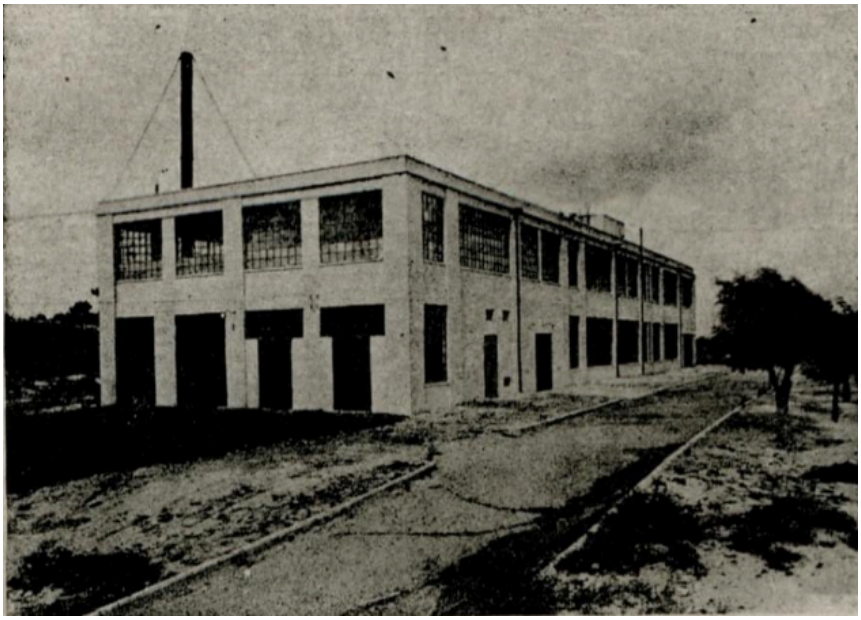

Şekil 3.12 Güncel Yeşilköy haritasında hafıza mekânlarının konumları

Yeşilköy'ün bir sayfiye yeri olmasından ötürü yazın faaliyet gösteren, deniz kenarında bulunan açık hava çay bahçeleri ve restoranlar rağbet gören mekânlardır. Bu mekânlardan Hasan'ın Kahvesi, Balıkçı Limanı'nda deniz üzerinde kazıklar çakılmış halde hizmet veren salaş bir mekândır. Demirci Çıkmazı Sokağı'nda bulunan Mehtap Çay Bahçesi ve Camlı Köşk Çay Bahçesi de yine anılarda yer eden önemli mekânlardandır. Mehtap Çay Bahçesi'nin yerinde bugün yine bir kafe hizmet

vermektedir. Bu samimi sosyalleşme mekânları haricinde 1960'larda müzikli gece eğlencesi formunda hizmet veren iki mekân Bulgar'ın Meyhanesi ile Ancelo'nun Yeri de anıların anlatıldığı hafıza mekânlarındandır. Ancelo'nun Yeri taverna tarzında hizmet vermektedir. Balıkçı Limanı burnunda, Hasan'ın Kahvesi ile yan yana konumlanmış haldedir. Hatıra anlatıcıları tarafından paylaşılan bu mekânların hemen hepsinin rahatlığı ve samimiyeti üzerine genellikle, pahalı ya da sosyetik mekânlar olmayışlarına vurgu yapılmaktadır. Ayrıca İstanbul Caddesi'nde bulunan, ünlü isimlerin sahne aldığı Kapri Gazinosu ve Fener mevkiinde yer alan beş çayları ile meşhur Çınar Otel de alternatif sosyalleşme imkânı sunan mekânlar olarak zikredilmektedir.

Yeşilköy'de hafızalara kazınan bir diğer hatıra mekânı, Sahibinin Sesi Plak Fabrikası'dır. Taş plak dönemine damgasını vuran plak fabrikası, Gramofon Türk Limited Şirketi bünyesinde 1929 yılında kurulmuştur (Akçura, 2020, s.458). Yeşilköylü Aram Gesaryan ortaklarından biridir. Florya sahil yolunun başında yer alan fabrika, 1973 yılına dek faaliyet halindedir. 1978 yılında gazetelerde satılık ilanına çıkan fabrikanın yerine Toplu Konutlar Sitesi inşa edilmiştir. Tıpkı bamya tarlası gibi halen eski günler anılırken yön tarifinde "plak fabrikasının orada" şeklinde yâd edilen bu hatıra mekânı, Yeşilköy semtinin Florya'ya sınır noktasındaki tek ve son yapı olarak tarif edilmektedir.

Şekil 3.13 Sahibinin Sesi Plak Fabrikası (Url.32)

3.6. YEŞİLKÖY'DE BİR NOSTALJİ UNSURU: FAYTONLAR

Yeşilköy denilince özlemle hatırlanan bu hafıza mekânları haricinde bir de nostalji unsuru olarak hafızalarda yer eden ulaşım aracı vardır ki yaşı ellinin üzerinde olan çoğu sözlü tarih katılımcısı bu ulaşım aracını okul servisi olarak da kullandığından bahsetmektedir. Bilindiği kadarıyla Yeşilköy'de fayton kullanımının yaygınlaşması 19. yüzyılın ikinci yarısına tekabül etmektedir. Faytonlar uzun yıllar Köyiçi ulaşım aracı olarak kullanılmıştır. 1871 yılında Yedikule-Çekmece tren hattı üzerinde açılan Ayastefanos istasyonuyla birlikte, köydeki faytoncuların sayısında artış (Tuna, 2006, s.283) görülmektedir. Dabağyan (2006), "Yeşilköy'ün adeta simgesi durumundaki faytonlar günümüzde de mevcuttur" ifadesiyle tek tük de olsa faytonların 2003 yılı itibariyle Yeşilköy'de bulunduğundan bahsetmektedir (s.351). Günümüzde Köyiçi ulaşımda faytonlara gereksinim kalmadığından faytonlar bir nostalji unsuru olarak anılarda yaşamaktadır.

Şekil 3.14 Yeşilköy'de Fayton Gezisi, 1972
Andelip Sokağı, Palavitsinilerin Köşkü
(Adnan Onart arşivi)

Şekil 3.15 Abdülmecid Han Çeşmesi önünde faytoncu ve su dolduran kadınlar sağda Rum İlköğretim Okulu, 1960'ların ortaları (Url.33)

Bütün bu hafıza mekânları haricinde Yeşilköy'de uzun yıllardır hizmet veren dükkânlara neredeyse hiç rastlanılmamaktadır. Sözlü tarih mülakatlarında aktarılan ve adından sıklıkla "Rum Kilisesi'nin arkasındaki fırın" olarak söz edilen taş fırın, takriben 90'lı yılların sonlarında kapanmıştır. Seksen beş yıl öncesinden bugüne dek aynı yerde bulunan Ferhat Bakkal, Mirasyedi Sokağı ile Kalemkâr Sokağı birleşiminde konumlanmaktadır. Günümüzde dükkânın üçüncü kuşak mirasçısı olan ve yirmi sekiz senedir işleten Ersin Bey'in (E. Pişkin, kişisel görüşme, 29 Temmuz 2021), adıyla anılmaktadır. Yeşilköy'ün en eski işletmelerinden bir diğeri olan Bilenler Ekmek Fırını, 1959 yılından beri hizmet vermektedir ancak çok kez mekân değişikliği yapmıştır. Günümüzde İstasyon Caddesi'nde konumlanmaktadır. Yeşilköy ismiyle bütünleşmiş olan Roma Dondurmacısı ise 1970 yılından itibaren aynı cadde üzerinde kesintisiz hizmet vermektedir. Merkezi İstanbul Caddesi'nde bulunan işletmenin, İstasyon Caddesi üzerinde ikinci bir şubesi de mevcuttur.

Yeşilköy'ün hafıza mekânları arasında kentsel boşluktaki alan olarak "bamya tarlası" Balkan Harbinden (1912-1913), 1970'lerin başına dek her daim önemli bir yerde konumlanmıştır. Yeşilköy'de yakın geçmişe dek sosyal yaşamın devamlılığına olan ihtiyacı büyük ölçüde dolduran başlıca mekândır. 1970'lerde alanda

yapılaşmanın başlamasının aksine; "boşluk, kentsel mekânda bir eksiklik, doldurulması gereken bir açıklık değildir. Geleneklerin, yaşananların hafızasını oluşturacak mekânı içerir" (Doyduk, 2010, s.40). Kentsel mekândaki boşluklar anıların üst üste yığıldığı alanlardır. Bir yerleşimde tıpkı somut kültürel miras değerlerinin tescilinin önemli olması gibi o yerleşimdeki sosyal ve fiziksel birikimin bir göstergesi olan alanların; "boşluğun tescillenmesi" de hayli önemlidir. Yeşilköy'de yok olup giden bir hafıza mekânı olarak somut halde tescillenmeyen boşluğun; bamya tarlasının, bugünde halen Yeşilköylülerin zihninde soyut şekilde tescillenmiş haliyle varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen sözlü tarih mülakatları ışığında incelenen hafıza mekânları haricinde, Yeşilköy özelinde İstanbul kent hafızasına ait mekânlara da kısaca değinmek gerekir. 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başlarında İstanbul'un Çengelköy, Büyükdere, Moda, gibi çoğu sahil kesiminde revaçta olan deniz hamamları Yeşilköy'de de mevcuttur. Devrin mahremiyet anlayışına uygun dizayn edilen deniz hamamları, yaz aylarının önemli sosyalleşme ve sıhhat bulma mekânlarıdır. Zaman içerisinde denizden faydalanma kültürünün değişmesiyle birlikte Yeşilköy'deki deniz hamamları yerini, Kapri Plajı ve ikamesi olan yazlık plajlara bırakmıştır.

Daha yakın geçmişe bakılacak olunursa, 1960'lı ve 1970'li yıllarda Çınar Otel ile Yeşilköy Havalimanı'nın o dönemin simge yapıları olarak konumlandığı görülmektedir. Hatta öyle ki bu modern mimarî yapılar, özellikle Yeşilköy Havalimanı olmak üzere semte dışarıdan bakan bir göz için bugünde dahi hafızalarda yer tutan önemli mekânlardır. Bununla beraber havalimanı Yeşilköy'de yaşayan kimseler haricinde İstanbul'da yaşam süren veya sürmeyen pek çok insanın zihninde yer etmiş, toplumsal hafızada kabul bulan ortak bir mekândır. O döneme ait bir nostalji unsuru olarak nitelendirilebilecek Yeşilköy Havalimanı isim tabelasındaki "Y E Ş İ L K Ö Y" imgesi ise hafızalardaki canlılığını halen korumaktadır. Bazen bir film sahnesinde, bazen bir haber görüntüsünde, bazen de bir fotoğraf karesinde insanların karşısına çıkmaya devam etmektedir. Havalimanı, Yeşilköy semti ile âdeta tescillenmiş halde İstanbul kent hafızasındaki yerini almıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. YEŞİLKÖY'DE KÜLTÜREL BELLEK

4.1. SÖZLÜ TARİH MÜLAKATI

Çalışma bu bölümde nitel araştırma yöntemi ile desteklenmiştir. Nitel araştırmalar, "insanların kendilerini ve ortamlarını nasıl düzenledikleri ve bu ortamlarda yaşayanların çevrelerini semboller, ritüeller, sosyal yapılar, sosyal roller ve bunun gibi şeylerle nasıl anlamlandırdıkları" hakkında somut verilere ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Bununla beraber "nitel teknikler, araştırmacıların diğer insanların anlayış ve algılarından pay almalarına ve insanların gündelik yaşamlarını nasıl yapılandırıp anlam verdiklerini de keşfetmelerine olanak sağlamaktadır" (Berg ve Lune, 2019, s.20).

Buna yönelik olarak Yeşilköy'de kültürel belleğe dair daha sağlıklı veriler elde edebilmek amacıyla, Yeşilköylü yirmi bir kişi ile mülakat tekniğine dayalı sözlü tarih görüşmesi yapılmıştır. Katılımcılar kar topu örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Mülakatlar 2021 yılının Ocak-Şubat, Haziran-Temmuz-Eylül aylarında yüz yüze olarak; genellikle kişilerin evleri, evlerinin bahçesi, iş yeri ya da çay bahçesi, kahve dükkânları gibi bağımsız mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Şu anda Yeşilköy'de ikamet etmeyen iki kişi ile çevrimiçi olarak görüşme sağlanmıştır. Görüşmecilere on beş soru yöneltilmiştir, sonrasında eklemek istedikleri hususlarda sohbete devam edilmiştir. Her görüşme yaklaşık olarak kırk dakika ile bir buçuk saat aralığında değişen sürelerde geçekleşmiştir, o esnada yalnızca sesli kayıt alınarak sonrasında deşifre yapılmıştır. Mülakata katılan kişilerden bir sonraki görüşme için referans verebileceği isimler tavsiye olarak alınmıştır. Görüşülen kişilerin yedisi kadın, on dördü erkektir. On beşi 1924-1960 tarih aralığında doğmuştur. 1960-1981 yılları arasında doğanların sayısı beştir. 1996 doğumlu grubun en genç üyesi mobil uygulama olan Kardes'in, Yeşilköy başlığını hazırlayan kişidir.

Sözlü tarih mülakatı gerçekleştirilen kişilerin %30'u üç kuşaktır Yeşilköy'de yaşam sürmektedir. Bu kişilerin de % 15'i üç kuşaktır aynı evde (ikinci derece tescilli tarihî bir yapıda) ikamet etmektedir. % 65'i iki kuşaktır Yeşilköylü olup, bu

kişilerin % 50'sinin ailesi 1970'li yıllarda sayfiye mekânı olma özelliğinden dolayı yazları Yeşilköy'de geçirmeyi tercih ederken, sonrasında temelli Yeşilköy'e yerleşmişlerdir. %5'lik dilimdekiler ise evlendikten sonra Yeşilköy'e yerleşen ve elli yıldan fazladır burada yaşam süren kimselerdir. Çocukluğunda ve gençliğinde ahşap bir evde ikamet etmiş olan görüşmeci oranı % 50'dir. Katılımcıların % 50'si en az kırk yıldır aynı sokakta ikamet etmektedir. Mülakat yapılan elli yaş altı üç kişi de doğduğundan beri Yeşilköy'de ikamet eden, dolayısıyla ömür boyu Yeşilköy'e vakıf olmuş kişilerdir.

Yeşilköy'ü Yeşilköy yapan, farklı kökenden gelen insanların kattığı çeşitlilikle güzelliği bir manada tescillenerek katlanan halidir. Sözlü tarih mülakatına katılan kişilerin bu çeşitliliği yansıtacak şekilde seçilmelerine özen gösterilmiştir. Bu doğrultuda Yeşilköy'ün dünü ve bugününü karşılaştırmalı olarak gözler önüne serebilmek adına bilhassa elli yıldan uzun süredir Yeşilköy'deki yaşama hâkim olan kimselerle görüşme sağlamaya gayret edilmiştir. Bu bağlamda mülakata katılan aynı yaş aralığındaki kişilerin cinsiyet ya da etnik köken farklılıkları, ortak hafızaya dair anlatılarda bir farklılık oluşturmamaktadır. Katılımcıların aynı sorulara benzer cevaplarla karşılık verdikleri görülmektedir.

Araştırma kapsamında görüşmecilerin cinsiyet açısından eşit şekilde dağılımına gayret edilmiştir. Ayrıca çalışmanın oturulan konut açısından, ahşap konut ve betonarme yapı olarak Yeşilköy'deki çeşitliliği yansıtmasına da özen gösterilmiştir. Bu doğrultuda sözlü tarih çalışmasının kısıtları; hem cinsiyet, hem etnik köken, hem de oturulan konut farklılığını eşit bir şekilde yansıtmaya çalışırken görüşülecek kişi yelpazesinin daralıyor olmasıdır. Avantajlarına değinilecek olunursa, Yeşilköy'de bugüne ulaşan ve ulaşmayan gündelik yaşam pratikleri ile geleneksel ve dinî ritüellere; bütün bu pratiklerin hafıza mekânları ile olan ilişkisine dair kaynak kitaplarda bulunmayan bilgilere daha net bir şekilde ulaşmayı sağlamıştır. Mülakat gerçekleştirilen kişilerde bireysel anlatıların Yeşilköy'ün ortak hafızasına katkısını, görüşmecilerin farklı zaman dilimlerinde, birbirinden bağımsız şekilde aktardıkları hatıralarının kesiştiği ortak noktalarda görmek mümkündür.

Araştırma kapsamında sözlü tarih mülakatı gerçekleştirilen Yeşilköylülerin isimleri ve doğum tarihleri şu şekilde sıralanmaktadır.

1. Vahe ALEKSANYAN -1924
2. Yılmaz GÜRFIRAT - 1931
3. Manışak ALEKSANYAN -1934
4. Zehra Günay Arat- 1943
5. Paola NOYAN -1945
6. Nazmi METİN -1948
7. Prodromos MAYOĞLU -1949
8. Neşe SOYHAN -1950
9. Aram Şabuh REİSYAN -1952
10. Engin BOZDAĞ -1954
11. Kosta MELİDİS - 1955
12. Ertuğrul ÖZDÖNÜMCÜ -1956
13. Yasemin SİLİVRİLİ-1957
14. Şen ÇAKIR- 1957
15. Yani BAHÇECİ- 1960
16. Şenol Devrim- 1962
17. Mehmet ÜSTÜNER- 1968
18. Ersin PİŞKİN- 1969
19. Hamide Eryılmaz- 1972
20. Eren KÜÇÜK- 1981
21. Atom ŞAŞKAL- 1996

4.2. YEŞİLKÖY'DE GEÇMİŞİN İZLERİ BUGÜN VE GELECEK

Gerçekleştirilen mülakatlarda, Yeşilköylü olmak ifadesinin karşılık bulduğu hissiyata katılımcıların genellikle benzer cevaplarla yanıt verdiği görülmektedir. Kimi katılımcıya göre Yeşilköylü olmak bir ayrıcalıkken, kimi katılımcıya göre bu durum bir şans olarak ifade edilmektedir. Birkaç farklı görüşmeci birbirinden bağımsız zamanlarda ve mekânlarda yapılan birebir görüşmelerde benzer ifade biçimleriyle yanıt vermiştir.

Neşe Soyhan: *"Yeşilköylü olmak deyince içimde çok güzel bir sevgi hissediyorum. Tatile gittiğim zamanlarda, Allah'ım beni bir an evvel köyüme kavuştur diye dönerim."*

Nazmi Metin: *"Yeşilköylü olmak; diyelim ki bir seyahate gittiniz, çok da güzel bir yerdesiniz. Döndüğünüz anda Yeşilköy'e girdiğiniz vakit, Ah Yeşilköy'üm! Dersiniz."*

Ertuğrul Özdönümcü: *"Türkiye dünyanın en güzel ülkesi, İstanbul en güzel şehri, Yeşilköy de en güzel köyüdür bana göre."*

Poala Noyan: *"O kadar alıştım ki bana, başka bir yerde yaşayamam, Yeşilköylüden başka biri olamam gibi geliyor."*

Görüşmecilerin Yeşilköy'de bugüne kıyasla eski fizikî çevreyi yorumlaması istenildiğinde "nostaljiye duyulan özlem" gün yüzüne çıkmaktadır. Eskiden Yeşilköy'ün çevre olarak bugüne kıyasla bir köy havasında ve çok temiz doğası olduğundan, eski evler ve köşklerin çok sayıda olduğundan, bugünse her yerin betonla kaplı olduğundan bahsedilmektedir. Farklı kültürden insanların bir arada mutlu yaşadığına vurgu yapılmaktadır.

Neşe Soyhan: *"Yeşilköy eskiden şimdiki gibi çok büyük bir yer değildi, sahilde geçimi iyi olanlara ait yalılar vardı; orta halli olanlar iç kesimlerde otururdu. Ahşap tek katlı, en fazla iki katlı evler vardı. Çok temiz bir çocukluk geçirdik. Komşuluk ilişkileri harikaydı, uyum içerisinde herkes birbirine koşardı. Acıyı da sevinci de paylaşırdı. Rum asıllı, Ermeni asıllı hep bir aradaydık. Yeter ki karşındaki insana güzel bak."*

Şekil 4.1 Yeşilköy'ün bahçelerinde 1953 (Neşe Soyhan arşivi, annesi ile)

Katılımcılar eski zamanlardaki Yeşilköy'ün bir manada isminde mündemiç halini resmetmektedir. Günümüze kıyasla çokça yeşil alana, bahçeye, yer yer tarlaya sahip olduğundan özlemle bahsetmektedir. Betonarme yapıların zaman içerisindeki önlenemez artışı ve bununla beraber yeşil alanın giderek azalmasının, insanın duygu dünyasına olan negatif etkilerini anlatmaktadır. 20. yüzyılının ortalarında Yeşilköy'deki müstakil evlerin hemen hepsinin bahçesinde yetiştirilen meyveler hane sahiplerinin ihtiyacını fazlasıyla karşılamaktadır, arta kalanı komşular arasında paylaşılmaktadır.

Manışak Aleksanyan: *"Akasya ağaçları çoktu. Bütün yollar akasya kokardı, şemsiye gibi dururdu yollara sarkarken, hurma ağaçları boldu. Meyve satın alınmazdı, herkesin bahçesinde bol meyve vardı."*

Kıyı şeridinin temiz ve doğal olduğu, denizin girilebilir olduğu dönemlerde Yeşilköy'de denizin hayatın merkezinde konumlandığı görülmektedir. Çoğu katılımcı çocukluk ve gençlik çağlarında kayıkla denize açıldıklarından, balık tuttuklarından, balıkçılara yardım ederek harçlıklarını çıkardıklarından bahsetmektedir.

Şen Çakır Hanım'ın "Ayastefanos" şiiri, doğup büyüdüğü ve hâlen yaşam sürdüğü Yeşilköy'ün eski günlerine özlem niteliğindedir. Şiirin Yeşilköy'ün fiziksel yapısını betimlediği ikinci bölümü şöyledir.

Pırıl pırıldı sular eskiden
Tahta iskeleler üzerinden
Sepetler sarkıtılırdı suya
Doluşurdu içine, kıpır kıpır pavuryalar, karidesler
İtfaiyenin karşısında, faytoncular kahvesinin yanındaydı evimiz
At pisliği kokardı bazen sokak
Özlenir oldu bu koku bile
Askerlerin bahçesinde oynardık, saklambaç, körebe
Tüm kabahatimizin bittiğini zannederdik
Çitlembik ağacının tepesinde

Şekil 4.2 Yeşilköy Kiliseler Mahallesi, 1965 Kurban Bayramı
(Şen Çakır arşivi, ebeveyni, ablası ve kız kardeşi ile en sağda)

Yeşilköy'de dünde ve bugünde insan ilişkileri değerlendirilecek olunursa; nostaljiye olan özlemin fizikî çevreye nispetle insanî ilişkilerde had safhaya ulaştığı

görülmektedir. Her kökenden insanın oluşturduğu çeşitlilik, gündelik yaşamda artı değer olarak keyif veren etkisiyle anılmaktadır.

Yılmaz Gürfırat: *"On yaşımdan beri burada yaşıyorum. Ermeni kökenliler, Rum kökenlilerle bir arada büyüdüm. Yeşilköy'ün kendine has yapısı bu ekalliyettedir."*

Zehra Günay Arat: *"Yeşilköy'de kültür farklıydı, ekalliyet vardı. Rum çoktu, İtalyan çoktu. Ahşap köşkler çoktu, bahçeli evler vardı, çocuklar sokaklarda oynardı, emniyetliydi. Yeşilköy'ü tam bir köy havasında yaşadık."*

Bu ekalliyetin kattığı çeşitlilikle birlikte Yeşilköy sokaklarında dört, beş farklı lisanın konuşulduğu, insanların bir elli yıl öncesinde şimdiki zamana göre daha nezih, daha güler yüzlü ve yardımsever olduğu günler ortak bir dil oluşturacak şekilde özlemle yâd edilmektedir. Bugündeyse Yeşilköy'de hoşgörü, görgü, birbirinin haklarına saygı gibi değerlerin artık kalmadığı, Türkçenin bile düzgün şekilde konuşulmadığına vurgu yapılmaktadır.

Kosta Melidis: *"Yeşilköy para zengini değil, kültür zengini insanların bir arada yaşadığı bir yerdi. Yeşilköy'de herkes tanısın veya tanımasın karşılaştığı herkese bir günaydın derdi. Erkekler şapkalarını çıkarırlardı selamlaşırken, tokalaşırken eldiven varsa çıkarılırdı. Kendiliğinden oluşan bir otokontrol vardı; yani ben burada bu hareketi yaparım, beni bir gören olur mu? Şeklinde. Herkes düzgün olmaya özen gösterirdi. Büyükler daima gençleri uygun bir dille uyarırlardı."*

Yine pek çok katılımcının birbirlerinden bağımsız mekânda ve zamanda verdiği ortak yanıtlardan birisi: "Diyelim ki Yeşilköy istasyonunda trenden indiniz ve cebinizde beş kuruş paranız da yok. Evinize varana dek uğradığınız her esnaftan ihtiyacınızı satın alarak evinize gidebilme konforuna sahiptiniz." şeklindedir. Bir diğer ortak anlatıda Yeşilköy'de herkesin birbirini tanıdığı, köye gelen yabancıların dikkat çektiği zamanlara vurgu yapılmaktadır. Tren istasyonundaki Bekçi Arslan'ın trenden tanımadığı biri inse yanına yaklaşıp: "Kimsin, nereye geldin?" sorusunu yönelttiği aktarılmaktadır.

Yeşilköy'de yitip giden kültürel miras öğelerinden önemli bir tanesi olan Dadyan Konağı'nın konumu ve mimarisi, 1950 ve öncesi doğumlu görüşmeciler tarafından hatırlanmaktadır. Gösterişli mermer merdivenleri, çocukluk çağlarındaki insan bedeninin fizikî nispetine göre fazla ihtişamlı görünmüş olsa gerek; farklı katılımcılar tarafından net şekilde betimlenmektedir. Yine Yeşilköy Palas Oteli de aynı dönemde çocukluk geçirmiş katılımcıların, yanarak yoklara karıştığını hatırladığı başka bir kültürel miras öğesidir. Bu miras değerler haricinde nitelikli çok fazla ahşap köşkün apartmanlaşma furyasında yıkıldığı, yerlerine çok katlı binalar yapıldığı yine ortak ifadelerdendir.

Şen Çakır: *"Ruhi Evrenos'un Köşkü vardı, arka tarafta orası sonra Yeşilköy Motel oldu. Şimdi de Evrenos Konakları olmuş. O köşkü hatırlıyorum muhteşem bir köşktü, şahane bir bahçesi vardı. Bahçesinde çeşit çeşit meyveler, tavus kuşları vardı. Çocukluğumuzda duvardan atlar bahçesine kaçardık."*

1980'lerde denizin doldurulmasıyla birlikte topoğrafya da değişmiştir. Günümüzde artık Yeşilköy'de yalı vasfı taşıyan evlerden söz etmek mümkün değildir. Ancak altında kayıkhanelerin bulunduğu daha varlıklı ailelere ait olan yalılar, gösterişli mimarileriyle halen Yeşilköylülerin imge dünyasında canlılığını korumaktadır.

Yılmaz Gürfırat: *"Harp zamanı Çatalca'ya kadar Almanlar gelmişti. Yeşilköy'den uçaklar geçerdi, fişek atarlardı. Şu an Asım Kocabıyık'a ait olan ev, eski plak fabrikasının sahibinindi. Bomba geliyor haberi geldiğinde o evin kayıkhanesine giderdik, orada beklerdik."*

Yeşilköy'de geçmişin izlerini takip ederken, var olan gelenek-tören-ritüellerden Rum Ortodoks kilisesine ait iki dinî geleneğe ulaşılmıştır. Bunlardan bir tanesi günümüzde halen devam eden geleneklerden "Teofania Yortusu" olarak nitelendirilen, 6 Ocak günü yapılan denize haç atma törenidir. Yeşilköy'e has olan diğer bir dinî gelenek ise, 26 Aralık gününde "Thisias" adı verilen ve Aziz Stefanos anısına kesilen kurban yortusudur. Dünyada yalnızca Ayios Stefanos Rum Kilisesi'ne ait olan bu gelenekte kesilen kurbanların etleri karakola, itfaiyeye, belediyeye, geliri olmayan ailelere ve Balıklı Rum Hastanesi'ne dağıtılmaktadır.

Günümüzde Rum cemaatin hayli azalmasından ve artık açık alanlarda kurban kesiminin yasak olmasından dolayı bu gelenek, neredeyse artık hiç sürdürülmemektedir. 26 Aralık'ta Ayios Stefanos Rum Kilisesi'nde sembolik olarak az sayıda kurban kesilmektedir.

Prodromos Mayoğlu: *"On, on bir yaşlarındayım, iki kere kuzu besledim, burada çayırdı her yer çıkıp otlatıyordum. Elimle büyüttüm, yortunun arife günü verdim. Bir kesim günü ağlıyordum, ben ağladıkça kuzum göz yaşlarımı yalıyordu, o yaladıkça daha çok ağlıyordum."*

Şekil 4.3 Yeşilköy Bamya Tarlası, 1960
(Prodromos Mayoğlu arşivi,
arkadaşları ile birlikte, ortada en sağda)

Günümüze erişemeyen Yeşilköy'e has ritüellerden bir diğeri, her sene Cumhuriyet Bayramı'nda İstasyon Caddesi'nde kurulan geçit töreni ile düzenlenen Cumhuriyet Balosu'dur. Ayrıca Cumhuriyet Bayramı vesilesiyle cadde boyunca esnaf, hangi milliyetten olursa olsun dükkânlarını süslemektedir ve geçit törenine

katılmaktadır. Yeşilköy'de dinî bayramların karşılıklı kutlanması geleneği hangi kökenden olursa olsun günümüzde halen önemsenmektedir. Kurban Bayramlarında kurban etlerinin, Paskalya Bayramlarında ise paskalya çöreklerinin komşularla paylaşılması günümüzde çok fazla kalmamakla birlikte hala uygulanan birer gelenektir. Bunlar haricinde Noel ve Kandil günlerinde de karşılıklı olarak kutlama geleneği sürdürülmektedir. Sözlü mülakat yapılan kişilerden çoğu: "Ramazan ve Kurban Bayramlarında ilk tebrik genellikle Rum ve Ermeni asıllı komşu ve arkadaşlarımdan gelir." şeklinde görüş bildirmektedir.

Eren Küçük: *"Bir Kozmo amcamız vardı. Bir teknesi vardı, sık sık balığa çıkardı. Babası da fırıncı ustasıymış. Yeşilköy' de onun üzerine sakızlı, mahlepli paskalya çöreği yapanı tanımıyorum. Hiç unutamam, 2003'te Kars Kağızman'da askerdim. Kozmo amca uzakta da olsam ritüelini bozmamış ve Nisan ayında Kağızman'a paskalya çöreği göndermişti."*

Dinî ve millî gelenekler haricinde Yeşilköy'de gündelik yaşam rutininde uygulanan bir takım ritüeller bulunmaktadır. Yeşilköy'ün çok uzun yıllar bir sayfiye mekânı olarak kaldığı ve herkesin birbirini tanıdığı, kendi içine kapalı yapısını koruduğu görülmektedir. Bu durum, gündelik hayatta yapılan bazı eylemlerin âdeta bir ritüele dönüşmesi için uygun ortam sağlamıştır.

Kosta Melidis: *"Yeşilköy'e has ritüel haline gelen alışkanlıklar vardı. Pazar sabahları Balıkçı Hasan'ın Kahvesi'ne gidilirdi, kilisenin arkasındaki tarihî börekçi fırınından börek, alman pastası ve strudel (elmalı tatlısı) alınır, orada kahvaltı edilirdi. Hasan'ın Kahvesi deniz üzerinde, kazıklarla oturtulmuş salaş bir mekândı ancak insanlar üstüne başına intizam göstererek orada bulunurlardı."*

Şekil 4.4 Bulgar'ın Meyhanesi 1970'lerin başı
(Kosta Melidis arşivi, sağda)

Yaz gecelerinde Reks sineması çıkışında tarihî Yeşilköy fırını çalışanı Babula'dan[40] açma satın almak, sahil hattında Deniz Feneri'ne kadar yürüyüşler yapmak bu ritüellerdendir. Evleri uzakta veya yorulmuş halde olanlar için faytonlar, gece keyfini eve ulaşana dek uzatan esenlik vesilesidir. Sahil şeridi ve deniz bilhassa yaz aylarında yaşamda merkezî bir konumdadır. Yeşilköy'de eski zamanlarda sosyalleşme mekânları bilhassa yaz aylarında kurulan Cambazhane ile yazlık sinema kültürünü Yeşilköy'e yerleştiren Reks Sineması, haricinde Divan Sineması, Röne Park, Mehtap ve Camlı Köşk Çay Bahçeleri, Hasan'ın Kahvesi, Bulgar'ın Meyhanesi, taverna ve eğlence kültürüne hizmet eden Ancelo'nun Yeri ile Yeşilköy Spor Kulübü olarak sıralanabilir.

Bamya tarlası olarak bilinen Ümran Sokağı tarafındaki çayırlık alan, çocuklar için bir oyun sahasıdır; özellikle futbol müsabakaları burada gerçekleştirilmekte, yediden yetmişe herkes müsabakaları izlemeye giderek bu alanda sosyalleşmektedir. Bamya tarlası, Reks Sineması, sahil şeridi gibi mekânlar köy gençlerinin uzaktan uzağa flört ettiği yerlerdir. Bugünde anılar yâd edilirken pek çok evliliğin temelini

[40] Yazlık sinemaya film arkasında gelip açma satan Babula, kapkara, upuzun, güçlü kuvvetli bir adam olduğu için Rumcada canavar gibi manasında kullanılan bu lakapla anılmaktadır (aktaran, Melidis).

atan ilk bakışmaların; bir filmde, bir futbol müsabakasında ya da sahilde vakit geçirirken başladığı gülümseyerek anlatılmaktadır.

Aram Şabuh Reisyan: *"Eskiden Yeşilköylüler sokaklarda sosyalleşirdi. Çocukluğumuzda bamya tarlasında saka kuşu tutardık. Sinema en büyük sosyalleşme mekânıydı, beş gece aynı film oynasa, beş gece izlemeye gidilirdi. Salonda sol ön taraf gençlerindi, sağ orta yaşlılara aitti, sağ arkada işçiler, arkada loca kısmında aileler otururdu. Kendiliğinden oluşan, sözsüz bir düzen vardı. Oradan çıkıp buraya (bugün yerinde olan kafeyi kastediyor), Mehtap'a çay içmeye gelinirdi."*

Yeşilköy'de farklı yaşam tarzlarına uygun eğlence mekânları olduğu gibi, her yaşam tarzında semt sakinini aynı noktada buluşturan mekânlar en çok rağbet görenlerdir. Sosyalleşme mekânlarından Reks Sineması ve Cambazhane televizyon eğlencesinden önce, insanların eğlence ve sosyalleşmeyi bir arada tecrübe ettiği zamanlara işaret etmektedir.

Manışak Aleksanyan: *"En sevdiğimiz sosyalleşme mekânı cambazhaneydi, cambazhanenin Yeşilköy'e gelmesi için yazın bir an evvel gelmesini beklerdik. Tiyatroyu ilk defa orada gördüm."*

Şekil 4.5 Yeşilköy Havalimanı 1962
(Manışak Aleksanyan arşivi, solda)

Semt sakinleri günümüzde sosyalleşmek istediklerinde, bahçeli evlerde oturanların daha çok evlerinin bahçesinde sosyalleşmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Eski çay bahçelerinin bulunduğu bölgede yeni açılan çay bahçeleri, Yeşilköy Spor Kulübü'nün kafesi, ara sıra da balık restoranları katılımcıların günümüzde sosyalleştiği mekânlardır. Katılımcılar Yeşilköy'ün güncel popüler mekânlarından üçüncü nesil kahve dükkanlarını sosyalleşmek için hemen hiç tercih etmemektedir.

Yeşilköy'ün bugünkü karmaşık yapısına kıyasla herkesin birbirini tanıdığı, yardımlaşma ve bir arada olmanın yaşamda ön planda olduğu, küçük bir sayfiye yerleşimi olduğu günlere dair özlem katılımcıların ortak ifadesidir. Ancak çoğu görüşmeci İstanbul'un pek çok semtine göre Yeşilköy'ü yine de daha güvenli, daha sakin ve insanî ilişkilerin saygı çerçevesinde ilerlediği yönünde yaşanılır bulmaktadır.

Yılmaz Gürfırat: *Yeşilköy çok bozuldu ama bana göre hala da İstanbul'un bir numaralı yeridir."*

Engin Bozdağ: *"Yine de Yeşilköy güzel ama eski günleri bilen için o güzellikler, eski insanlar artık yok. Biliyorsunuz bir yerin karakteri insanlarla kaimdir, daimdir. Bugünde baktığımda eski Yeşilköy'e özlem duyan bir Engin Bozdağ var. İnsanlar mazilerini biraz da şundan özlüyorlar; eskideki kendilerini özlüyorlar, gençliklerini arıyorlar. Hayat da çok kısa ve çabuk geçiyor..."*

Şekil 4.6 Camlı Köşk Çay Bahçesi 1974 (Engin Bozdağ arşivi, sağ başta)

Nazmi Metin: *"Sabah uyanırsınız sesizdir, sakindir Yeşilköy, nüfusa göre eskiden daha iyiydi ama nispeten gene iyidir, güvenlidir. Hırsızlık vs. çok nadirdir."*

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu Yeşilköy'de yaşamanın insana özel hissettirdiği ya da Yeşilköy'ün eski günlerine tekrar dönebilme şansı olsa tercih edeceği noktasında hemfikir iken; Yeşilköy'de yaşamanın insana hissettirdiği ya da eskiye nazaran Yeşilköy'ün bugünkü halini farklı bakış açısıyla değerlendiren katılımcılara da rastlamak mümkündür.

Vahe Aleksanyan: *"1970'lere nazaran bugün Yeşilköy'de yaşamak daha konforludur. O yıllarda Yeşilköy'ün alt yapısı gelişmemiş idi, yaşam şartları daha zordu. Yaşımıza göre bugün dahi Yeşilköy'de yaşamak avantajlıdır, İstanbul'un pek çok semtine nazaran daha yaşanılası bir semttir."*

Üç kuşaktır, tarihî niteliği olan ahşap bir evde oturan Yeşilköy'lülerle yapılan sözlü mülakat sonuçlarına göre, müstakil bir evde oturmanın vermiş olduğu konforun yanı sıra ikinci dereceden tescilli yapıda oturmak bir takım zorlukları da beraberinde getirmektedir. Eskiye nazaran bugünde daha konforlu olmakla beraber çok odalı - tescilli yapı olması sebebiyle yalıtım imkanınızın kısıtlı olduğu- bir evi ısıtmak her dönemin en önemli sorunudur. Bir diğer ortak görüşe göre, en sık ihtiyaç gerektiren

evin dış cephe boyasını yenilemek bile bir dizi yasal prosedürle karşı karşıya gelmenizi gerektirmektedir. Önce KUDEB'den sonrasında Anıtlar Yüksek Kurulu'ndan ayrı ayrı izinler alınması gerekliliği, mülk sakinlerini yoran uygulamalardandır. Sizden sonra bu mirası devralacak kuşak bu geleneği sürdürüp, bu mekânda yaşamayı tercih eder mi? Sorusuna ise katılımcılar emin olamadıklarını, bir sonraki kuşağın daha zahmetsiz ve daha konforlu mekânları tercih edebilecekleri yönünde kanaatlerini dile getirmektedir.

Yasemin Silivrili: *"İlkokul çağlarımda arkadaşlarım tarafından aşağılandığımı bilirim:* "*Siz hala o evde mi? Oturuyorsunuz.*" *diye. Arkadaşlarımdan kaloriferli evleri olanlar vardı, hep sıcak olan evler, ister istemez özeniyorsunuz siz de. Üniversite çağlarımda sanat eğitimi almaya başladıktan sonra üç kuşaktır aynı evde yaşamaya dair bilincimin oturduğunu söyleyebilirim. Bu evde, bu değerlere sahip olduğumu fark ettim. Aile büyüklerimi kaybettikten sonra anılara değer veren biri olduğumdan – bu biraz da kişisel bir özellik - burada yaşamaya devam ettim. Kimi insan da pekâlâ modern, daha hâkim olabildiği küçük bir yerde oturmayı tercih edebilir."*

Üç kuşaktır aynı ailenin kullandığı tescilli yapılar, Yeşilköy hafızasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Yapıların tarihî serüveni üzerine katılımcılarla görüşürken geçmişte kalan bir başka Rum geleneğine ait yapıya; drahoma[41] olarak kız çocukları için yaptırılmış ikiz evlere rastlanılmıştır.

Mehmet Üstüner: *"Benim evim ve yanındaki ikiz ev olarak inşa edilmiş. Bir Rum'a aitti, kızlarına çeyiz (drahoma) olarak yaptırmış bu evleri. Yan tarafı bir paşaya satmış oradan da şimdiki sahiplerine geçmiş. Burayı da yine bir Rum'dan biz satın aldık."*

Ahşap bir evde dünyaya gelen, çocukluğu ve gençliği ahşap evde geçen katılımcılardan bir bölümü, bugünde olsa ahşap bir evde oturmayı konfor alanının kısıtlı olmasından ötürü tercih etmeyeceğini söylemektedir. Özellikle ilerleyen yaşlarda insanın bir evin bakımıyla ilgilenmesinin zorluklarına değinmektedir. Bir

[41] *i.* (Yun. *trakhoma*) Mûsevîler'de ve hıristiyanlarda evlenirken gelin tarafından güveye verilen para, mal veya mülk. Url. *http://www.lugatim.com/s/DRAHOMA//* Kubbealtı Lügati

bölüm katılımcı ise günümüzde bakımlı ve yaşam şartları iyi olan ahşap bir evde oturmayı tercih edebileceğini belirtmektedir.

Yılmaz Gürfırat: *"Çocukluğumda sabah kalktığımda ilk işim, yüz elli defa tulumbadan su çekmekti. Tahtakurularıyla mücadele de ayrı bir zorluk. Yatılı okuldayken yatakların ayaklarına su konurdu tahtakuruları için. Ahşap ev güzel ama bakımı zor."*

Yeşilköy'ün zaman içerisindeki değişimine dair katılımcılar, İstanbul'un pek çok semtinde olduğu gibi bu değişimin kaçınılmaz olduğu yönünde görüş bildirmektedir. Fizikî değişimin yanı sıra insanî değerlerin değişiminin, elli yıllık bir süre zarfında, zamanın ötesinde çok hızlı olduğu görüşü hâkimdir. Katılımcılar ayrıca çok seri ve plansız bir yapılaşma ile dönüşüm gerçekleştiğini ve bu süreçte tarihî dokunun hiç korunamadığını dile getirmektedir.

Şenol Devrim: *"Zaman içerisinde dönüşüm, hem insanî hem de yapısal olarak var. Dejenerasyon her yerde olduğu gibi Yeşilköy'de de var. Koruma altında olmayan ahşap evlerin yıkılması yerine on katlı betonarme evler yapılması üzücü oldu. Keşke belediye üç, dört çeşit prototip önerse, birini yapmaya mecbur etseydi. Böyle herkes kendi kafasına göre yapıyor, bir bütünlük yok."*

Şekil 4.7 Yeşilköy Tren İstasyonu 1964 (Şenol Devrim arşivi, soldan teyzesi, annesi, halası ve eniştesi, sağda kuzeni)

Poala Noyan: *"Bir tek paytonların geçtiği otomobilsiz yollarını çok özlüyoruz. Eşimle otomobilsiz yollarda eskisi gibi bisikletle gezebilmek hayalini kuruyoruz. Hala yaşımıza rağmen bisiklete biniyoruz ama eskisi gibi bir zevk değil adeta bir işkence! O kadar çok araba var ki her yerde..."*

Yeşilköy'de bilhassa sahil şeridinde hafta sonu artan nüfus ile ilgili düşüncelere gelinecek olunursa; sahil kenarından, denizden faydalanmanın insanî bir hak olduğu noktasında ortak bir görüş hâkimdir. Ancak denizden ve sahilden faydalanmak için İstanbul'un farklı semtlerinden gelen çoğunlukla yabancı uyruklu ziyaretçilerin, usturuplu olmayan tavır ve davranışları ile çevreyi kirletmelerinin önüne geçilememesi önemli birer sorun olarak görülmektedir. Bu sebeplerden Yeşilköy'ün kendi sakini hafta sonunu evinde, varsa evinin bahçesinde vakit geçirmeyi tercih ettiğini ifade etmektedir. Sahil şeridini hava almak ya da yürüyüş yapmak amacıyla hafta içi ya da kış aylarında kullanmayı daha fazla tercih etmektedir.

Şenol Devrim: *"Hafta sonları sahile Suriyeliler, Afganlar çok fazla geliyor. Sahil Bedrettin Dalan zamanı dolduruldu. Doldurulmadan önceye kıyasla halka açıldı, daha çok insan faydalanabiliyor ancak çok kirli oluyor, insanlar uygunsuz halde denize giriyor."*

Yeşilköy'de açılan yeni nesil kafe ve eğlence mekânları semtin eski müdavimlerince pek tercih edilmemektedir. Bu mekânların müşteri kitlesi daha çok hafta sonları dışarıdan gelen ziyaretçilerden oluşmaktadır. Zaman zaman bu mekânlarda çıkan tartışmalar ile gece geç vakitlere dek süren müzik sesleri semt sakinlerince nahoş olarak tanımlanmaktadır.

Yani Bahçeci: *"Yeşilköy'de aynı mekâna babamız giderdi, biz giderdik, şimdi çocuklarımız da gidiyor. Bazı komşuluklar, esnaflık hala devam ediyor. Ben hala çocukluğumdan beri tanıdığım bakkaldan alışveriş yaparım. Ancak bugün Yeşilköy'de bazı durumlarda bizim yabancı kaldığımız oluyor. Yeni nesil kafeler, valeler vs. çok yabancı bizlere."*

Katılımcılar tarafından Yeşilköy'deki yeni yapılaşma genellikle çirkin, estetikten yoksun, ucube yapılar olarak nitelendirilmektedir. Yeşilköy hem yeni yapılaşma için elverişli rant mekânı olması, hem de 1999 depreminden sonra güvenli olmayan binaların kentsel dönüşüme girmesi dolayısıyla uzun yıllardır şantiye semt görünümünden kurtulamamıştır. Semt genelinde üç dört sokak aralığında bir şantiye sahasına denk gelmeniz olağandır.

Ertuğrul Özdönümcü: *"1999 sonrası deprem korkusu dolayısıyla biz de evimizi kentsel dönüşüme verdik, on dört daire on sekiz daireye çıktı. Otuz ağaç olan bahçesi küçüldü mecburen, üç ağaç kaldı. Yeşilköy'de eski günler kalmadı... Nispeten başka bölgelere göre gene de iyidir. Bugündeki haliyle kalırsa buna da şükür."*

Şekil 4.8 Röne Park önündeki kayalıklar (1976 Ertuğrul Özdönümcü arşivi, ortada sağda)

6-7 Eylül Olayları ile Kıbrıs Harekâtı'nın sonuçları kimi görüşmecileri hüzünlendiren anılardandır. Siyasi süreçle beraber 1955-1975 yılları arasında Yeşilköy'deki Rum nüfusun gitgide azalması, komşuların, arkadaşların yerini boş

bırakmıştır. Yine katılımcıların pek çoğunun aktardığı anılar, tüm bu süreçte Rumlara ait evlerin çok ucuz fiyatlarla elden çıkarıldığı yönündedir.

Zehra Günay Arat: *"6-7 Eylül Olaylarında çok üzüldüm. Birlikte bisiklete bindiğim, eğlendiğim çok yakın Rum arkadaşlarım gitti, çok ağladım. O dönemde gidenlerin ardından yok bahasına çok evler de satıldı. "*

Aynı dönemde çoğu katılımcı siyasi olaylarda Yeşilköylülerin, köye dışarıdan gelenlerce hedef gösterilen komşularını taciz eden rolde değil, bilakis tacizlere karşın koruyucu bir tavırda olduklarını ifade etmektedir.

Ersin Pişkin: *"Bir gün dükkâna bir beyefendi geldi, şu anda Atlanta'da yaşıyormuş: "Burası senin dedenin, Ferhat Amca'nın yeri." dedi. Yan binamızda oturuyorlarmış: "Kıbrıs harbinde dışarıdan bizi linç etmeye geldiler, senin deden birkaç esnaf alıp yanına, geçemezsiniz! Cesedimi çiğnersiniz dedi. Yaşıyorsak deden sayesindedir." diye anlatmaya başladı. Çok gurur duydum. Dedem gözümde daha bir büyüdü. Şu an yaşıyor olsa çok farklı şeyler sorardım ona, dedemi çok özlüyorum."*

Yeşilköy'ün saklı kalmış ara mekânı olarak Geçici Lale Sokağı, semtin bütüncül yapısında ayrıksı bir yerde durmaktadır. Görüşmecilerin aktardığına göre önceleri Havan Sokağı ile bir anılırken sonrasında adı Lale Sokağı, bugünde ise Geçici Lale Sokağı olarak değişmiştir.

Hamide Eryılmaz: *"Bu sokağa ilk yerleşimler altmış sene öncelerine kadar gidiyor. Benim babam 1958 senesinde gelmiş. Ailem ilk geldiğinde buralarda tarla gibiymiş her yer. Babam Faytoncu Hüseyin, lakabı kahya idi. Bu sokakta daha çok faytoncular, su satıcıları, kahyalar otururdu. Ben de bu sokakta doğup büyüdüm."*

Son olarak sözlü tarih mülakatına katılan bir grup görüşmeci emeklilik yıllarında güneydeki sahil kasabalarından birine yerleşme planlarından bahsetmektedir. Bunun nedeni olarak da Yeşilköy'de artık eski sokakların, eski yapıların, eski insanların kalmadığı; uzun yıllardır yaşadıkları mekâna karşı bir "yabancılaşma" duygusunun geliştiğini ifade etmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tarihî serüveni 4. yüzyıla dek uzanan Ayastefanos, bilinen ilk haliyle mütevazi bir Rum balıkçı köyüdür. Bilhassa 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Yeşilköy ismini alana dek geçirdiği tarihsel süreçte pek çok ilke ve tarihî olaya ev sahipliği yapmıştır. Ayastefanos Barış Antlaşması, 31 Mart Vakası, Balkan Savaşı ve o esnada patlak veren kolera salgını, Ayastefanos Rus Anıtının yıkılışı gibi kültürel bellekte yer eden çeşitli olaylarda odak noktası olmuştur. 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren gözde bir sayfiye mekânına dönüşmüştür. Farklı etnisiteden pek çok insanın uzun yıllar bir arada yaşaması semte kültürel bir zenginlik katmıştır. Türkçe, Rumca, Ermenice, Fransızca, İtalyanca gibi pek çok farklı dilin konuşulduğu bu semtte, dinî ve geleneksel ritüeller uzun yıllar özenle sürdürülmüştür. Semtin demografik yapısı ve çok kültürlü, çok dilli hali 20. yüzyıl ortalarından itibaren dönüşmeğe başlamışsa da Yeşilköy'de kültürel çeşitlilik bugünde halen varlığını sürdürmektedir. Bir önceki yüzyıl ortalarına nispetle Yeşilköy'de doğal peyzaj alanları ve topoğrafya ile birlikte tarihsel görünüm büyük oranda değişime uğramıştır. Bununla beraber 19. yüzyıl sonları, 20. yüzyıl başlarında inşa edilmiş Viktoryan ve Art Nouveau stilinde, Eklektik üsluptaki ahşap köşkler ve Art Deco evlere ait güzel örnekler halen varlığını korumaktadır. Köyiçi ve çevresini kapsayan kentsel sit alanında tarihî doku bugünde hissedilir haldedir. Tüm bu fizikî ve kültürel çeşitliliği bünyesinde barındırıyor olması, bu tarihî semtin kültürel belleği üzerinde yoğunlaşmanın gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Bu doğrultuda tanıkların anlatıları ile Yeşilköy'ün hafızasının kayıt altına alınması önem taşımaktadır. Bu çalışmada Yeşilköy semt hafızasına yönelik araştırmaların yanı sıra, Yeşilköylü yirmi bir kişi ile gerçekleştirilen sözlü tarih mülakatlarıyla da ortak hafızaya ışık tutarak; kültürel bellek ve kültürel miras koruma ilişkisine odaklanmaya gayret edilmiştir.

Yapılan sözlü tarih mülakatlarının ışığında Yeşilköy'de bir elli sene öncesine dek mahalle kültürünün yaşamın her alanında hissedilebildiği, aile hayatının henüz

çekirdek aileye dönüşmediği zamanlarda komşuların da o ailenin bir parçası olduğu, bahçelerde yetişen sebze meyvenin paylaşıldığı, hayatın ev içlerinden çok dışarıda bir arada geçtiği görülmektedir. Herkesin birbirini tanıyor olmasının verdiği güven ile beraber genel olarak komşuluk ilişkileri, mahalleli olma ve yere aidiyet duygusunu pekiştirmektedir. Cooley'in[42] yerleşiklik ve güçlü dayanışma odağındaki topluluk ilişkilerinde işaret ettiği gibi, Yeşilköy'de ortak yaşamın "haberdarlık" üzerinden süregeldiği görülmektedir. İnsanların birbirine karşı daha nazik ve hoşgörülü davrandığı, meydanda, pazarda rastlaşırken konuşma adabından tutun; sinemada film izlerken, trende seyahat ederken oturma düzenine kadar, bir takım adabımuaşeret kurallarının var olduğu anlaşılmaktadır. Yaz akşamlarında sahil şeridinde dolaşmak, açık hava sinemasında, bamya tarlasında sosyalleşmek gibi ortak hafızayı besleyen anlatılardan da anlaşılacağı gibi, Yeşilköylülerin birbirleriyle olan ilişkilerini merkezde konumlanan "mekân" şekillendirmektedir.

İçerisinde bulunduğumuz antroposen çağda, yeryüzünde üretilen beton, plastik ve diğer suni ürünlerin kapladığı yer canlı varlıkların kapladığı alanı geçmiş, değişim ve yok oluş oldukça hızlanmıştır. Hızlı tüketimin öznesi olarak insan, ömrüne kıyasla fazlasıyla hızlı gelişen teknolojik yaşamdaki konfor alanlarını genişletirken, aynı zamanda diğer insanların varlığına daha az gereksinim duyacak hale gelmiştir. Yeşilköy'de bakkal, kasap, manava ayrı ayrı uğramanın gerektiği bir alışveriş kültürünün var olduğu yaşamdan; süpermarketlerde her şeyin bir arada sunulduğu -üstelik alışveriş yaparken çoğu zaman kasiyer dâhil kimseyle konuşmanızın gerekmediği- bir yaşama geçiş, semt sakinlerine gündelik yaşamda daha az sosyalleşme imkânı sunmaktadır. Kalabalık semt yaşamında Yeşilköylüler, toplu taşımada, yolda, restoranda o anda aynı mekânda bulunduğu insanların çoğunu tanımadığından, onlara selam verme, hal hatır sorma gibi ihtiyaçlar kalmamıştır. Tönnies'in[43] "gemeinschaft/topluluk" ve "gesellschaft/toplum" ilişkilerine geçiş karşılaştırmasından hareketle; bir elli yıl öncesinde Yeşilköy'de var olan geleneksel sosyal kurallardan oluşan ve yüz yüze etkileşimden beslenen ilişkilerin, bugünde

[42] MacIver & Page, **Cemiyet,** s.15-16, bkz. Kaynakça
[43] Tönnies, **Şehir ve Cemiyet**, s.185-217, bkz. Kaynakça

yerini dolaylı sosyal bağlardan ve uzaktan etkileşimden beslenen ilişkilere bıraktığı görülmektedir.

İlginçtir ki yine bu çağın vaz geçilmezi teknoloji sayesinde Yeşilköy'de kültürel belleğin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına gayret edilmektedir. Sosyal medya üzerinde kurulan *"Çocukluğu Yeşilköy'de Geçenler"* ve *"Yeşilköylü Olunmaz Yeşilköylü Doğulur"* gibi gruplarda bilhassa elli yaş üstü Yeşilköylüler aktif şekilde yer almaktadır. Günümüzde Yeşilköy'de oturmayan ancak bir zamanlar Yeşilköy'de yaşamış kişilerin de dünyanın pek çok farklı noktasından bu gruplara katılım sağladığı görülmektedir. İnsanları günden güne uzaklaştıran bu teknoloji çağında, geçmişi yâd etmek adına onları birleştiren de yine bu teknolojik alanın imkânlarıdır. Bu sosyal medya gruplarında, önemli günlerde tebrik mesajları, vefat haberleri, Yeşilköy'den eskiye ve bugüne ait fotoğraflar yer almaktadır. Hatta öyle ki kaynak kitaplarda bulunmayan, kültürel miras değerlerine ait pek çok tarihî fotoğraf bahsi geçen gruplarda detaylı bilgiler verilerek paylaşılmaktadır. Bu gruplar sayesinde Yeşilköy'de tarihî çevreye, topoğrafya ve doğal peyzaja dair kültürel bellek bugünde tekrar inşa edilmektedir. Bu bir manada bugünün gerçekliğinde geçmişin tekrarlanarak yeniden yaşatılmaya çalışılması ve geleceğe dair endişelerin "nostalji" duygusuyla aşılmak istenmesidir. Geçmiş güzel günlerin bir daha yaşanamayacağının bilinciyle bir nevi geleceğe yönelik yas tutma halidir. Yaşadığı mekândan o anda bulunduğu haliyle bir daha aynı kişi olarak geçemeyeceğinin farkındalığı, yok olmaktan kurtarma duygusunu beslemektedir.

Doğup büyüdüğümüz, yaşadığımız ev, sokaklar, mahalle, şehir hem geçmişimize ve bugünümüze, hem de geleceğimize ait referans noktalarıdır. Bir yerin ruhunun korunması, o yerde kentsel hafızaya katkı sunan kültürel miras değerlerinin bağlamından koparılmadan korunmasıyla doğrudan ilişkilidir. Alana ruhunu kazandıran pek çok tamamlayıcı unsuru göz ardı ederek yapıları restorasyon adı altında yeniden inşa etmek, kültürel mirasın korunması anlamına gelmemelidir. İstanbul'un pek çok semtine nazaran Yeşilköy'de yaşamaya devam eden tarihî yapılar, Yeşilköy semt hafızasının bugündeki temsili niteliğindedir. Yeni yapılaşmanın hâkim olduğu cadde ve sokaklarında gezinirken karşınıza çıkan rengarenk evler, bağlamından kopuk halde sanki Yeşilköy'de geçmişe ait kültürel

belleğin temsil edildiği bir kurgunun, bir sinemasal karenin dekoru görünümündedir. Bir yerleşimde nüfusun yerleşimin kapasitesinden fazla artıyor olması orada koruma ve sürdürülebilirlik kavramlarından söz etmeyi zorlaştırmaktadır. Yeşilköy'ün nüfusunda son seksen yılda dört kat artış olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda sürekli artan konut ihtiyacına yönelik olarak ahşap evlerle yan yana inşa edilen çok katlı binalar, yerin ruhuna uyumsuz, kaba ve çirkin görünümdedir. Günümüzde Yeşilköy'deki tescilli yapıların sürdürülebilirliği büyük oranda ticarî olarak kullanımlarına bağlı hale gelmiştir. Üç kuşaktır konut olarak kullanılan ahşap yapıların gelecekte dördüncü nesil tarafından sürdürülebilirliğinin sağlanması; hem konutlarda yaşamın betonarme bir yapıya oranla masraflı oluşu, hem de konfor alanını kısıtlamasından dolayı belirsizliğini korumaktadır.

Zamanın daha yavaş aktığı dönemlerde mütevazi bir sayfiye mekânı olan Yeşilköy, bugünde kentsel dönüşümün etkisi ve rant getirisinden ötürü lüks konut üretiminin her geçen gün arttığı bir "şantiye semt" görünümündedir. Yeşil alanları gün geçtikçe azalan semtte tarihî yapılarla yeni yapılar iç içe geçmiş haldedir. Artan nüfus ve yerleşik insan sirkülasyonuyla beraber Yeşilköy'ün kültürel çeşitliliği ve demografik yapısı da günden güne değişmektedir. Yeşilköy'de kültürel belleğin sürekliliğinin sosyal medya grupları üzerinden sağlanmaya çalışılması, Yeşilköylüler arasında önemli bir etkileşim oluşturmaktadır. Ancak bu gruplara üye olan ortak hafızaya sahip tanıkların sayısının her geçen gün azaldığı da bir gerçektir. Tüm bu etkenler göz önüne alındığında, aynı şekilde süregidecek olması halinde Yeşilköy'de kültürel bellek aktarımının uzun yıllar devamından söz edebilmenin pek mümkün olamayacağı söylenebilir.

Yahya Kemal Beyatlı'nın, Bergson'un "süre" (durée) kavramından esinlenerek ürettiği "imtidâd" kavramı kültürel birikimin geçmişten geleceğe uzanmasını ifade eder[44]. Sürekli hareket halinde olan zamanı mâzi, hâl ve istikbâl olarak sınıflandırmak mümkün değildir, asıl olan sürekliliği sağlayan imtidâddır. Yahya Kemal, uzayıp giden bir olgu olarak imtidâdı "sürekli bir değişme içinde akıp

[44] Akbulut & Gurallar, **Geleceğin Kentini Geçmişte Aramak: Yahya Kemal'in Temsil Mekânları,** s.53-54, bkz. Kaynakça

giderken baki kalanı, asli hüviyetini muhafaza etmek[45]" anlamında kullanmaktadır. İmtidâd kavramından hareketle, kent hafızası odağında kültürel belleğin sürekliliği ve kültürel miras korumaya dair bütüncül bir yaklaşımla "koruyarak ilerleme" fikrini benimsemek esas olmalıdır.

Bu doğrultuda Yeşilköy'de kültürel miras koruma ve kültürel belleğin devamına yönelik bir takım önerilerde bulunulabilir. 2021 yılı itibarıyla İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nca revizyonu önerilen Yeşilköy'e ait mevcut koruma amaçlı imar planının, bölgenin güncel durumuna uygun olarak düzenleniyor olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra Yeşilköy Köyiçi Kentsel Sit Alanı ve çevresine yönelik bir alan yönetim planı hazırlanması tarihî çevre ve kültürel miras korumada semtin geleceği açısından hayli yararlı olacaktır. Alan yönetim planında "koruma" olgusunun "ilerleme" kavramı ile bütüncül şekilde değerlendirilmesi önemlidir. Buna yönelik olarak Yeşilköy'ün çok katmanlı, çok renkli yapısını göz önünde tutan bir koruma anlayışı ile bu katmanlı yapının sürdürülebilirliğini esas alan bir yaklaşım yerinde olacaktır. Alan yönetim planı fizikî mirasın korunması yanında, kültürel belleğin devamlılığı yönünde somut ve soyut değerlerin bir arada korunarak geleceğe ulaştırılmasını öncelemelidir. Yeşilköy'de halihazırdaki tescilli yapıların büyük bölümü özel mülkiyetteki sivil mimarî mirastan oluşmaktadır. Bu doğrultuda mülk sahiplerince onarılamayan az sayıdaki mevcut bakımsız tescilli konuta, sponsorlu destek kaynak bulunup; oturulur vaziyetteki konutların basit onarımları gerçekleştirilebilir, günden güne yok olmalarının önüne geçilebilir. Belediye tarafından kurulacak olan bir yardımcı birim ile yasal prosedürlerin yüklerinden bunalan mülk sahiplerine kurumsal destek sağlanabilir. Bu ve benzeri birçok noktada Yeşilköy'de kamu ve halkın bir arada hareket etmesi semtteki mevcut koruma bilinci ve gayretini arttırabilir. Ayrıca kentsel sit alanı ile İstasyon Caddesi'nde ağırlıklı olarak bulunan tescilli yapıların dış cephe görünümleri

[45] Dellaloğlu, **Zamanın İçinden Zamanın Dışından: Gelenek ve Modernlik Arasında,** s.258, bkz. Kaynakça

ile ticarî tabelalarına bir standart getirilerek, kaba ve çirkin görüntüden tarihî çevre arındırılabilir.

Yeşilköy'de kültürel belleğin sürdürülebilirliğine dair kamusal ölçekte daha sağlam adımlar atılabilir. Örneğin Bakırköy Belediyesi tarafından organizasyonu sağlanarak, yaz aylarında sahil kesiminde kurulacak olan bir yazlık sinema ile Yeşilköy'de çekilen Yeşilçam filmlerinin gösterimi ve filmlerde rol alan sinema sanatçıları ile söyleşiler gerçekleştirilebilir. Ayrıca belediye sosyal medya gruplarında aktif olan Yeşilköylüler ile bir arada faaliyetler yürütebilir. Bu doğrultuda sosyal medyada paylaşılan tarihî nitelikteki fotoğraf ve belgeler Yeşilköy'ün simge bir tarihî yapısında, örneğin Ayastefanos Deniz Feneri'nde ya da önemli bir hafıza mekânı olan Röne Park'ta sergilenebilir. Dadyan Konağı, Neriman Şah Yalısı ve bamya tarlasının bir zamanlar var olduğu mevcut konumlarını işaret eden bilgi tabelaları, sokak ve cadde girişlerine yerleştirilebilir. Bir nostalji unsuru olarak hafızalardaki canlılığını halen koruyan Yeşilköy Havalimanı isim tabelasındaki "Y E Ş İ L K Ö Y" fontu, semtin imza imajı olarak kullanılabilir. Tren istasyonu girişinde, semt postanesinde, sahil şeridindeki banklarda, kafe ve restoranlarda, Yeşilköy fuar merkezinde ve benzeri daha pek çok yerde bu imza, semte ait bir marka olarak yaygınlaştırılabilir. Böylelikle, kent belleği ve kültürel belleğin sürekliliğine katkı sağlanmış olunur.

Nihayetinde bu çalışmanın Yeşilköy'de kentsel hafıza odağında birbirini tamamlayan iki olgu olarak; kültürel bellek ve kültürel miras korumaya yönelik bir alan araştırması mahiyetinde literatürdeki boşluğu doldurması umulmaktadır.

KAYNAKÇA

Ahunbay, Z. (2017). Yeniden Yapım (Rekonstrüksiyon) İçin Koşullar, Mimarist, Yıl:17, Sayı:60, s.32-37

Ahunbay, Z. (2012). Taksim Meydanı ve Topçu Kışlası'nın Yeniden Yapımı: Rekonstrüksiyon Tutkusu, Mimarlık Dergisi, Mart-Nisan, Sayı:364, s.29-32

Akbulut, F.S. & Gurallar, N. (2021). Geleceğin Kentini Geçmişte Aramak: Yahya Kemal'in Temsil Mekânları, Mimarlık Dergisi, Mart-Nisan, Sayı:418, s.51-55

Akçura, G. (2020). Türkiye'nin İlk Plak Fabrikaları, Z Dergisi, Sayı:4 , s.455-465

Apaydın, B. (2019). Palimpsest Kavramı ve Mekansal Dönüşüm, The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC ISSN: 2146-5193, April Volume 9 Issue 2, p. 90-103

Assman, J. (2001). Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik, çev: Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Atabay, M. (2005). Soyadı Kanunu ve Bu Konuda Yapılan Tartışmalar, Tarih Dergisi, İstanbul Üniversitesi, Mayıs, Sayı:42, s.231-248

Ayışığı, M. (2020). Balkan Savaşları Sırasında Kolera İle Mücadele, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Eylül- Ekim, C:126, Sayı:248, s.49-64

Bachelard, G. (1996). Mekânın Poetikası, çev: Aykut Derman, Kesit Yayıncılık, İstanbul

Basat, M. E. (2013). Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirası Birlikte Koruyabilmek, Milli Folklor Dergisi, Yıl:25 Sayı:100, s.61-71

Başgelen, N. (2008). Tarihte Yeşilköy, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul

Boym, S. (2009). Nostaljinin Geleceği, çev: F. Burak Aydar, Metis Yayınları, Aralık, İstanbul

Boysan, A. (2010). İstanbul'un Kuytu Köşeleri, *Yeşilköy Bamya Tarlası,* Yapı Kredi Yayınları, Mart, İstanbul

Berg, B. L. & Lune, H. (2019). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, çev. ed: Prof. Dr. Asım Arıcı, Eğitim Yayınevi, Eylül, Konya

Celâleddin Paşa, M. (1983). Mir'ât-ı Hakîkat, C: I-II-III, *Altıncı Fasıl; Ayastefanos müzâkerelerinin tafsilatı ve diğer hadiseler,* haz: İ. Miroğlu, Berekât Yayınevi, İstanbul

Connerton, P. (1999). Toplumlar Nasıl Anımsar?, I *Toplumsal Bellek, III Bedensel Pratikler*, çev: Alaeddin Şenel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Çalapala, R. (2009). Kebikeç Dergisi, Dosya: Sinema ve Tarih, *Türkiye'de Filmcilik- İlk Türk Sinema Operatörü,* Omay Ofset, Ankara, Sayı:28, s.103-112

Çelebi, E. (t.y.). Evliya Çelebi Tam Metin Seyahatnâme, C: 1-2, haz: Mümin Çevik Üçdal Neşriyat, İstanbul

Dabağyan, L. P. (2006). Zaman Tünelinde Şehr-i İstanbul'un Seyir Defteri, Karadağ Yayınları, Mart, İstanbul

Dellaloğlu, B.F. (2017). Zamanın İçinden Zamanın Dışından: Gelenek ve Modernlik Arasında, Heretik Yayıncılık, Ocak, Ankara

Denktaş, E. (2011). Ayastefanos Rus Anıtı (1898-1914), İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Haziran, İstanbul

Doyduk, H. S. (2010). Nesne Merkezli Koruma Yaklaşımına Tamamlayıcı Bir Olgu Olarak Kentsel Arkeolojik Yığılma, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Haziran, İstanbul

Elias, N. (2000). Zaman Üzerine, çev: Veysel Atayman, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Erdem, N. (2013). Balkan Savaşları Döneminde Yunan Basınında Kolera Vakaları, *Dağlar Macar, Oya: Balkan Savaşları'nda Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri, Libra Yayınları, İstanbul, 2009.* Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi, Sayı:52, s.803-824

Ersen, A. (2009). Mimarî Korumada Otantiklik ve Bütünleme Sorunu, Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi, Eylül, Sayı:1, s.8-15

Ersen, A. (2011). Cesare Brandi: 1906-1988 Restorasyon Teorisi, Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi, Aralık, Sayı:7, s.3-11

Ertuğrul, A. (2014). Bellek Kaybı: Suriye, Arredamento Mimarlık Dergisi, Nisan, Sayı:278, s.75-81

Gündüz, M. (2019). Osmanlı'dan Günümüze Uzanan Bir Eğitim Kurumu: Gelenbevi Anadolu Lisesi, Milli Eğitim Dergisi, C:48, Sayı:224, s.213-239

Halbwachs, M. (2019). Kolektif Bellek, Pinhan Yayıncılık, çev: Zuhal Karagöz, Eylül, İstanbul

Hançerlioğlu, O. (1995). Düşünce Tarihi, Remzi Kitabevi, Eylül, İstanbul

Hovhannesyan, S.S. (1997). Payitaht İstanbul'un Tarihçesi, *Yedi Kule Kapısı,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, çev: Elmon Hançer, Haziran, İstanbul

İlhan, M. E. (2015). Gelenek ve Hatırlama: Belleğin Kültürel Olarak Yeniden İnşası Üzerine Bir Tartışma *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/8 Spring (S. 1398), DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8276 ISSN: 1308-2140, Ankara- Turkey

İlhan, M. E. (2018). Kültürel Bellek: Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Hatırlama, Doğu Batı Yayınları, Aralık, Ankara

İmre, İ & İmre, S. (2009). İki Kardeşin Yeşilköy Anıları, *İzzet'in Anıları, Sedat'ın Anıları, Eski Yeşilköy Yazları, Değişim, Son Söz,* Karakter Color A.Ş., Ocak, İstanbul

İSKİ. (2006). İstanbul Tarihî Çeşmeler Küliyâtı, haz: Necdet Ertuğ, C: 2

Kalafatoğlu, E. P. (2009). Yüzyıl Dönümü İstanbul Mimarlığında "Viktorya Tarzı" Sayfiye Konutları, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Haziran, İstanbul

Karacagil, Ö. K. (2012). Balkan Savaşlarında Osmanlı Devletinde Havacılık Faaliyetleri, Türk Dünyası Araştırmaları, Ekim, Sayı:200, s.73-90

Karay, R. H. (2011). Bir Ömür Boyunca, Türk Tarih Kurumu Yayınları, haz: Y. Turan Günaydın, Ankara

Koçu, R. E. (1960)**.** İstanbul Ansiklopedisi, *Ayastefanos,* Reşad Ekrem Koçu ve Mehmet Akif Akbay İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul, C:3, s.1489-1502

Koçu, R. E. (1981). Osmanlı Padişahları, *İkinci Sultan Abdülhamid,* Ana Yayınevi, İstanbul

Korumaz, M. (2019). Rekonstrüksiyon; Ermenek Hacı Sofular Evi Özelinde Değerlendirmeler, Mimaran Dergisi, Bahar, Sayı:18, s.15-20

Kramers, J. H. (1970). İslam Ansiklopedisi, *Ayastefanos,* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, C:2, s.55-56

Leblebiciler, A.N. (2019). Kültürel Bellek: Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Hatırlama, Yazar: M. Emir İlhan, Universal Journal of History and Culture Vol. 1, No. 2, 219-224, Book Review ISSN: 2667-8179

MacIver, R. & Page, C. (1969). Cemiyet, çev. Amiran Kurtkan, MEB Yayınları, İstanbul

Margulies, R. (1994). Toplumsal Tarih Aylık Dergi, *Ayastefanos'taki Rus Kilise Abidesi'nin Yıkılışı,* Altan Matbaası, Ocak, Sayı:1, s.40-42

Mazlum, D. (2014). Koruma Kuramının Mimari Rekonstrüksiyona Bakışı, Mimarlık Dergisi, Kasım- Aralık, Sayı:380, s.72-77

Nora, P. (2006). Hafıza Mekânları, *Hafıza ile Tarih Arasında: Mekânlar Sorunsalı,* çev: Mehmet Emin Özcan, Dost Kitabevi, Şubat, Ankara,

Okyay, L.R. (2012). Yeşilköy: Bizim Köyden Trenler Geçer, Heyamola Yayınları, Anılar, İstanbul

Özcan, M. (2011). Girdinin Tanımlanma ve Anlama Dönüşme Süreci, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Haziran, Sayı:11, s.274-298

Özdemir, N. (2009). Kültür Ekonomisi ve Endüstrileri ile Kültürel Miras Yönetimi İlişkisi, Milli Folklor, Yıl:21, Sayı:84, s.73-86

Özgüç, A. (2005). Türlerle Türk Sineması Dönemler, Modalar, Tiplemeler, Dünya Kitapları, Ekim, İstanbul

Polat, İ. (1989). Türk İtalyan İlişkileri Çerçevesinde İtalyan Okulları, Atatürk Yolu Dergisi, C:1, Sayı:4, s.563-575

Riegl, A. (2015). Modern Anıt Kültü, çev: Erdem Ceylan, Daimon Yayınları, Nisan, İstanbul

Simmel, G. (2020). Harabe Kapı ve Köprü Kulp, *Kapı ve Köprü,* çev: Alp Tümertekin - Nihat Ülner, Janus Yayıncılık, Mayıs, İstanbul

Suárez-Araúz, N. (2007). Amnezi Manifestosu, çev: Şeyda Öztürk, COGİTO, Sayı:50, s.248-256

Tilgen, N. (2009). Kebikeç Dergisi, Dosya: Sinema ve Tarih, *Bugüne Kadar Filmciliğimiz,* Omay Ofset, Ankara, Sayı:28, s.113-133

Topakkaya, A. (2018). M. Heidegger'de Köklere Bağlılık (Ortsverbundenheit) Kavramının Tahlili, Temaşa Felsefe Dergisi, Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü, Ocak, Sayı:8, s.64-72

Tönnies, F. (2020). Şehir ve Cemiyet, *Gemeinschaft ve Gesellschaft*, haz. Ahmet Aydoğan, İz Yayıncılık, İstanbul

Tuğlacı, P. (1991). İstanbul Ermeni Kiliseleri, Pars Yayın Ltd. Şti., İstanbul

Tuğlacı, P. (1993). Dadyan Ailesi'nin Osmanlı Toplum Ekonomi ve Siyaset Hayatındaki Rolü, Pars Yayın Ltd. Şti., İstanbul

Tuna, T. (2006). Deniz Feneri'nin Işığında Yeşilköy: Ayastefanos**,** Karakter Color Matbaası, Ekim, İstanbul

Tuna, T & Şeker, S. (2009). Minyatürler ve Fotoğraflarla Makri Hori'den Bakırköy'e Ayastefanos'tan Yeşilköy'e, Mimarlar Odası Yayınları, Ekim, İstanbul

Unat, E. K. (1995). Osmanlı İmparatorluğu'nda 1910-1913 Yıllarındaki Kolera Salgınları ve Bunlarla İlgili Olaylar, Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi, ed: Prof. Dr. Nil Sarı, İstanbul, Sayı:1, s.55-65

Uşaklıgil, H. Z. (2008). Kırk Yıl, Özgür Yayınları, Ocak, İstanbul

Yavuz, H. (2018). Türkiye'nin Zihin Tarihi, *Türk Kültürü Üzerine Kuşatıcı Bir Söylev,* Timaş Yayınları, Mart, İstanbul

Yavuz, Y. (2009)**.** İmparatorluktan Cumhuriyet'e Mimar Kemalettin, 1870- 1927, *Mimar Kemalettin Bey'in Yapı ve Projelerine İlişkin Belgeler Kataloğu,* TMMOB Mimarlar Odası ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Ortak Yayını, Haziran, Ankara

Yılmaz, L. (2017). Anna Komnena'nın Alexiad'ında İstanbul Surdışı Yerleşmeleri, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi | Sanat Tarihi Dergisi | Cilt: XXVI, Sayı: 2 Ekim 2017, İzmir DOI: 10.29135/std.298401, *STD,* XXVI / 2, Ekim | *October*, 295-313.

Yusufoğlu N.T. & Plehvarian, N. K. (2017)**.** Beşiktaş Tayyare Fabrikası (1936-1943), Megaron 2017;12(2):249-262 DOI: 10.5505/megaron.2017.87004

Url_1<*http://www.gezialemi.com/Yazdir.asp?ID=229&SAYFA=2*>, erişim tarihi 29.09.2021

Url_2<*https://www.milliyet.com.tr/emlak/20-yilda-bir-yeniden-yapilan-tapinak-ise-grand-shrine-63860*>, erişim tarihi 29.09.2021

Url_3<*https://insapedia.com/mostar-koprusunun-tarihi-restorasyonlari-ve-ozellikleri//*>, erişim tarihi 09.09.2021

Url_4<*https://www.haberturk.com/kullerinden-yeniden-dogmak-mumkun-2435842*>,erişim tarihi 09.09.2021

Url_5<*https://www.deutschland.de/tr/topic/politika/almanya-avrupa/yahudi-soykirimi-kurbanlarinin-tokezleme-taslari*>, erişim tarihi 09.09.2021

Url_6<*https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-İnsanlığın-Somut-Olmayan-Kültürel-Mirası-Temsilî-Listesi* >, erişim tarihi 27.10.2021

Url_7<*https://www.facebook.com/photo/?fbid=10159287498659642&set=g.5784032668*>, erişim tarihi 10.08.2021

Url_8<*https://www.facebook.com/photo/?fbid=10159110707299375&set=g.578403 2668*>, erişim tarihi 10.08.2021

Url_9<*https://www.facebook.com/photo/?fbid=10159286092979642&set=g.578403 2668*>, erişim tarihi 10.08.2021

Url_10<*https://www.facebook.com/photo/?fbid=10159165059419642&set=g.57840 32668*>, erişim tarihi 12.08.2021

Url_11<https://lcivelekoglu.blogspot.com/2012/09/comte-amadeo-preziosi.html>, erişim tarihi 29.08.2021

Url_12<*https://www.yesilkoyermeniokulu.k12.tr/kurucu-temsilcisi,2,275916*>, erişim tarihi 07.09.2021

Url_13<*https://www.yesilkoyermeniokulu.k12.tr*>, erişim tarihi 07.09.2021

Url_14<*https://www.facebook.com/photo/?fbid=10159281212104642&set=g.57840 32668*>, erişim tarihi 10.08.2021

Url_15<*http://openaccess.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/150451/0015004 30006.pdf?sequence=2* > erişim tarihi 16.07.2021

Url_16<*http://www.korumakurullari.gov.tr/Eklenti/50007,istanbul---bakirkoy--- yesilkoy-mahallesi-kentsel-sit-al-.pdf?0*>, erişim tarihi 21.02.2021

Url_17<*https://tr.pinterest.com/pin/393853929892000359/*>, erişim tarihi 25.09.2021

Url_18<*http://openaccess.marmara.edu.tr/handle/11424/150562* >, erişim tarihi 01.07.2021

Url_19<*http://www.cs.rpi.edu/~sibel/poetry//poems/roni_margulies/agit.html*>, erişim tarihi 09.09.2021

Url_20<*https://v3.arkitera.com/g143-sinema-ve-mimarlik.html?year=&aID=2624* >, erişim tarihi 17.08.2021

Url_21<*https://www.facebook.com/photo/?fbid=10159043896082375&set=g.57840 32668*>, erişim tarihi 10.08.2021

Url_22<*https://www.youtube.com/watch?v=ZQScUfW0F50*>,…….. erişim tarihi 24.08.2021

Url_23<*https://www.facebook.com/photo/?fbid=10159284646817375&set=g.57840 32668*>, erişim tarihi 10.08.2021

Url_24<*https://www.facebook.com/photo/?fbid=10159298245362375&set=g.57840 32668*>, erişim tarihi 10.08.2021

Url_25<*https://www.tsa.org.tr/tr/film/filmgoster/4926/tosun-pasa*>,erişim tarihi 08.08.2021

Url_26<*https://www.tsa.org.tr/tr/film/filmgoster/4560/sut-kardesler*>,erişim tarihi 08.08.2021

Url_27<*https://www.youtube.com/watch?v=KRy20M7uQM4*>, erişim tarihi 08.08.2021

Url_28<*https://www.youtube.com/watch?v=gkvdYmkczPY*> erişim tarihi 08.08.2021

Url_29<*http://www.agos.com.tr/tr/yazi/2227/filmleri-guzellestiren-adamin-ardindan*>, erişim tarihi 18.07.2021

Url_30<*https://www.youtube.com/watch?v=5KGgTCa-fEo*> erişim tarihi 28.08.2021

Url_31<*https://www.haberalp.com/guncel/cambaza-bak-h89572.html*> erişim tarihi 23.10.2021

Url_32<<*https://www.facebook.com/photo/?fbid=2335573379920533&set=g.5784032668*> erişim tarihi 13.08.2021

Url_33<*https://m.facebook.com/photo.php?fbid=181820241946515&id=100003556220928&set=oa.10150885694397669*> erişim tarihi 16.10.202

EKLER

SÖZLÜ TARİH MÜLAKAT SORULARI

1. Adınız, Soyadınız? Doğum yeri ve tarihiniz? Eğitim durumunuz? Mesleğiniz?

2. Aile öykünüzden kısaca bahseder misiniz? Kaç kuşaktır Yeşilköy'desiniz?

3. Yeşilköylü olmanın sizin için anlamı nedir?

4. Eski zamanlarda fizikî çevre olarak Yeşilköy nasıl bir yerdi? Sizce bugün Yeşilköy nasıl bir görünüme sahip?

5. Eski zamanlardaki Yeşilköy'de komşuluk-esnaf vb. insanî ilişkiler nasıldı? Sizce bugünlerde nasıl?

6. Yitip gitmesine üzüldüğünüz, günümüze erişemeyen somut bir kültürel miras öğesi (tarihî bir yapı, anıt vb.) veya soyut bir kültürel miras öğesi (bir gelenek, ritüel vb.) var mı?

7. Yeşilköy'de eski zamanlarda sosyal ilişkilerin kurulduğu mekânlar nerelerdi? Bugünlerde sosyalleşmek için hangi mekânları tercih ediyorsunuz?

8. Eski zamanlardaki Yeşilköy'de nelere özlem duyuyorsunuz?

9. Yeşilköy'de kaç farklı evde yaşam sürdünüz? Kaç yıldır aynı evde, aynı sokakta yaşıyorsunuz?

10.Tarihî niteliği olan bir evde oturmak sizin için bir tercih mi? Modern bir evde oturmak ister miydiniz (tarihî bir evde oturuyorsanız yanıtlayınız)?

11. Yeşilköy'ün zaman içerisinde değişimini nasıl yorumlarsınız?

12. Yeşilköy'de yeni yapılaşma ile ilgili ne düşünüyorsunuz?

13. Yeşilköy'de hafta sonu artan nüfus hakkında ne düşünüyorsunuz?

14. Anımsadığınız size keyif ya da üzüntü veren bir anınız var mı?

15. Hatırladığınız zaman içerisinde değişen cadde ve sokak isimleri var mı?